

अभिलेखित-ग्रन्थमाला

केटकांक काव्यो

भाग १ वे।

नानादास हंसपतराम 'कवि

પ્રેમભક્તિ-ગ્રન્થમાલાના નવીન ગ્રન્થો અને આવૃત્તિઓ

૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦

પ્રથમાવૃત્તિની સાલ

૧૭ શકુન્તલાનું સંભારણું	૧૯૨૬
૧૮ યુગપલટો અને મહાસુદર્શન	૧૯૨૭
૧૯ ઉદ્ધૃષોધન	૧૯૨૭
૨૦ અર્ધશતાબ્દિના અનુભવબોધ	૧૯૨૭
૨૧ સંસારમન્થન	૧૯૨૭
૨૨ વિશ્વગીતા	૧૯૨૭
૨૩ ઇન્દુકુમાર, અંક ૨ જો	૧૯૨૭
૨૪ ન્હાના ન્હાના રાસ, ભાગ ૨ જો	૧૯૨૮
૨૫ ગીતમંજરી	૧૯૨૮
૨૬ જહાંગીર-દૂરજહાન	૧૯૨૮
ખીજી આવૃત્તિ: કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૧ લો	
કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૨ જો	
ત્રીજી આવૃત્તિ: વસન્તોત્સવ	
ચોથી આવૃત્તિ: જયા-જયન્ત	

૧૯૨૮ માં ૭૫૨૦

પ્રથમાવૃત્તિ. યોધપર્વણી; પાંચ ઉપનિષદો, સમયોક્તી

ખીજી આવૃત્તિ: શકુન્તલાનું સંભારણું

ત્રીજી આવૃત્તિ: ઇન્દુકુમાર, અંક ૧ લો

ચોથી આવૃત્તિ: ઉષા

છઠ્ઠી આવૃત્તિ: ન્હાના ન્હાના રાસ, ભાગ ૧ લો

પ્રેમભક્તિ-ગ્રન્થમાલા

. પ્રથમાવૃત્તિની સાલ

૧ કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૧ લો	૧૯૦૩
૨ રાજસૂત્રોની કાવ્યવિપુલિ	૧૯૦૩-૦૫-૧૧
૩ વસન્તોત્સવ	૧૯૦૫
૪ કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૨ જો	૧૯૦૮
૫ ઇન્દુકુમાર, અંક ૧ લો	૧૯૦૯
૬ ન્હાના ન્હાના રાસ, ભાગ ૧ લો	૧૯૧૦
૭ શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા, સમ્પ્રલોકી	૧૯૧૦
૮ જ્યા-જ્યાન્ત	૧૯૧૪
૯ પ્રેમદૂત, સમ્પ્રલોકી	૧૯૧૭
૧૦ ઉપા	૧૯૧૮
૧૧ ચિત્રદર્શનો	૧૯૨૧
૧૨ રાજર્ષિ ભરત	૧૯૨૨
૧૩ પ્રેમકુંજ	૧૯૨૨
૧૪ પ્રેમભક્તિ-ભજનાવલિ	૧૯૨૪
૧૫ સાહિત્યમન્થન	૧૯૨૪
૧૬ વેળુવી પોડય ગ્રન્થો, સમ્પ્રલોકી	૧૯૨૫

કેટલાંક કાવ્યો

ભાગ ૧ લો

નહાનાલાલ દલપતરામ કવિ

વિ. સં ૧૯૮૪

ઈ. સ. ૧૯૨૮

કોમલ સર્ગી રૂપીઓ

સ્થાનિ મારે રાષ્ટ્રરૂઢિ

પ્રકાશક: ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિ,
ભટ્ટ, અમદાવાદ, નં. ૧.

આવૃત્તિ ૧ લી	૧૯૦૭	પ્રત ૧૦૦૦
આવૃત્તિ ૨ ય	૧૯૨૮	પ્રત ૧૫૦૦

ધી “ન્યુસ મિન્ડીંગ” ગ્રેસમાં
મલિલાલ ઇન્ડિયાન રેસાઇન ઇન્ડિયા
કાળાપોડા, બેક-હાઉસ-બેન, કોટ, મુંબઈ.

પ્રાણેશ્વરી! ત્રિતિનિ જીવનસાથની હો!
 કીધું પ્રયાણ મુજ સંગ લવાટવીમાં;
 તે પોષી આત્મકળી પાંખડીએ ઉઘાડી:
 ખીલી કંઠક, કંઠ ધ્રુવ વિશે ખરી તે.

ખીલી પ્રકાશ ઝીલતાં પ્રભુની પ્રભાના,
 કે હો! ખરી જડ વિશે જડભાવ પીતાં,
 ગેખી સુગન્ધ સહુ પાંખડીએ ઉડાવ્યો;
 લેનો રચી રસિક! હાર ત્હને વધાવું.

આજે સુદિન તુજનામિની પૂર્ણિમાનો:
 નો! દ્રાણ્યું મેઘપટ કોકિલની કલાએ;
 કીકી સમું ધરી શશાંક, બુકુટી પાડી,
 ઉગ્યો પ્રપુલ્લ અમીવર્ષણ ચન્દ્રરાજ.

પૂજ્યો શશી, પૂજું ત્હને રસની સુગન્ધે,
 પૂજી પ્રકાશું મુજ અન્તર કેરી વાંછા:

આ ચન્દ્રિકા સમ મનોહર ને વિશાલ,
 કલ્યાણકારી, ભાડી આશિષથી ભરેલું,
 તે પુણ્યશુદ્ધ, મૃદુ, ઉર્જવલ, જ્ઞાલરંગી,
 તું હાસજે તુજ અલૌકિક એક હાસ્ય.

પ્રસ્તાવના

૪૪૭૪૪૪

દેશકાલપ્રજાત્વના તડકાછાયા ઉતારી જોતાં મનુષ્ય-
જીવનના શોકમોહસ્નેહના પ્રસંગો, નીતિઅનીતિ-ધર્મા-
ધર્મના પ્રસંગો, સમા, તત્ત્વતઃ એકરંગી હોય છે; જન્મ
લક્ષમૃત્યુના આઘાતપ્રત્યાઘાત બહુધા સૌને સમગુણી-
સમધર્મી છે. તેથી જ આ ઘણે ભાગે સ્વાનુભવનો કાવ્ય-
સંગ્રહ છપાવતાં નિરર્થકતાનો આધ નથી નડતો.

લોકસમૂહના વધતા જતા કવિતા પ્રત્યેના લાવ અને
પરિચયને લીધે આ સંગ્રહમાં છન્દ, ગરબી, ગઝલોનાં
નામ નથી આપ્યાં; તેમ જ હ્રસ્વદીર્ઘનાં ચિહ્નો પણ નથી
મૂક્યાં. ગુજરાતના વાંચકવૃન્દને એ વિષયમાં બાલક
ગણવો એ હવે યોગ્ય નથી.

વળી, કઈક શતક ઉપર પિંગળ ઋષિએ ઘટેલાં છન્દનાં
ઝાંઝર આપણી નવયૌવના કવિતાએ વર્તમાન યુગમાં ખેંચ્યાં
છે, પણ ન્હાનાં પડતાં દીસે છે. દિશદિશમાં દેખાતી નવી
નવી છન્દ રચનાઓનો એ અર્થ છે. છન્દના ગુણાકાર ભાગા-
કાર, છન્દોના સરવાળા તેમજ બાદબાકી આ કાવ્યોમાં છે.

સંભાળ રાખ્યા છતાં આટલાં પાનાંઓમાં પણ જોડ-
ણીની શુદ્ધિ સાચવી શકાઈ નથી. છતાં આપણી લેખન-
પદ્ધતિ એક તાર ઉપર આવતી જાય છે એવું સ્થળે સ્થળે
દેખાય છે. આ સંગ્રહમાં તેમ જ બહાર.

કેટલાંક કાવ્યો

ભાગ ૧ લો

આમંત્રણ

ॐ નમઃ

આવો, સન્તો! આવો, સન્તો!
રસકુંજે આવો, સન્તો!

રાસેશ્વરને પદ ઝમે ઝીણું ઝીણું ગીત;
નિર્મળ તેજઉઘાડમાં પાન કરીશું નિત્ય:

ઠહાલાં! ઝીલશું, ઠહાલાં! ઝીલશું,
ગીતલહરે ઠહાલાં! ઝીલશું.

સ્નેહવેલના ફાલમાં હીંચશું ઉર હરખાઈ;
પ્રિયગુણગાનમૂલો ગૂંથી ધરશું પ્રિયપદ માંહિ:

પ્રિય સંગે, પ્રિય સંગે,
આનન્દિશું પ્રિય સંગે.

પ્રેમવાટિકાઝરણમાં ગીતીનીરે નહાઈ
રાસેશ્વરને પૂજતાં પ્રભુતા રહે પથરાઈ.

પ્રભુતામા, પ્રભુતામાં,
જગ ભૂલશું રસપ્રભુતામાં!

આવાહન

આવો અમારે આંગણે, આવો કદી કદી;
વાળી સમાર્યો ચોક, ત્હાં આવો કદી કદી.

વિલાસો સ્વર્ગના વેરી ભર્યો દેવી તવ દેશ;
દીનોના આ ગરીબ ગોખે આવો કદી કદી.

નથી ઉપહાર જેવું કંઈ, હતું તે સહુ ખોયું;
નમન તવ પ્રેમપાલવડે, આવો કદી કદી.

નથી કંઈ પુણ્યનાં પુષ્પે સજેલા આ આવાસ;
ટપકતે પાપને મંડપ આવો કદી કદી.

નયન બીલી ચક્રે નહિ તેજદર્શન અળહુળતાં;
મધુરમધુરી કલા ખીલી આવો કદી કદી.

સુહાવી વિશ્વના અધાર અમૃતને પગલે,
કૃપાથી આળડી આજી, આવો કદી કદી.

દેવી! અમારે આંગણે આવો કદી કદી,
પૂર્યો હૃદયનો ચોક, ત્હાં આવો કદી કદી.
આવો અમારે આંગણે, આવો કદી કદી

કિરીટ

“નામાક્ષરો ઘૂંટી સખિ! દિવસો વિરાગ્યા,
 ને રાત્રિઓ રજત અંશુ પૂરી ફળી જો!”
 આ શું પ્રદોષ સખિ! જીવનખેલનાનો ?
 આનંદખેલન શું આથમશે અકાલ ?

આ તે વિશાલ સુખજીવનની ઘટાઓ
 મીઠાઈ પુષ્પજૂલતી અણચિન્તવી સૌ;
 ને જે પ્રપુલ્ક હૃદય જીવન, બાલ જેવું,
 ગંભીર શાન્ત બન્યું તે સખિ! કાંઈ ઘેરું.

હાવાં રમન્તુ ઝરણુ ગિરિઅંક છાડે,
 પેલા મહાન જગસિન્ધુ લણી વળે, જો !
 હાવાં પ્રશાન્ત સ્થિર શી ગતિ ધીરી ધારે:
 હા! બાળકાં પ્રિય વિધાન પછાડી મૂક્યાં.

માતા તણું હૃદયપીયૂષ પીધું-ઢોળ્યું,
 દીક્ષા અમૂલ્ય ગુરુની ય લીધી, ગુમાવી;
 કૌમાર આબ્યું, ખીલ્યું, ને કરમાઈ ચાલ્યું,
 ને યૌવને ઘડી દીધી ઉડી બાય છે, જો !

ત્હો ચે વળી નયન કાંઈ નચિન્ત ભાળે,
 ભાળે ઘડી રમણકાળ વિશાળ સૂતો,
 હુંદાઈ ત્હાં કંઈક પાંખડીઓ પડેલી,
 નિર્દોષ ભાવ પણ ચૂંચી અનેક વેયાં.

તે--તે વિશાલ મુજ જીવનવ્યર્થતામાં
 આખો વળી વળી સખિ! અશમ્યુ નિહાળે.
 વીણ્યાં કંઈક કુસુમો રસકુજમાં મેઠું,
 ને આત્મને કિરણતન્તુ કિરીટ ગૂંથ્યો,
 મધ્યે જડી મણિ અલૌકિક ગ્રેમ કેરો,
 ઘ્રાણાડસાર લઈ કેર ગૂથી અનેરી,
 વેણી વિશે હૃદયમેતી પદાવી મોઢાં
 મૂક્યો શિરે મુગટ તે સખિ! આંખ લાળે.

આજે મહાન જગસિન્ધુતટે ઉભાને,
 આજે યુવાસર પ્રમત્ત પ્રદોષકાલે,
 ખાલે! વિલોલ નિરખી તુજ શીર્ષમાલા
 સતોષશેષ પી વિરામતી કીકી મહારી.

કેરી ગિરિશિખરની શત વજ્રછાટો
 આકાશપાટ ઝીલતા જયસ્થલ કીધા;
 ને ઘોઘ ઘોઘ ગિરિઆરસ દૂધધારે
 આનન્દ કેરી ઘડી કીર્તિગીતે વધાવી.

તે વજ્રના વિજયસ્થલની બ્યોમધારી,
 તે કીર્તિચેખની કૂલે પૂજી દેવમૂર્તિ
 કાલોર્મિની સતત છાળ ઉછેદી દેશે,
 ને આ વિરાટ અવકાશ જશે ગળી સૌ.

હા! કીર્તિલેખ જયલેખ સમો કદી યે
 આ સ્વર્ગલેખ સખિ! જીવનનો લસાશે,

ત્હોં યે સલ્લસિ! રસમુકુટ તુજ શીર્ષે
શેભા મીઠી ઝલકતો ચિર રાજશે તે.

ઝીણું અમારું જગતે જડતા ભર્યું છે,
સૂક્ષ્મો સખિ! સકલ આંખ જૂવે ઉઘાડી;
ત્હું આત્મની ન વિરમે છલકતી છાજો;
પ્રેમાર્મિ જગી-શમી, અન્ય પ્રદેશ એ તો.

એ પુષ્પથી ગૂંથી કદીક કિરીટમૂર્તિ
યાશે વિલોપ સખિ! ને અવસાનકાલે;
ત્હોં યે જીવન્ત ઉડશે ઉડી ભાવનાએ,
છાશે સખિ! ગગન નિર્મેળ પ્રેમગાને.

હાલરડું

ઠહાલાં! વિરાળે મહારા પ્રાણુમાં રે લોલ;
પ્રાણુના પ્રકાશ છે પ્રકુલ ને:

ઠહાલાં! વિરાળે મહારા પ્રાણુમાં રે લોલ.

આશાનો જડેલ મહારો માંડવો રે લોલ;
ગૂંથી સૌભાગ્ય કેરી વેલ ને.

ઠહાલાં! વિરાળે મહારા પ્રાણુમાં રે લોલ.

આવો, પીયૂષ પાઉં ઉરનાં રે લોલ;
નેત્ર માંહિ આંખું રૂઠાં તેજ ને:

ઠહાલાં! વિરાળે મહારા પ્રાણુમાં રે લોલ.

ત્રેમતું ધડાણું રુડુ પારણું રે લોલ;
શોભાના બધાણું હું હિંડોળ ને:

ઠહાલાં! વિરાળે મહારા પ્રાણુમાં રે લોલ.

પ્રભુની કરુણાકલા શાં આવળે રે લોલ,
હસળે કંઈ બાલ! લીડા હાસ ને:

ઠહાલાં! વિરાળે મહારા પ્રાણુમાં રે લોલ.

(૧૭)

રમરાણુ

૧

આવી રમન્તી પૃથિવી કરી વિશ્વયાત્રા,
આબ્યા ન ત્હો ય સખિ ! વત્સલ પ્રેમભૂતિઃ
આબ્યો વસન્ત, વિરમ્યો, સખિ ! વર્ષ વીત્યું,
આવી ન તે ફરીથી પ્રેમળ આત્મછાયા.

આનન્દ શોક રુદનો ભર્યું વર્ષ વીત્યું,
આબ્યો અધોર દિન મૃત્યુજલે ભીંજેલો;
ભાગે ફરી ભાંડું રહેન્તી રમૃતિની તન્ત્રી,
ને વિશ્વનાં મુખ સૂનાં અધુરાં જ લાગે.

પૃથ્વીપટે પૂરી વિચિત્રણ વર્ષ વીત્યું,
લગ્નોત્સવો કંઈ થયા, કંઈ મૃત્યુ દીઠાંઃ
મૂઢી પછાડી વિભુ શાશ્વત ચિહ્નપંક્તિ,
ચાલી વહી સતત કાલની ઉર્મિમાલા.

સીંચી કવિત્વ જનઅંતર પોષતા ડો,
ને રાત્ર્યભાર ઝીલતા કંઈ વીરરત્નો,
સંકેલી વિશ્વ વિચારાં ફર મૃત્યુલોકે;
મૂઢી પછાડી પણ શાશ્વત ચિહ્નપંક્તિ.

ભગી સખિ ! વિરમશે મુખદુઃખ સર્વે,
રહેશે પછાડી પણ કાંઈક ચિહ્નમાલા;
ને ! સ્વર્ગલોક કુલછત્ર ગખિ ! સિધાબ્યા,
દીઠી ન તે ફરીથી ડોમલ પ્રેમછાયા.

આધે આધે સ્થિતિજ ઝીલતી વૃક્ષમાલા વિરાજે,
 રહેને તીરે વિરહી જનનાં મન્દ્ર આકન્દ ગાજે;
 ખાસે પેલા સરિતજલમાં તારલા નારી ન્હાય:
 હા ! હા ! વિશ્વે મીઠી સુજનતા કાંઈ ઓછી જણાય.

મોંઘાં ન્હાલાં ! ભગિની ! વીરલા ! પ્રેમિલાં કુલઅંગો !
 એવું આશાઅધુરું વદવું શીખવે છે પ્રસંગો;
 કૂચાંથી જાણે જડ હૃદયના વિશ્વના એ કુટુંબી
 રોવું પેવું મધુરું મધુરું પ્રેમીને ચુંબી ચુંબી ?

આકાશોમાં જાડું ગરજતો મેઘ ડાલે તરંગે,
 છાનું છાનું તિમિર વરસે ભીંજતું અંગ અંગે:
 ત્હારે રોયું ખગકુલ બધું શામળી શી ઘટામાં,
 હુંયે હૈયું લઈ રડી લીધું એવું ચે આ સમામાં.

વેરાયેલાં પૃથિવિપટમાં ફરના ફર છેડે,
 ન્હાલાંઓ તે રુદન કરવા આત્મના ભાવ તેડે;
 પ્રેમી હૈયે વિરમી હૃદય મીઠું કાંઈ રોવું,
 એ ભાવોમા કંઈ વિરલ છે, ખુદિ કલ્પે ન હોવું.

ન્હાલાં મ્હારાં કુલકુસુમડાં ! હા ! વિખૂટાં હતાં, તે
 ભેળાં ભેડાં, રડી-હસી ઉઠ્યાં, ને વિખૂટાં થયાં; તે
 જોડા જોડા પરમ નિયમે વિશ્વમાં સુખ કેરા:
 સંયોગોનાં ચિર સુખ ભર્યાં ધામ એ તો અનેરાં.

સખિ ! ને શોભાવે ગગન ઝીણી શી ચન્દ્રની કલા,
 અમી છાંટ્યુ આંજે નયનનયને તેજ વિરલ:

પ્રકાશી તે ત્હારાં અમીનયન જો ! ખાલ સરલા !
ઉડે જ્યોત્સ્નાતીરે પરમ સદનો કાન્ત વિમલ.

સખી ! પેલા ઇન્દુ,

નર્યાં જ્યોત્સ્નાબિન્દુ,

પ્રભુજના ખોળે સુભગ ફિરજો રાસ રમતાં,
જશું ત્હાં તું ને હું; પ્રિયજન જઈ ત્હાં વિરમતાં.

કદી દુષ્કર્મોની રજ ઉડી હશે આત્મમણિને,
કદી દુઃખવિનું તિમિર ભીંજશે દેવકણિને;
સખિ ! તે ધોવાશે પરમ જલદીપ્તિ વરમતાં,
જવું અન્તે સૌને પ્રિયજન વિશે પ્રેમપદમાં.

અહા ! એ તે કેવું !

મુખાસિન્ધુ જેવું !

પ્રભુની છાયામાં નથી વિરહનો ભેદ દમતો,
ઊડા ટિફકાસોનો નથી-નથી સખિ ! ભેદ ત્યહિ તો.
અને જે ભાસે છે વિરહ સખિ ! આ વિશ્વતલમાં,
પ્રિયે ! તે તો સર્વે નિયમ પ્રભુના વિશ્વ સ્થૂલના.
સ્વીકાર્યા બન્ધો ને જગત પીધું, તે જીવન રુંડું;
વિસાયાં બન્ધો, તે જગત્પટ મૃત્યુ ઊડું ઊડું.

૪

જ્યાં અન્દ્રલોક-જડલોકની છાંય રૂળે,
ને જ્યાં વિશાલ રસથેતનલોક રાજે;
જ્યાં લોભ ઇન્દ્રિયકુલો ન પ્રવેશ પામે,
ત્યાં સ્નેહશીલ નવજીવનતેજ ફાસે.

તારાભર્યું અતલ વિસ્તૃત ઓમ સૂતું,
 ને રંગ-રંગ ખીલતી વનરાજિ ટાલે;
 ત્હેને સુકંઠ સુખવાસ દીધા પ્રભુએ,
 સૌન્દર્ય કેમલ વિલાસ પૂરી રસીલા.

એ આ સુરમ્ય સુખજીવનની ય પૂર્વે
 નિર્દોષ શ્વેત હૃત્તુ જીવન કાંઈ શુદ્ધ;
 જાડા જાડા વિમલ ભાવ સ્મૃતિ કરાવે,
 ને બાહુડો મનુજ સ્વર્ગપથે સુપ્રેરે.

તોડી બધાં રસિક બન્ધન વિશ્વ કેરાં
 આત્મા વિશાલ રમપૂર વિશે જૂકાવે;
 ત્હાં પ્રેમતત્ત્વની રમે મીઠી ઉમિમાલા,
 આનન્દકાન્ત નવજીવન ત્હાં વિકાસે.

તે સ્વર્ગજીવન વિશુદ્ધ વિશાલતા છે,
 સદ્ભાવી આત્મનની વિસ્તરતી કલા છે;
 તે સ્વર્ગજીવન સખિ! ધર્યું કુલછત્રે,
 સદ્વૃત્તિ પ્રેમ સુકવિત્ત્વ મીઠું ખીલાવે.

૫

ધીરાં ધીરાં, જાડાં ઘેરા
 સુખ સહવતાં, વર્ષનાં દુઃખ વીત્યા,
 ના કેા આબ્યું, ના કંઈ ફેલાબ્યું
 ગત પ્રિયજને, આર્દ્રતા શું નથી ત્હાં ?

સ્હોયું, રોયું, પાછું સ્હોયું,
 પ્રભુનું નિરમ્યું, આથમ્યું વર્ષતેજ;
 ગારું ગારું, તે સહ જોતું
 અનિમિષ ઉભું વિશ્વનું ઘોર યંત્ર.

સંયોગો ને વિયોગોને
 છીછું નયવતાં વર્ષનાં વર્ષ જાશે,
 આછાં આછાં-જયોત્સ્નાઆછાં
 દિવસપટ તે અંધકારે ગૂંથાશે,

ને આ પેલાં આકાશો શાં
 નયન છળતાં કાળનાં પૂર છાશે,
 ત્હોં યે-ત્હોં યે કાલાન્ધિ એ,
 ગહન તિમિરે, આત્મનું તેજ પીશે.

ને જે બહાલાં આત્મનમોંધાં
 પરમ ભૂમિમાં નિત્યના વાસ વાસે,
 જે દિવ્યાત્મા પોતાની આ
 જગતસીમની માધુરીમાં ન આવે;

સૌ પ્રેમાત્મા, સૌ પુણ્યાત્મા
 સહ પ્રભુજની દિવ્ય છાંયે ઝીલીશું;
 બહાલી! પેલા દિક્કાલો ને
 ગહન તિમિરે આત્મને તેજ પીશું.

કુંજે કુંજે, પુષ્પે પુષ્પે,
 સુરલિ ચૂમતી કોકિલા લોલં ગાજે,

ઝીણું ઝીણું, લીનું લીનું,
ઝરણું ઝમણું કૂલડાંમાં વિરાળે;

ધીમે ધીમે આછે વ્યોમે
અનિલ શૂલતો મન્દ આનન્દ વાયઃ
બહાલી ! જો આ આકાશોમાં
વનવન વિશે ઉત્સવો ઠાંધ થાય.

બહાલી ! જો તું; વ્યોમે સ્ફોટું,
મધુર, કુમળું, ણાહુકું શું, પ્રભાતઃ
પુણ્યાત્મનના પ્રેમાનનના
અમૃતસ્મિતનો શ્વેત શો મેઘપાત !

ચાલો, બહાલાં ! મોઘાં મ્હારાં
કુલકુસુમડાં ! પેલી વાત્સલ્યછાયા !
તેજે તેજે, હરિની લહરે
સરલ હૃદયો, વ્યોમ ને વિશ્વ છાયાં !

પ્રભાત

જાગ્યું ઉપાનું અનિલે ચૂમ્યું નેત્ર પેકું,
 ને લોચનો ચૂમી જગાડું ત્હને સખિ ! હું;
 જો જાગી, કેા રસ અપૂર્વ ઉડા રૂપેરી,
 ત્હારી પ્રભા સમ, ઉભો પ્રિય ! જ્યોત્તમ ઘેરી.

જાંખું પ્રકાશિત ચુક્યું વન જો ! હિંડાળે,
 ગંભીર ધીર સહકાર અનેરું ડાલે;
 પંખીકુલો મધુ શું પ્રાશી પ્રકાશપાન
 છેટે પ્રભાત તાણું લવ્ય પ્રવૃત્તિગાન.

આકાશના કુહર લેહી ઝીણું ઝરન્તા,
 અંધારઅન્તર વિષે થ પ્રભા પૂરન્તા,
 જો ! ડાન્તા, પુણ્યજલ શા, વહીવિશ્વ આવે,
 તે તેજના આતુલ શોધ ત્હને વધાવે.

બહાલી ! વિલાસરમણાભર વીતી રાત્રિ,
 ત્હો થે ન દે દિન વિલાસસૂનો વિધાત્રી;
 નિદ્રા નિવારી સખિ ! જો નયને રસીલે,
 પ્રદ્ધાંડ લવ્ય પ્રભુભાવ વિશે જ ઝીલે.

આછેરું અંગ અજવાળી ઉમંગરંગે,
 મીઠી નચાવી શુચિ પાંખ ઝીણા તરંગે,
 કેા મંદ મંદ સુકુમાર અનિલ આવે,
 ને માનવીનું નવજીવન જો ! જગાવે.

એવો જગાડી છપ, ને લઈ રનેકૂટી,
 રેડી રસાંજલિ રસાત્મનૂને પ્રપુલ્કે,
 ગેખી હસન્ત સખિ ! શોભન નેત્ર તહાર
 ચુંખી ફરી ફરી પ્રિયે ! જાડું અંતર માંહિ ધારું.

બે દર્શન

રમ્ય લહરિઓ હૃદયની હાસે,
 મરકલડાં ભરી કાન્તિ વિકાસે;
 સુતનુલતાના આદર મધુરા
 ખાલે ! આ શાને ?

* * *

આત્મનૂલળી લળી પાલવ ઢાળે,
 લોચન કંઈ કંઈ પ્રશ્ન નિહાળે;
 હીન વદનના અનિમિષ ઠપકા
 ખાલે ! આ શાને ?

લભતિથિ

વૈશાખની શશિમુખી, સખિ ! પંચમીને
છે આજ દિન તુજ ને મુજ લગ્ન કેરોઃ
મોઘો વળી વળી હલે ! પ્રતિવર્ષ આવે,
ને વિસ્મયું રમરણ કાંઈ રસીકું લાવે.

કાલાહલે મનુજજીવનને ભરીને
ગંભીર ઘેરું ભવસાગર કાંઈ ગાજેઃ
એ ગાન પી વિચરતી મતુ કેરી સૃષ્ટિ
પ્રારબ્ધપંથ ધપતી પ્રભુના પ્રયાણે.

તું ખેલતી ફૂલવતી તટવાટિકામાં,
હું જિગતો તટ તણા ગિરિરાજ ભેદી;
હા ! એકદા ધવલ વેળુ વિશે કિનારે
ભેળાં મળ્યાં, અણુચિતાં રમવાજ લાગ્યાં.

કીધાં પછી સુભગ મન્દિર કલ્પનાનાં,
તહેમાં અનુપ રસની પધરાવી મૂર્તિઃ
બહાલિ ! તૃપાન્નવલિત લોચન એમ કાર્યા,
તહો ચે ઉણું કંઈક અંતર માંહિ ભાસ્યું.

જિહ્વાં, ઉઠાડી દગ આપણી પૃથ્વીમાંથી,
દીઠી વડી જીવનના જલધિની ઉર્મિઃ
ભગ્યું કંઈક સખિ ! દર્શન એહ લેતાં,
ભગ્યું અમોહું કંઈ ભાવપતું અનામી.

દીધો કરે કર, વર્યા વર ઉચ્ચગામી,
 ને આદરી રસિલિ' આચરવા પ્રતિજ્ઞા
 સધદી ચન્દની ઘડી મનવેગી હોડી,
 તેહમા મહાસફર સારવવા ઠરાવ્યું.

બહાલી' વસન્ત જતી જીવનની વહે છે,
 સજીવિની પ્રબલ શક્તિ હવે શમે છે,
 ને મદ મદ પડતી દગ બિર્ધગામી,
 તેહાં જે હજી જલધિ ઊતરવો રહ્યો છે

શુ શુ કીધું ? નથી નિરર્થક સન્ધુ જીવ્યા,
 ને! વેળુમા ભવપટે પદપક્તિ પાડી,
 રહેશે ઘડીક, ઘડી કોઈકને જણાશે,
 ને સારથાહી જન આશિષ કેક દેશે

વિસ્મરણ

ઝીણું ઝીણું ફેરે નવરંગ ફૂલડાં રે,
 વિલસે વનિતાઓનાં વૃન્દ જો;
 મધુરી કલા કલાપીની ડાલતી રે,
 પ્રગટે વસન્તનો આનન્દ જો:
 ત્યહારે સખિ ! મુજને વિસરી જશે રે.
 ઝગમગતા કંઈ સુન્દર વ્યોમમાં રે
 છખીલી ઘનની છાયા છાશે જો;
 વીજની લતા ચમકશે કંઠમાં રે,
 આર્દ્ર હૃદયમાં વિલીન થાશે જો:
 સખિ ! ત્યહારે પણ સ્મરણ ન લાવતી રે.
 તજી કિંપાલવ સુભગ પથોદનો રે
 આછી ચાંદણીઓમાં રમતાં જો
 નિર્મળ કાન્ત શરદનો ચાંદલો રે
 અમી પાશે, તે પીતાં પીતાં જો,
 ખાલે ! જગ ઝીલતાં ભૂલી જશે રે.
 ઉપવન વિલાસનાં નન્દન સમાં રે,
 ઘટા ગજવતાં રસિક વિહંગ જો,
 પ્રિયનયનોમાં પ્રિયતમ ડાલતા રે:
 સુખની સુન્દરતાના રંગ જો,
 ત્હેમાં રમતાં ન સખિ ! સંભારતી રે.
 પણ સખિ !—
 પણ કદિ પ્રેમહીંડાળે હીંચતાં રે
 હસતું નેત્ર સહજ જંરી નિરખે જો

આશા—સ્નેહલીતું રસબાહુકું રે
 મૃત્યુ પીને સ્મશાન સિધાવે જો;
 એ અવસર બાલો ! સંભારજો રે.
 કદિ કેા ઘનવીંટી કાળી રાતમાં રે
 વીજખંડ સમી ચિતા ચમકશે જો,
 વન છાયાના કાળા ચોકમાં રે
 જીકતા આત્મનપગલાં પડશે જો.
 તે તુજ રાત્રિ વિલાસભરી જજો રે.
 પણ પછી કદિકે પ્રભુમન્દિરમાં રે
 ધૂપલાં અન્તર્દ્વાર ઉઘડશે જો,
 ને સખિ ! નિમિષ હૃદયના ધામને રે
 પ્રભુનું નિર્મળ તેજ સુહવશે જો
 સખિ ! તે સમય મુને ન વિસારતી રે.
 બાલો ! પ્રભુપણમાં ન વિસારતી રે.

(૨૯)

વિયોગ

૧

અધિ અબ્રમૂથો !

શીદ વ્યર્થ મયો ?

નહિ ચક્ર રૂઢું નભમંડળને;

રસકોયલડી

તિમિરે છા ખૂડી

ચૂમી ભાવિ સમા જગઅંચળને.

શુભ વ્યોમપ્રભા ત્હમને શુભ હો,

તિમિરે અમ આત્મવિહાર રહો.

ક્ષિતિજે નમતું જલ ઝીલું પૂરું,

સૂતરું સૂતરું ઉશરાઈ ગયું;

પણુ ને ! પ્રતિની સરિતા અતલે

હસતી રમતી રસતુમિ ઝીલે.

ઘન ! જા, અધિ ! જા, તુજ તાંડવ ઘેર સમું ઠઠી હું
નહિ નૃત્ય કરું;

જરી ને ! તમરાજની પાંખ નીચે જગ રાચી રહેલ,
હું કેમ કરું ?

૨

પ્રિય રમ્ય સખિ !

ઝીલું 'ત્રિમ' લખી

રસતીલી મીઠે મુજ મુગ્ધ ઉરે,

ફળવું જ ગમ્યું !

ફળ તો અશમ્યું,

રસપ્રાણુ ભલે મધુરું શું ગૂરે.

પ્રિયનો કહિ વિશ્વવિયોગ થશે,
કંઈ ખુલખુલ ગાન મીઠાં રહશે.
રસઆખડલી પછી ના નિરખી
કંઈ અશ્રુ વહે તુજ નેત્ર, સખિ !
પ્રિયલલિત મુગ્ધ હલેતી રમ્યા !
મુજ લાવ રમરી કહિ નિન્દીશ મા.

અધિ જો ! અલી જો !

ધનમંડળ પાછળ થાય વિલોપ સુચન્દ્રકલા
સખિ ! પાલવડો લીજીએ ઘડીમાં,
જલણિન્દુ ઝરે તુજ રમ્ય હલા.

૩

તમરાજ ! અહો !

હજી ફર રહો,

નથી પ્રાણ દીધો તમ પાર્વદને,

નથી પાપ પીધાં,

નથી દોષ દીધા

! પ્રયના રસનિર્મળ પાલવને
લરી નેત્ર વિશાલ વિયોગ સંધિ,
ત્યમ ત્રેમ વિકાસી-વિકાસી હૃદયે.
તિમિરે રમ કે રમ ચન્દ્ર વિશે,
જગતે અમ આત્મવિહાર થશે.
મુખપાળડીમા રમતૃપ્તિ દીધો,
તુજ દીપ્તિજલે મુજ આત્મ છીધો !

અયિ ને! સખિ ને! ભડી ઓમખીણે
 ઝીણી છાઈ ઉવાની ગુલાખી પ્રભા;
 તુજ સ્વેત દ્યુતિ પૂજતાં તંહિ પ્રેમમૂલે
 જૂલતાં રમીલાં કેા ઉભાં!

—૪૦૦૪—

પંખીડાં

પધારો, પંખીડાં પરદેશવાસી હો!
 પધારો, મોકળી છે અમ અગાસી હો!
 કુશલ છે ત્હાં પ્રભ ને સૌ પ્રજના પાલ?
 કુશલ છે, સર્વ ત્હાં મિત્રાની રાશી હો?

કુશલ વાયા અનિલ પન્થે પ્રભુપ્રેરલ?
 કથા કંઈ તો કહો, બહાલાં પ્રવાસી હો!
 કહો, ઘાડી સખા! કે પાતળી રજની?
 પ્રભા કેવી મધુરમધુ ત્હાં વિલાસી હો!

પધારો, આગળા ઉઘડે છ અન્તરના:
 વિરાળે દેવસંગે, દિવ્નિવાસી હો!
 પૂજ્યું દેવ સમ, પૂજ્યું કુલ સાથે:
 વીંઝી પાંખો ઉડાવો રજ સુવાસી હો!

અને-કાંઈ ખબર દેશો સખી કેરી?
 ત્હમે આવ્યાં છતાં ચે થું ઉદાસી હો?
 પધારો, પંખીડાં! મુજ પ્રાણુવાસી હો!
 પધારો, મોકળી છે ઉરઅગાસી હો!

ગુલાબની કળી

૧

ઝીણી રી સરિતાની રમે લહરી,
 અલી! નાયતી ત્હાં સ્વછળી શું જૂવે?
 નિજ કાન્તિ ગુલાબી સ્ફુરી મધુરી
 રસમત્ત કળી! જલ માહિ સૂવે?

૨

ચૂમીને તુજ લલિજત રકિત અનિલ
 સખિ! રસમૂર્તિ ઝીણી મૂલવે.
 ફરકી ફરકી તુજ તેજસ નેત્ર
 કલા રસિલા પ્રિયની મૂલવે?

૩

કઈ તારકકુલ ઝીલે જલમા
 તુજ રમ્ય મનોહરતા પૂજતુ,
 કરવૃન્દ વિલાસિની ચન્દ્રકલા
 વરસે તુજ મુખ પ્રભા ફરતું.

૪

શશિકાન્તિ મુખે કઈ રમ્ય સરે,
 મહીં ત્હારી ય મન્દ સુરેખ તરે,
 અહીં આપણી એ સખી હોત
 રસીલી! ત્હને હું ધરાવત દેવીઉરે

૫

કઈ શાન્ધત ગ્રમમણિની લતા
 મૃદુ કંઠ, પયોધરમા રમતી,

(૩૩)

રસનિર્ઝર, લવનદાયી અમી
સખિ ! તે ખર તું ય હસે હસતી.

૬

નવગ્રેમ તણી સુકુમાર હરે
નવરંગી સખિ ! રસઉર્મિ રપુરે;
તુજ પાંખડી ત્હાં સુપ્રભા ઝરતે
તરતી રસિકે ! રસલોલ પૂરે.

૭

સખિ ! ત્હાં સઉ રનેહસખા મળતેઃ
તું, હું, ને સખી, ને તુજ રમ્ય અનિલ;
મીઠાં પછી પ્રેમગીતો તણી ઝીલ
ઢળી ઉછળી છવરાઈ જતે.

૮

પણ કચ્છાં ? અયિ કચ્છાં ? સખિ ! એ દિન કચ્છાં ?
લવનોત્સવ કચ્છાં ?-પ્રણયોદય ?
પ્રાણસખીની ઢીઢી પ્રિયધ્યાત્મી નિવાત્મી થયું પ્રણયીમય ?
એ સખિ ! એ દિન કચ્છાં ?

૯

સખિ ! નેત્રથી અશ્રુ વહ્યાં ?
જઈ જો ! ધસતા જલમાં લીનું આનન;
વિશ્વ ઉઠે પગલાં મૂકતું, જઈ હું ય ઉઠું રણ ને વનઃ
એ સખિ ! લાઝ્ય 'રહ્યાં.

૧૦

સખિં ! ભસ્મ હું ઘોળું ભલેઃ
 વનવાસ વિહાર ખલેઃ
 રસભોજ વિશેષ ભજેઃ
 અહાલેક અમીર સજેઃ

પણ પ્રાણ વસે પ્રિયનો સુખમાં, સુરસાદ કળી ! શું ય તે કરશે ?

૧૧

પ્રિયઆત્મન ભસ્મ સજીવ કરી જડતા અણુરેણુની સંહરશે;
 પ્રિયઆત્મન તેજ તિમિરે ભરીહર, આશ્રમ, વિશ્વ ઊડા ભરશે;
 પ્રભુમાં-પ્રભુતા જલમાં પ્રિયસાથ તરાવી ભવોદધિને તરશે;
 ન ઠીકું, ન સુષુપ્તું, અણુકલ્પું સખિ ! પ્રિયઆત્મ અનેરું કંઈ કરશે.

બહેનનું ગીત

મંગલ ઘડી સોહે છે, વીરવર! વરઘોડે રહુડો,
 ઢળી ઢળી મંગલ પદ વાળુન્ન વહે માધુર્ય;
 યધાવે વનિતાઓ ગીત ગાઈ અર્પડ સુહાગનાં,
 અલૌકિક તેજ પૂરી મુખડે અભિષેકે સૂર્ય:

દિશ દિશ સોહે છે સોહાગ, વીરા! ઘોડે રહુડો.

રચિયો સુવર્ણમંડપ નિર્મલ નીલ આકાશમાં,
 ઓપે રજત અટારી સુમધુર અન્નદ્રાક્ષર;
 આંખલડીમાં અમી આંજીને દેવકુમારિકા,
 કરમાં ધારી ઝારી, વરસે અમૃતધાર;

દશ દિશ રહે છે સોહાગ, વીરા! ઘોડે રહુડો.

ઉડુમશ્ચિ ગૂંથી સન્ધ્યાએ શણગાર્યાં ધ્વજાંડને,
 રસનાં ઝરણુ સુહન્ત રમન્ત ગગન મોઝાર;
 ભરી ભરી ચંચુ સુકોમલ પિતૃલતાને સીંચજો,
 પિતાનું અક્ષત રાખો કુલ, કન્દર્પકુમાર!

દિશા ભરી ગાજે છે સોહાગ, વીરા! ઘોડે રહુડો.

પેલી ડાલે ને જૂલે તરુવરની છાંયડી,
 ફૂલડાં હીંચે રસે, સુખશીતલ વાય સમીર;
 નચાવી નયન તહમારી વીરવર! નિરખે વાટડી,
 લળી લળી પન્થ નિહાજે કન્થ કુમારી અધીર.

શમાવા દીર્ઘ અધીર સખીની વીર! ઘોડે રહુડો.

મીઠડાં મુગ્ધ હસન્ત કુમાર નયન ફૂલડાં સમાં,
 મંગલ રિમતશોભા શું વિશાલ લલિત લલાટ;

વિરાળે વચમા ચન્દ્રક શાશ્વત શશિસૌભાગ્ય શો,
લાવો વીર! ત્રિલોકતિલક તે ધરને ધાટ.

કુલના ગોખ મુહાવા વીરવર! વરઘોડે મ્હડો.
કાન્ત કનકની લટ લટકે કંઈ કપૂરલાલમા,
કિલકિલ કોકિલકલકેલિ ભરી કુળગાર,
બલન્યોતિ શા બાલ, મુલગ સ્નેહમધુર બાલિકા
સઉ પ્રગટે છે વીર! ભાવિ કેરા બંડાર.

વિધિના સોહે છે સોહાગ, વીર! ઘોડે મ્હડો.
લાવો તેજમલા, લઈ આવો કેસરવેલડી,
લાવી રાપો કુલમાડવડે વીરવર! આજ,
અમીશીલ છાયામા બેશીને અન્તર ઠારલો,
વૃદ્ધ વહિલ, ભગિની ન પણ વિસરશો, વરરાજ!

સુન્દર સોહે છે સોહાગ, વીર! ઘોડે મ્હડો.
ગલીર સાગરપૂર ગરજે છે ભરી ખદ્ધાડને,
અનુપમ તટમા સુમનસુહન્ત લીલાશ છવાય,
ઉજ્જવલ કપોતકુલ વનમા વસતા વિધુવૃન્દ શા,
સુધારસ સારવતા ભરી પાખ પીએ ને પાથ

સુધામય સોહે છે સોહાગ, વીર! ઘોડે મ્હડો.
વિચરે બ્યોમ વિશે શશિબાલા વિમલ વિલાસમા,
નિરન્તર પિતૃને પરિવાર પ્રસાદે પાખ
સૃજવા સ્નેહગૂથ્યા મઠપ તે પરમ કૃતાર્થ છે,
વિહાર વિલાસ વીર! સૌ હૃદયની સલ્લણી સાખ

સોહે સ્નેહભર્યા મનુમઠપ, વીર! ઘોડે મ્હડો.

વિરાજે વિશાલ નભ ઘેરીને વીર ! મુજ તાતની
મોંઘી મેઘાડમ્બાર સરિખી મુચિ કુલલાજ;
તહેને સાચવળે, સોહવળે, વીર ! વધારળે:
અમારી અક્ષત કરળે કુલકીર્તિ, વીરરાજ !

સોહે છત્ર ધવલ વર શીર્ષ, વીરા ! ઘોડે ચઢેડા.
પ્રિયજન મન્દ હસી શીલ હાસ વધાવે નેત્રથી,
હું ય પણ કુંકુમઅક્ષતયાળ ભરી પૂજશ;
માતાનાં, વીરનાં, સખીનાં વત્સલ નયનો ઠરે,
પિતા પણ ભે ! પ્રભુદ્વારથી આપે છે આશિષ:

દિશા ભરી સોહે છે સોહાગ, વીરા ! ઘોડે ચઢેડા.
મનોહર મહિમાવાન નયનમાં મધુર વિહાસતાં
વિલાસે દેવમણિ, પ્રભુનાં જલકે જલકાર;
વિધુમુખી કુલવધૂની રસસુધા અખંડ સુહાગિણી,
લઈ આપો મુજને વીર ! શોભાશોભનહાર.

દશ દિશ સોહે છે સોહાગ, વીરા ! ઘોડે ચઢેડા.
મંગલ પ્રભુમન્દિરની સુરીલ પ્રભા શી પ્રકાશતી
પિતામાતાનાં રનેહઅમી પી ખીલતી આજ
વિકસતી સખીની-પ્રિયની આશાઆંજ આંખડી
ત્હમારી અક્ષત રહેળે કુલલતા, વીરરાજ !

દિશ દિશ સોહે છે સોહાગ, વીરા ! ઘોડે ચઢેડા:
મંગલ ઘડી સોહે છે, વીરવર ! વરઘોડે ચઢેડા.

ધ્રુવ

ઊગ્યો સૂરજ ને લીલૂડા વનમા રે,
 ઊગ્યો-ઊગ્યો મરવર-ગિરિવરને તીરે.
 જાગ્યાં ઘેરી ઘટામાંના પખેરુ રે,
 જાગ્યાં-જાગ્યાં મેના, પોપટ, મોરલા.

ધણુ લઈ આડ્યા વનમા ખાલ ગોવાલો રે,
 ગાયો લઈ જાશે રે આઘી મીમમા.
 ફરતો ફાદ્યો આળલિયાનો ફાલ રે,
 શીળો રે સરવરિયા પરનો વાયરો.

ધણુ ચરશે લીલમડુ ઘાસલવિંગ રે,
 સરવરનીર પીશે ને નીરમા ધૂમશે
 ઘાડાં જામ્યાં જાણડીનાં ઝાટા રે,
 તુને શીળે ધણુ વેરાતું દળી જશે

ફરના સરવર ભરતા ઝરણા જેવો રે
 ગીતડા ગાતા નાદ રાયકો રેલશે.
 આખાની મજરીઓ ખાતી ક્રોધલ રે
 વસન્તની વાસલડી સરિખી જોલશે.)

-મા છેડીશ તું આજે ત્હારી વેણુ રે,
 પ્રભુના ગીત વનવનથી વહી તુને વધાવશે -

ચીલામા અળક-તા મરવા વીણી રે
 છાયે બેઠા રાયકો ભાત આરોગશે
 વૈશાખે પટોળ ઉન્હાધખ વાશે રે,
 ધૂળના વાદળ રચશે વનના વાયરા.

બળતાં કિરણોના વરસાદ વરસશે રે,
બળશે ધરતી, બળશે પ્રાણી, પાંદડાં.
વિયોગ શો કંઈ ધોમ ધખે આકાશે રે,
સૂકવશે સૃષ્ટિ, રસ આંખે સીંચશે.

ઉડતાં પંખી ડાળે લેળાં ઘાશે રે,
વિસામે વિરમશે જગના પન્થીઓ.
કડવી લીમડીઓની મીઠી છાયે રે
રૂમાલના ઓશીકે રાયકે પોઢયે.

કિલકિલ કરતાં બહાલપડાં પખેરુ રે
બહાલા ગોવાળ હાલરડે ભાઘાડશે.
લળીલળી નમતીફૂલવતીનીચીડાળોરે,
પોઢયા ગોવાળ ઉપરથી માંખ ઉડાડશે.

લીલમછમ પદલવમાં કરતો વાયુ રે
થાકેલા ગોવાળનો થાક ઉતારશે.
-સંકોરો લે પાલવ ત્હારો ઉડતો રે,
વસન્તના પાલવની લીજીત લે ઘડી.-

નમતો ખેડાર થશે ને સૂરજ નમશે રે,
વાદળિયા સરવરમાં લહેરો આવશે.
તટના ઘાસ વિશે મધમાંખ ગગણશે રે,
પાળોને શણગારશે જગની વેલડી

તરુવર કરતાં વાધી ત્હેમની છાયા રે,
પશુપંખી પણ લાગ્યાં મદલર ડોલવા.
પોઢ્યા રાયકા આળસ મરડી ઉઠ્યા રે,
ઉઠીને વગાડી ચતરંગ વાંસળી.

આપી આધી ખોમાં વજતી ગાયો રે
વાંસલડી સાંભળ્યો, ટપ ત્યાં જિભગ્યો.
જળજળનિમંજ કુમળો છુંદતી બેચો રે
વાંસલડી મુણ્યો ને જલને ત્યાગ્યો.

-લો ! લો ! ઘેરા બવયમુનાનટ રમતા રે
અનદુદ રે ! વગાડે ગોવિન્દ વાંસળી.
મુણ, સમજ, આચર એ ગીતના ભેદો રે,
પગુથી યે પામર શું આપણ માનવી ?-

ક્યાંજ પડી, આ તડકા કુમળા થાય રે,
સૂરજ પણ ધરતીના ઉરમાં ઢળી પડ્યો.
ક્યાં છે ધણ ? એ ક્યાં છે બાલ ગોવાળ રે ?
ક્યાં છે વાંસલડી એ વનવન વીંધતી ?

માત્ર સરોવરજલમાં રમતાં ભાગું રે
હોડતી વાહળીઓના બૂખરાં ટહેરિયાં.
આછા ધૂંધટ ઉધાડ, વહન વિકસાવ રે,
વાહળીઓને વેર, પ્રગટ મુખચન્દની.

પ્રિયતમપ્રિય ભેધ લોકડિયાં લગ્નશે રે,
વસન્ત તો પાંખડીએ ગ્રેમ વધાવ્યો.
-ધન્યનયન ! શું હાસ્ય વિરલ ! હું પાગ્યો રે ?
આશિર્વાદ હૃદયમાં ઉભરાતા ઝીલ્યા.

ભાલકમલસૌભાગ્યસુધા મ્હે પીધી રે,
ધણમાં નવ એ ફૂલડિયાં લાધ્યાં મ્હને.

જન્મતિથિ

વીત્યા કંઈક દિવસો પ્રભુ ! પૃથ્વિકુળે,
વીતી અનેક ઘડી ત્હારી સ્મૃતિ વિહોણી;
ત્હારે પદે રવિની મંડલિ રાસ ખેલે,
ને જન્મયોગગીત ગુંજતી આજ સ્મૃતિ જગાવે.

દીડી અનેક વિધ સુન્દરતા સુહાતી,
દીકા વિવિધ રસના શણગાર રમ્ય;
પ્રહ્લાંડ દીકું ધરતું વર રનેહશોભા,
ને એમ વર્ષ વીતવ્યાં કંઈ ત્હારી કુળે.

તે પ્રેમતેજ દીપતા તુજ આશ્રમેએ,
ત્હારા ભક્ત-વિભૂતિભર મંડપોમાં
શોધે કઠોર કંઈ નિશ્ચય માનવીઓ,
શોધે મહાનિયમ સંયમના નિગૂઢ.

કાલે વસન્તવનમાં મધુ મંજરીનું,
ને કાકિલાની રસીલી કલકેલિ બાલે;
ત્હું દાખવે રસઠળી સહકારકાળે
વૈરાગ્ય ને યત વિરાજિત લેખચેરા.

હૃદયે તરંગ ગગને રસચન્દ્રિકાના,
ને આંખડી તુજ કલા મધુરી નિહાળે;
ત્હું યે બિછાવી તમપાટ ભૂરો ઊડેરો
શોધે સીમા મનુજ તેજની અન્ધકારે.

મૌન્દર્યં શ્વેતવધુજ્જ્ઞાં વિલસે વિલાસો,
 રનેહાન્ધિજ્જ્ઞાં લહરતો વિહરે વિહાર,
 તે પુણ્યમંડપ વિશે તતરાજ સ્થાપી
 સૌ રમ્યતા વિરસના જલમાં ઝળોળે.

* * *

વર્ષો કંઈક વીતવ્યાં પ્રભુ ! ત્હારી કુળે,
 પેલી રમે રવિની મંડલી તેજરાસ;
 તે રાસમાં હું ય રમ્યો રસનો રસીલો,
 તે તેજમાં રસિકડાં પ્રિયને રમાડ્યાં.

કુળે પ્રમત્તમધુ મંજરી વીણી વીણી
 માલા ગૂંથી મધુરી કેાકિલને વધાવી,
 ખેલ્યા વિલાસ, કંઈ નૂતન ખેલ વાંછ્યા:
 હા ! સર્વમાં પ્રભુ ત્હને સહસા વિસાર્યો.

પાળ્યાં નથી નિયમ સંયમના અનેરા,
 કીધાં નથી તત મહાન વિશુદ્ધિ કાળે;
 શોભું જરી ન સહુ તે જનશુદ્ધિ અર્થે,
 શોભું : હહા ! પ્રભુ ! ત્હને સહસા વિસાર્યો.

આનન્દ, યૌવન, વસન્તલીલા વહુન્તાં
 વર્ષો વીત્યાં કંઈક જીવનનાં સલ્લણું;
 પ્રદ્ધાંડ શોભ્યું, તુજ કુંજની કાન્તિ શોભી,
 શોભાસરે પ્રભુ ! ત્હને સહસા વિસાર્યો.

આજે બધું રમરણમાં નીતરે ધૂપેલું;
 હા ! તેજગોલે રસિયા રસરાસ ખેલે,

ને જન્મયોગીત ગાઇ મ્હને જગાડે;
આજે સ્મૃતિ નયનથી નીતરે ઉછંગે.

ધારી પ્રભાસર સુહૃન્ત વસન્તવત્સો,
રાસેશ્વરોની મળી મંડલી બ્યોમતીરે;
ને ગીત ગાય મધુરાં શુભ યોગ ફેરાં;
લાવણ્યલોલ ગીતકું સુણું એ અનેરું.

‘સૌન્દર્યસ્વેત વધુ જમ્હાં વિલસે વિલાસો,
સ્નેહાબ્ધિ જમ્હાં લકુરતો વિહરે વિહાર,
તે પુણ્યમંડપ વિશે મતરાજ રાજે;
ત્હાં પામવો પરમ તે મહિમા પ્રભુનો.’

* * *

પ્રાયશ્ચિતે કઈ વિધે પ્રભુ પિપાસ ધોઈ ?
તો જોઈ સંતત પ્રકાશ સમીપ ત્હારો ?
પી પ્રમનેત્ર પ્રિયનાં, ઉર ધોઇ ધોઇ,
ત્હારી જગાવું ધુનિ, દર્શન તો દઈશ ?

કેા તેજમંડલ અનુપમ ને સુહાગી
માંગલ્યકારી પ્રિયને મુખડે વિરાજે;
એ ધોય વિશ્વવિષ, ને જગની તમિસા;
ધોશે ઉડા હૃદયનો મુજ અન્ધકારે

સૌભાગ્યકેાર સરિખી જૂકલા ખીલેલી,
ઉદાસવાહી પ્રિયનાં નયનો રમન્તાં;

ને નાયતાં ઝળકનર્તન પ્રેમમીડાંઃ
કર્તવ્યસાર સહુ એ મીટ માંહિ નાયે.

ફારે પરાગ નવવહ્નરીઓ વસન્તે;
આનન્દહૃદિ રસરંગિત વ્યોમ પ્રેરે;
ચન્દ્રાની રેખ ઝલકાર ઝગે ઝીણેરાઃ
કર્તવ્ય પ્રેમમીટથી પ્રભુ ! ત્યાં હું પીથ.

વૈરાગ્ય ખેત્રું પ્રિયસંગ વિશુદ્ધિખેળે,
ને સ્નેહને સદન ત્યાગની ઝીલ ઝીલું;
કર્તવ્યસાર રસપૂજનમાં સમાયઃ
એવું પ્રણા ! જીવનને રચજે રસીલું.

સોહિ પ્રભાતશીલ નિર્મળ પ્રેમચોભા,
આકાશકાન્ત મહિં લક્ષિતની છાંય ફળી;
એ પ્રેમલક્ષિતસરમાં ઊજવું પ્રવૃત્તિઃ
ત્યારી પ્રભા હું પ્રભુ ! જીવનને રચજે રસીલું.

પધરામણી

સખિ ! જે પૂર્ણ પ્રેમમન્ત્રમાં,
 મધુરું, ને રસીકું, પ્રભાવતું,
 જમના સુખરૂપ જન્ત્રમાં
 નથી તે તો ક્યંદિયે જ ભાસતું.
 શતધા, શતકોટિધા સખિ !
 કુલસૌન્દર્ય રસાત્મસાથને
 પદ લવનમાલને લખી
 સરલે ! ખેરવ પ્રાણનાથને.
 તરશી સખિ ! ત્હારી આંખડી
 રસપાને ઠરશે નિરન્તર;
 તપતે જગતે અમીઝડી
 ગૃહ ત્હારું ઝરશે સુસુન્દર.
 સુપ્રભા સુખદ્વારમાં તરે,
 ઉઘડ્યાં, જો ! ભવનો પિયુષનાં;
 ઠલકેલિ થ બાણડાં કરે,
 ઉર ઢોળે અભિષેક માણનાં.
 સખિ ! દૃષ્ટિ ભીની તું વાળી લે,
 પરદેશે ભમતી સૂને ઉરે;
 ઉજળાં ભવનો નિહાળી લે,
 સખિ ! આવ્યા તુજ નાથ મન્દિરે.

પત્રવાંચન

અહ પ્રીત શી ! અહ હેત શું ! અહ કથો અન્તર ઉમળકો !
શું પત્ર આ ! શું શબ્દમાં ! શું મૃતક કરથી એ લખ્યો !

ક્ષર સમા અક્ષર બહાલ જીવે ! તુમ્હ લીંટ પ્રેમ થો !
શું ચીંથરા પર સ્નેહ પૂર્યો ! નયન ! ખોટું શું વહો !

એ પ્રાણપતિનું હૃદય છે, એ આત્મનાં લવનો નર્ચો,
એ લવનમાં રમતી નિરન્તર સુન્દરીથી એ લર્ચો.

એ વાહણી ઝરતી અલૌકિક જલકિરણ શી ફરફરે,
એ સેર ફેરા ઇન્દ્રધનુમાં રાજતી પ્રિય ઝળહળે.

એ માંડવાની વેલડી, સુપ્રકુલ ફરકે ફૂલકળી,
મુજ પ્રાણ છાંટી છાંય ઢાળી શીતળ કરતી ખેનડી.

મુજ ઉર ઝીલતી કંચુકીની લાતડી પ્રિય તું જ છો,
મુજ સાડીમાં રહી ચોભતું-ચોભાવતું શુભ તું જ છો.

છો આવ-આવ અવાય ત્યમ, મમ ખેન ! લેતું બહાલથી,
લાડતી લડતી આવ, ચાંપું હૃદય સરસી લાડથી.

તુજ જીવનકારણ, ખેનડી ! મુજ જીવિતકારણ એક છે,
પરદેશવાસી પ્રાણનાથ-પ્રવાસી પંખીદેહ છે.

પરદેશથી લહે પાઠવી, પરદેશ મૂકી પતિ મહેને ગયા,
છો, આવ, સખિ ! તુજ દર્શં પછી ઘડી નાથ પરદેશે રહ્યા

કરડા જગતકર્તવ્યથી કરડી નજર પ્રિય શીખિયા,
પણ તુજ સમી વૃષ્ટિ વરસતા મેઘ નલ ઘડી છે રહ્યા.

તે સ્નેહસુન્દરનું હૃદય તુજમાં વસે-હું જોઉં છું,
મુજ ઉર પણ તુજમાં-અલભ્ય અભિદ્યતી હું રહોઉં છું.

શણગાર એહ સજાવી પ્રિયને તુજ સમી સખી મોકલું,
મુજ પ્રાણનાથ વધાવી લેશે પ્રેમજલનું એ કણું.

હું શું લખું ! હું ગુણહીણી ! એ ગુણગભીરા નાથને ?
સાગર સમોવડ લહરતો ક્ષિતિ મહાભાવથી ભીંજવે-
આ મંજુ કલવતી વેણુ તે શું મહાધોષને શીખવે ?

પણ બહાલવારિ નદી ! તારું જ નિધિમાં રહેને,
વિરતરી હસિત વિશાલ ઉર્મિ રમણ ઉછંગે તેડશે :
અભિષેકી, ચુમ્મી, ચાંપી, જા ! જોડા હૃદયમાં સીંચશે.

રસજીવનની ઝાંખી

૧

‘અરે શાને ? પ્રિયે ! શાને ? અરેરે ! નથી યોભતાં;
નથી શું અપ્સરાસાય આંસુકાં તુજ યોભતાં ?’

૨

સૌભાગ્યનું ઘેન વળી ઉડી ગયું,
પ્રત્યક્ષનું ત્હાં જડભાન તો રહ્યું;
દ્વિપ્રાન્તમાં રનેહસ્થળો નિહાળતું
શૂન્યાત્મ શું ચેતન કેા ઉભું હતું.

૩

દીકાં કેા દિવસે સ્વપ્નાં અમોભાં અમીદેશનાં;
શોધે તે વિશ્વના પાટે રાજવી વનવેશમાં.

૪

‘જ્યહાં ચન્દ્રિકાના છુતિધોધ ગાજતા,
ને આત્મના ઉદયનો વિરાજતા,
મંજુસ્મિતો જ્યહાં પ્રિયના ખીલી રહ્યાં,
તે સ્વર્ગ શી રમ્ય શું પુણ્યભૂમિ આ ?’

૫

‘દીકાં પ્રેમ અનન્તથી ઉતરતો એ કાન્ત આકાશ આ,
દીકું સૌરભતેજ સિંગધ સ્પુરતું એ અખનું હાસ્ય આ;
ને દેવી તણી રૌપ્ય જ્યોતિ વીટતી સન્ધ્યા સખી આ રહી:
જ્યોત્સ્નાની સરિતા તટે પ્રભુપ્રભા દીપી હતી-ક્યહાં ગઈ ?’

૬

‘અહા ! આકાશમાં અગ્નિ મોહને બાળતો હતો;
ગયો શું કજળી ! આ તો નિસ્તેજ ચન્દ્ર ઉગતો.

૭

‘જાયા જાયા જ્યોત્તમી મોતીડે જડી
સન્તોની પેલી ભૂરી ભૂમિમાં ઘડી
કેા ઝૂલતા મેઘઝૂલે ઝૂમવું
રહું રસાળું પ્રિય! સ્વપ્ન શું થવું?’

૮

‘હિગન્તની પછાડી, પ્રિયતમસ્મિત રી, સ્વર્ગગંગા રમે છે,
તેની કુન્ને ગળવી ગહન મધુર કેા વેણુ વાયુ ચૂમે છે;
ત્હાં સ્નેહામ્બુતરંગે, રસરવસ્પુરણે, ચન્દ્રના હોડલામાં,
લીળ્યાં, વીંઝ્યાં, હિંડોળ્યાં, અલકલટ સમાં;
સર્વે શું સ્વપ્નભામા?’

૯

‘નથી આ શોભિતા આરા પુષ્પશય્યા ધરાવતા;
નથી આ નિર્મળાં નીર સખી હૈયે તરાવતાં.

૧૦

‘પેલા અમારા અમીદેશ ઉપરે
ઠાળાં કદી વાહળ વિધિનાં ફરે,
તેા ભૂખરી માધવિકા વિશે જતાં,
ને પ્રેમનું પીયૂષ પામતાં હતાં.

૧૧

કેા રાતે સખિ તારિકાની રૂપલા વેણી ગૂંથાતી હતી,
ને ફ્યુરક ઉપા સુવંણ વિખરી કદલી સમારાવતી;
સન્ધ્યાએ કદિ રમ્ય મેઘધનુષે રંગો ઘડી પૂરતાં:
એવું ઉત્સવજીવને-હતું-ગયું-હા! રમ્યની ફૂરતા!’

૧૨

‘અરે! શાને? સખે! શાને? સુખકું હાય આવશે,
સ્થલશે ઝળકારા ચે, ચન્દ્રની ચન્દ્રિકા ધશે’

૧૩

આકાશની શ્યામલ વાલુમા રમી
તે ચન્દ્ર ઝીલી છુતિધાર રેડતો,
ત્હુઠા આત્મદેશે રતિપાટ રાજતી
પ્રાણેશનો, સુખનશો, ધ્વનિ ધતો.

૧૪

સુણાતા સ્નેહના શબ્દો ધડી તો સાન્તવના વળી,
ઉઠેલ્યા અર્થ ને જાગ્યો દ્વિધા વિયોગ ઉછળી

૧૫

‘ના ના, નથી આ સુખછાયડી પડી,
ના ના, નથી આ પ્રિયઅશ્રુની ધડી,
ભીનાશ વાયે ઉડુમડળે નરી,
ને ત્હોમને યાદની સ્હોય છાવરી

૧૬

‘શું તે સ્વપ્ના હતા? કે પુનિત કિરણના
રમ્ય સત્યો ઉજાગ્યા?’

કે તે પ્રેમાર્દ્રતામા અકળિત ઉગતા
સ્વર્ગના કુજ લાગ્યા?

મોઘા દેશે રૂપાળા રસભર છબીલા

કે શું દેવાગનાના?

ને ત્હુઠા આનન્દજૂએ અતિથિ જૂલવતા
દેવી કે છાનમાના?

૧૭

‘વેરાતી તારિકામાંથી ચન્દ્રકલા શી હાસતી
હશે શું દિવ્વાસિની?—સ્નેહ સમી વિલાસતી?’

૧૮

નાંખી દૃષ્ટિ દિશાન્તમાં, કનકના સન્ધ્યાભર્યા ઓમમાં,
ને નાંખી અમકાવી ગન્ધવતી આ તેજોમયી લોમમાં;
દીઠી ત્હો ય નહીં કહીં રસભરી તે પ્રેમની પાંખડી,
આવી પાછી નિરાશ મન્દ ઢળતી અશ્રુભરી આંખડી.

૧૯

‘શ્લેષે શું તે સ્નેહ વિલાસનાં યજ્ઞો
અદૃશ્ય નિત્યે?—વિધિનાં મહાખડો?
સૌભાગ્યનાં સ્વપ્ન બધાં ઉડી જશે?
પ્રત્યક્ષ નિત્યે જડભાન લાવશે?
શું સ્વર્ગ શી સુન્દર ભૂમિ ના થશે?’

(પર)

ભમરો

વસન્તવિભૂતિમાં ખેલન્તા રે ભ્રમરજી . અયિ મદમીણા !
ધીરે ગજવ તવ જૂલન્તાં રે મત્ત મદનની વીણા .

કળિએનાં સોનેરી કિરણ, હો મધુકર !
પ્રસરે ॥ લોલ પરાગ; રસિકવર !
અડધું ઉઘડતું હાસ્ય, હો મધુકર !
રસબસ સ્ફુરે અનુરાગ; રસિકવર !-વસન્ત ૦

ભૂરા સરોવરની પાળે, હો મધુકર !
રાતાં કમળનાં વૃન્દ; રસિકવર !
લીના એકાન્તે ત્હાં રડજે, હો મધુકર !
હૂનાં મદનઆકૃન્દ; રસિકવર !-વસન્ત ૦

સુખમાં ન ઉન્મત્ત થઇએ, હો મધુકર !
પ્રેમસન્તોનો ન પન્થ; રસિકવર !
આજે સૂકાં અમ હૃદય, હો મધુકર !
કાલે ભીંજવશે કન્થ; રસિકવર !-વસન્ત ૦

સન્દેશો

પ્રણયની ખાલિકાનાં દેવદર્શન કચ્છાં થાશે ?
 પ્રિયે ! અણખોલ ઉર વાળી રહે તે સંખાશે.
 અનિલ બહાલા ! સખીને બા કહે જઈ સન્દેશોઃ
 હૃદય થઈ ડોટિયા ફૂલડાં ચરણમાં વેરાશે.
 ભલે તારાં છળીલ પગલાં કુસુમ શતધા છૂંટેઃ
 મુકોમળ હા ! સખિ ! ચરણો રખે તુજ લગ્નકાશે.
 હલે ! કંઈ બહેલું કે મોડું લખ્યું છે કરમાવુંઃ
 વિરલ સૌભાગ્ય તુજ પદ સુખીને ને કરમાશે.
 કુસુમપગથારમાં કહિ તો રસિકે ! પગલાં મૂકી નેઃ
 સુગન્ધોની ભભક ઉછળી નવલ ગીતડાં ગાશે.
 પ્રતાપી આંખડીનું લોલ કહિ તો સખિ ! અમી પાઃ
 રહ્યું રસદેવિ ! જીવન રસાલ લટકી તુજ આશે.
 પૂરે ખાળી હૂની સુજ ખાળ તુજ ફૂલફારીમાંઃ
 કળીના લાજતા ગાલે 'પ્રણય' સખિ ! વંચાશે.
 અહા ! દેખાય બેઢરકાર કીકીનાં નૃત્યોઃ
 સરળ હૃદયે રસિક મૂર્તિ કદી નહિ ભૂંસાશે.
 નયન તારાં પ્રીતમની શોધમાં છે ના ડોલેઃ
 મધુર દ્વંડાટ 'પ્રિય' મુણવાં ઉરે તુજ સંભળાશે.
 જગત દ્રુદેશે વિલુપ્ત થયું મનુજ, તહો ચે, બહાલી !
 પ્રિયાગીત ગુંજતો મુજ આત્મ તુજ કરતો છાશે.

સિન્ધુને:-

શ્યામ ગહનતાના કણુ સમ તુજ તટે પડ્યા
શિલાખંડ, નિધિ ! લીજવ લબ્ય કંઈ ગાનમાં રે લોલ;
દૂર રમે નીલ રજત પૂરમાં નાવડું,
ફળ્યું-ફળ્યું નિધિ ! તે ચ ક્ષિતિજ અવસાનમાં રે લોલ.

વિમલ મેઘના રંગ, ગીત ચન્ડોળનાં,
શીળી ચાંદનીની પ્રેમસમાધિ અમી સમી રે લોલ;
પ્રિયનાં નવવિધ રૂપ સલ્લણું શોભતાં
કૂર નિધિ ! તુજ અનન્ત ગર્ભે ગયાં શમી રે લોલ.

હોય-હોય રદ્યા મૃદુ મન્દ્ર નાદ નભ ચીરતા,
તારલિયા જૂલવતા અનહુદ રેલમાં રે લોલ;
મૃત્યુને પ્રિય ફૂલડાં પછી તે બની રદ્યાં
ઘોર ગર્જના ભરી ઘનમંડળવેલમાં રે લોલ.

દિધ્રાન્તોમાં ધૂમતા તુજ રવમાં પૂરી
પ્રિયના કદી સન્દેશા વીર ! આલાપજે રે લોલ;
ઘટ નભપટ સકોરી, અમીની સેર શી,
પ્રિયની આંખડલીનાં દર્શન આપજે રે લોલ.

રમ્ય વ્યોમની પાર, અસીમ અવકાશમાં
અનન્તતાનું અદ્રુશુત તેજ જઈ વશ્યું રે લોલ;
સુન્દરતાનાં ઉપવન ત્હાં વિલસી રદ્યાં,
પ્રિયના ત્હાં જઈ ઉછંગમાં કદી ખેલ્યું રે લોલ.

પ્રકૃતિસાગર ! સખી ચન્દાની સુશીલા કલા
 ભીંજવળે તુજ અનન્તતાના ગાનમાં રે લોલ,
 તે ગીતભરી જ્યોત્સ્નામાં નિત્ય ભીંજાઈ હું ય
 વિહરીશ પ્રિયના દૂર અઘોર અવસાનમાં રે લોલ;
 -વિહરીશ પ્રિયના રમ્ય અઘોર અવસાનમાં રે લોલ.

—મંદાક—

ધીર સમીર

તિમિર ઝીલું ઝીલું ઉઠે અનિલમાં ગેળી કોઈ નાંખી ભુરકી,
 મધ્યરાત્રિને પડ્યો દૂર વિસ્તાર શીતળ ફરફર વરસી;
 નિદ્રાલીન જગતમાં કંઈ કંઈ શાન્તિસિન્ધુની લહર થૂમે,
 મન્દ મન્દ ધનરંગી તરંગો ભૂરા જ્યોતતટ ઊડા થૂમે.

એ રમતમેળીને પૂર,

એ સતત લહરીને ઉર,

તે મહાછાળમાં તરે હોડલાં ઉર્મિશિખર ઘડી ઘડી ચમકી,
 ને પથ્રુ દેખાયે, વિપળ ધૂપાયે તેજબિન્દુ પળપળ પલકી.

જેતો એ તારકવૃન્દ,

નિર્દોષ કેલિના છન્દ,

કંઈ બાલ નયનનાં નર્તન, સ્વદેશ રમ્ય કલ્પતો ઉભો'તો,
 ને દૂર ભવન સુજ સુખનાં ઉજળાં આશાકિરણે જેતો'તો;

કંઈ આંચો ધીર સમીર,

કંઈ શમ્યો પુષ્પમાં વીર.—

જ્યાં દૂર સિતિજમાં તિમિરહૃદયમાં તેજ તારલા નીતરે છે,
 જ્યાં ઝાકળપટ પર પ્રભાઝાખ્ર શી બલક આલસી ઉતરે છે,

તે તેજલોકને દેશ,
તે ગાનલોકમાં જેશ,

કેા મંબુલ મંબુલ નર્તન્તી અંગુલી તન્ત્રીમાં ગુંજ રહી,
કેઈ ગગનકુંજમાં જગત્પન્નમાં ગાનછલકે પળ ઉછળી રહી.

જય જય તવ, ધીર સમીર !

જય, ચિરજીવ યા, વીર !

હા ! વિસ્મૃત પ્રિયની કિન્નરકલતા આત્મતારથી જગવે છે,
વીર ! લાવ લાવ રે ! ગાન મીઠું, પ્રિય રસમૂર્ત કરે છે તે.

—૪૦૦૦૫—

આશા

તહારાં સખિ ! નિરખવા નયનો મધુરાં,
તહારા જવલન્ત રસતેજ વિશે, સુખાલે !
સાનન્દ આત્મ ઝીણું જૂલવવા, રસાલે !
પાંખો ઉડે વીંધી સખિ ! દિદ્ધાન્ત ભૂરા.

નામાક્ષરો ધૂંટી સખિ ! દિવસો વિરામ્યા,
ને રાત્રિઓ રજતઅશુ પૂરી ફળી, ને !
હાવાં રમન્તી કીકી તહારી પીશે ખૂબી, ને !
નાચન્ત નેત્ર સુખડે કરશે, સુરમ્યા !

તે રાત્રિ ને દિન સખિ ! ફળશે સદાના,
ને પ્રેમતત્ત્વ તણી રેલ બધે છવાશે,
તહારે ય પ્રાણુ તુજ નેત્રઅમીથી ન્હાશે,
સ્નેહાનને ! પૂજશું ભક્ત રસેશતાના.

—૪૦૦૦૬—

ગઝલ

નમેરા એ હૃદયના ભાવ, બહાલી
તથાપિ ઉર લે રસદહાવ, બહાલી !

મહાતોફાન જીવનમાં છવાયાં:
રમેા તુજ બ્યોમમાં રવિતેજ, બહાલી !

મળ્યું સૌભાગ્ય, ચિર ત્હારું વિરાળે !
વધાવીશું વહી આનન્દ, બહાલી !

અહા ! મુજ કંટકો વેરેલ શય્યા:
શુભાખી આવળે તુજ નીલ, બહાલી !

પ્રભા ને મંજરીના હાર ગૂંથી
ધરાવેા દેવસખી તુજ શીવે, બહાલી !

વિમલ સ્નેહાંજલિથી પાય ધોવા,
થયાં મુજ રાત્રિનાં તે સ્વપ્ન, બહાલી !

પ્રકાશે તેજ ભરી આકાશ તારા:
ઉડા અન્ધારનાં મુજ ગીત, બહાલી !

ધીરી; અયિ ! બન્ધનો તોડી ઉડીશું:
ભર્યાં સ્નેહે પ્રભુના દેશ, બહાલી !

સુન્દરીનું પારણું

૧

વિમળતા નલથી વરસાવતો,
પ્રણયનું જગ ચન્દ્ર લીંઝવતો;
નિધિઉરે નલવહ્નિ સૂતી હતી,
ગહનતા સ્મિતમાંહિ પ્રકાશતી.

૨

શીતાંશુના પીયૂષખિન્દુના પીવે
હા ! વાદળી મન્દ ગૂલન્ત પાલવે
વિશ્રાન્તિગાનો વીંઝતો મનોરમા,
નિદ્રાલીના ઓમતરંગનાં સમાં.

૩

પ્રાણ ! જરી પોઢોને, પોઢોને.
હાં રે ધીમું જૂલોણ, નીંજણહારા !
હાં રે હુમણાં આવશે બાપુણ તહમારા. રે પ્રાણ !
હાં રે હૈયે વિરમોને માવડીને મીઠે,
હાં રે બાપુ આવશે તહમારા અણુદીઠે. રે પ્રાણ !
હાં રે હુમણા બાપુ તમ આવશે અધીરા;
હાં રે નમી ચૂમશે નીંદરલીન હીરા. રે પ્રાણ !
હાં રે અમી રુપલા ચાંદલિયો ય વરસે;
હાં રે તહાં તમ બાપુના શ્વેત શઢો દરસે. રે પ્રાણ !

૪

ભૂરે ઓમો રુડી ચન્દા શાન્તિમેઘ ઝીણા રચે,
પડી તહેની શીળી છાયા બાળુડા મન્દ પોપચે.

૫

મધુર સુન્દરી ગાન પ્રલાપતી,
કુસુમ શી મૃદુ મૂર્તિ જૂલાવતી,

કનકની લટ નાયતી લાડતી
અનિલની ઝીણી દહેર રમાડતી.

૬

મંલુ નિદ્રાસખી કેરા પુષ્પપાદ વધાવતા
ગીતના કુમળા સૂરો અન્દ્રિકામાં લળી જતા.

૭

ફૂલ મ્હારું પોઠે છે, પોઠે છે.
હાં રે જરી ધીમી, હો પહેન ! જરી ધીમી,
હાં રે પશ્ચિમોદધિની દહેર આવ્યે લીની. રે ફૂલ.
હાં રે લહરી પહેની ! ધીરીતું ધીરી વાળે;
હાં રે ત્હારા સાગરનાં ગાન જલ્હીર ગાળે. રે ફૂલ.
હાં રે ચારુ અન્દ્રને ધૂમીને આવી, પહેનાં !
હાં રે વરસ આથમતાં અમૃતાંશુ લેનાં. રે ફૂલ.

૮

ઊથે રહું નિર્મળ ઓમ વિલસે,
ને મુગ્ધ છાતું કંઈ તારિકા હસે;
શાન્તિતું શાહું નવજ્વલ સુંધીને
તે હાસ્ય ભેડું સુતનુસુખે લીને.

૯

મુખપટે સ્મિતવદ્ધિ સ્ફુરી હવી,
પ્રણયનાં જગ ંહેવી વધાવવી;
વિમલતા શશીસુન્દરીની મીઠી
ગહન વિસ્તૃત કેા દગ નાંખવી.

માતાનાં દર્શન

નવમાતાનાં દર્શન મ્હને થયાં:
પ્રભો ! માતાઓને મંગલાશિષ ઘો !
સુરમણીય નવપ્રેમળ જીવનનાં,
શુક જલવતી ચન્દ્રકલા શાં, દર્શન થયાં.

‘ભાઈ ! મામા આવે છે;
ભાઈ ! જો ! જો ! મામા આવ્યા.
નિદ્રાધીન કાં છે, બાપુ !’
નવમાતાની એકાન્તિક પ્રેમકેલીછલકાતી.

‘મ્હારા ભાઈને, જો ને,
કલા-નવીન સુરમ્ય કલા શીખવશું’
ભાઈ તો પ્રભુનાં સૌન્દર્ય આવેખશે.’
નવમાતાની મધુરી આશાઓ ખીલતી.

‘જીજી ભાઈની વાટ જોતાં હશે,
દાદા ભાઈના દિવસ ગણતા હશે’
ભાઈ તો હવે મોસાળમા મલપશે.’
નવમાતાને મહિયરનાં સ્વપ્ન આવ્યાં.

‘દિન આયમ્યે ખડારથી આવશે,
ભાઈને ચુગશે, ભાઈને રમાડશે,
બકુભાઈને હૃદયે હીંચાવશે ખરું, ભાઈ !’
નવમાતાને પ્રીતમના પડઘા પડ્યા.

નવમાતાના સ્નેહકાન્ત દર્શન થયા
 હૃદયંગમ, મનમોહન વત્સલજીવનના,
 અમીવેલ શા, સુરમ્ય દર્શન થયાં.
 પ્રભો! માતાઓનું યુગસૌભાગ્ય ચિરજીવ થાવ!

—સસચેતન—

ચેતન

નથી નેત્ર, શું તેજ પીવાય, સખે!
 નથી પાખ, શી વિધ ઉડાય, સખે!
 નથી ચેતન કેમ લવાય, સખે!

કંઈ ખોલ, સખે!

ઉર ખોલ, સખે!

રસચેતન કેમ લવાય, સખે!

નથી સાજ, કશું પછી આવું, સખે!

નથી આદર ને કયમ આવું, સખે!

નથી બહાલ, તહને શું વધાવું, સખે!

નવ ખીજ, સખે!

નવ સીજ, સખે!

પણ બહાલ વિના શું વધાવું, સખે!

સુમધુર ઘડી-પળ હાસ, સખે!

કદિ કોડવર્યું જરી લાડ, સખે!

મુજ નેત્ર વિશે પ્રીત આજ, સખે!

સીંચ આશ, સખે!

રમ રાસ, સખે!

રસચેતન ખેલી ખિલાવ, સખે!

ત્રેમસરોવર

ભર્યું ભર્યું સરવર શૂંઘરું રે,
 રમવાને ત્યાં રૂંડું ચાલ, મહારા બહાલમા!
 કાઠે ઉઘ્યાં દેવકૂલડાં રે,
 તહેની શૂંધીશું વરમાળ, મહારા બહાલમા!

રૂડાં ફૂલ, રૂડલું સરોવરે રે,
 રૂડલા અતિશય આપ, મહારા બહાલમા!
 ફુજની કુસુમલ છાયમાં રે
 ભૂલથુ જગતપરિતાપ, મહારા બહાલમા!

જામી ઉપર રસની ઘટા રે,
 નીચે નીતિની વેલ, મહારા બહાલમા!
 પરિમલ પમરે ત્યાં પુષ્પનારે,
 રૂવો મહી, અલભેલ! મહારા બહાલમા!

પીણુ પરમ પદનાં અમી રે,
 લેશું અમૂલ્ય લહાવ, મહારા બહાલમા!
 જગત જીવે તહારી વાટડી રે,
 જીવનના જન્મ જગાવ, મહારા બહાલમા!

કમળો હસે જળ ઝીલતા રે,
 નયનો હસે છે રમાલ, મહારા બહાલમા!
 ઉઠ, ઉઠ, પ્રીતમ! ઉઠને રે,
 ત્રેમસરોવર ચાલ, મહારા બહાલમા!

તાદાત્મ્ય

પોલી ઝાંખી પ્રિયલુવનમાં છાંયડી પૂર્વજેની,
 હેમાં બેસી ગૂંથતી ઝલલાં સુન્દરી પુણ્યવન્તીઃ
 માતાકંઠે હીંચી હીંચી ઝરે ચન્દ્રિકા સુંબનોની
 બાલુકાની કુસુમપટ થી શ્વેત મુદ્રા હસન્તી.

સુંબે-હબિ અમૃતનયનો માતના હસ્તલેખા,
 ન્હાની આંખો નિમિષ ઉડું શુઆંખડીમાં નિહાળેઃ
 પાછો વાળે વળો વળી ધીમાં સુંબનો માતૃરેખા,
 ને સંઘેલી નયનકિરણો બાલતું તેજ ભાળે.

આથે દેશેઃ ગિરિશિખરમાં વ્યેભાષાયે પડેલા,
 મોંઘી મૂર્તિ અમિત લઘ્નને પ્રાણમાં આવી ઉભા,
 ટુચે લીધે તનય, લટને સુંબનોથી સમારીઃ

જેયું ચારે દિશ સહનમાં, શૂન્ય સ્થાનો થયેલાં
 ધારે કાન્તિ નવીન, સુમતી સુન્દરી બાલશોભાઃ
 “બહાલા! બહાલા! પ્રણયપ્રતિમા બાણુડી
 આ ત્હમારી.”

રમણીય મૂંઝવણ

પોદી ખાલા ગલીર રસિકા પાથર્યા પાલવે ને !
 થાક્યા જેવી રસજલ પીને સિંહણી વિથમે શુ ?
 ફેલી સૂતી રતિઝરણુ શી ઊજળા શા પલંગે;
 ઠોરે ઊભો પ્રિયતમ ઊડા તર્કમાં ડાલતો'તો:

હતી આતો કાલે ચપળ મૃગલી પ્રેમવનમાં,
 ભમી નેતી આખો વનપથરવાટે રસિકડી;
 સુવાસી કુળેમાં મૃદુ સ્વર સુણાવી લઈ જતો,
 છબીલી ઠો ગાતી સરિતતટ પાતો ઉરસુધા.

ઉન્ડતી સન્ધ્યામાં, વિમળ શશિરખાઉદયમાં,
 જતાં પેલાં શૃંગે-શિબિર પ્રભુને-સ્નેહભુવને,
 તળેટી લીલીના રસભર ઉછંગે રમણુમાં
 થકાવી, ઢોડાવી, ઘડી ઘડી રીસાવી પ્રિયતમા.

ઉઘાડા આકાશે કર ગ્રહી કઠાપિ લઈ જતો,
 સુલભભણુ ખાળા સહજ લટકી હસ્ત હીંચતી;
 અને ને એવામાં પ્રિય મધુરતાનો પથરવટ
 કરોમાં સકેલી, નયન વિકસેલે પ્રીતિ ઝરી

મુખેન્દુશોભામાં-વિલસિત તને-નેત્રસરમાં,
 ઊડી પ્રેમોર્મિમાં પુલકિત ઉરે ને ઠરવતો,
 મુંવાળા રોમાંચે ઠરતું તન સંકોચિત કરે,
 અને તન્વર્ગી'તે શશીકિરણુ શી દેહ નયવે.

પતિ કેરા સ્નેહે પ્રણયસુખિની મસ્ત શૂલતી,
સખીમાં-સર્વેમાં મદલર હલેતા લલકૂતી;
પરાયાં-પ્યારાંમાં પણ સમ ઇચ્છી છબીલતા,
ઉછાળેલા પાદે જગત ભરતી ગ્રેમઉડળે.

કિનાન્તે આઘા કો વનથી ધણુ આવ્યા સમયમાં
વળું જથ્થારે પાછો શ્રમિત વદને હું ધસમસ્યો
રૂપાળા કોડીલા પ્રીતિસુખ તણા નિત્ય સદન
અલિપ-હું ખેલી ગુજ હૃદયદેવી ઉમરમાં.

પછી મીઠી વાતો આવનવી કવે ગ્રેમગીતમાં,
હસાવે, ખેલાવે, સ્મિતહરણ ચિન્તા પરી કરે;
પ્રભુપૂજા જેવી, ગૃહ અખિલમાં સૌરભ વહી,
ભરી આત્મન, ગ્રેરે અમૃતકણિકા સ્વર્ગતટમાં.

રસાળી રૂપાળી કુસુમકલિકા સ્નેહજલની,
નભાબ્રો શા વિશ્વે અચલ મુદ્દાથી અમીલતા;
લઈ દીક્ષા મોંઘી રસપથ વિષે રમ્ય રમતી:
સૂતી સૌ સંકેલી સ્થિર ગભીર શાન્તિપટ પરે.

પ્રિયે! શું તું તે છે હસતી રમતી મુગ્ધ તરુણી ?
કહે શાને ત્હારે નથી કર હવે તું પ્રસરતી ?
અને તે લજ્જાળુ નયન વીંધતી જાંચી દગથી
કરોને દાળીને ગુજ હૃદયગિડાણુ નિરખે ?

ધૃષાંગી ! ત્હારી તે કનકતલુ કેરી કુસુમતા
રસોર્મિના બેઠામાં ગઈ, ગઈ રતિના પૂર વિશે;

ભરેલાં છે આ તો અવયવ મધુરી ! જીવનથી,
અમૂલાં પ્રાણોથી, અમી સમ અલૌકિક રસથી

હું તારામા જે ઉદયસમયે તેજ ઝીલું શું,
પ્રિયે ! ત્હેની આજે સ્મિતમય સુરેખા વધી પડી,
હવે તો ગેળી કેા ગૂઢ જલજગારે અજાહજે,
અને આશા જેવા ધૃતિ સ્પુરણથી દષ્ટિ ઠરવે !

હતી બાલા કાલે, તનયવતી માતા ઘડી પછી !
પ્રભો ! તું ચે ન્યારો, તુજ નિયમ ન્યારા તુજ થકી !
રમન્તી બાળા તે રમણુ તનના જોય મીટમા !
ઉભેલો પાસે ત્હા પતિ પણ હસે કેા મશ વિના !

—અરે ! શાને મ્હારા પલક પલકે હોઠ ગણીરા ?
હસે ના હોઠો તો સ્મિતઉદય શો ગાલપટમા ?
વળી આંખોનું શું ઘડી ઘડી સખી નિર્ર્મિ નમણુ ?
પ્રપુલ્લે આત્મન શો અગણિત કૂટી પાખડી કુળી ?

રહે શાન્તિમા તુ કુલમણિ તણા આશ્રયઝરા !
રૂપાળી બાળૂડી પ્રણયવતી નિર્દોષ પ્રતિમા
સુશોભાળા પેલા જીવનપગયારે પ્રગટતી
ચિરાચુ તું પામો ! પ્રણયકલિના રક્ષકઝરણુ !

ખીલેલા ગાલની જ્યોત્સ્ના ધીરેથી પતિ ચુખતો,
અને જાડા ઉરે મીઠા પ્રેમના ગાન ચુખતો !

સરોવર

૧

નરી સરલતા કોણ પૂજશે ?
 નથી તેજ, નથી વરંગઃ
 શાન્ત, વિમલ, વિરલ, રમ્યઃ
 તુજ મુખ શું લઈ સૌમ્ય, મુજ લાડિલી !

૨

અલૌકિક નીલ પટ સન્ધ્યા લઈને
 પ્રશાન્ત નિદ્રિત બાલ પ્રભાત
 અન્તરિક્ષના રંગ ધરી સૂતું
 તુજ નયન સમા જલહૃદયે, મુજ લાડિલી !

૩

એ સુન્દરતા કોણ નિરખશે ?
 કોણ સ્મુમળશે ? કોણ સુહૃવશે ?
 કોણ નીર ચંચુ ત્હાં ભરશે ?
 —અનિમિષ, અકલ, ગહન સૌન્દર્યઃ
 તુજ નયનમાં ઊંડું શોભતા આત્મન સમું, મુજ લાડિલી !

૪

વિશાલ નભ વીંધતા ગરુડ ઉડશે,
 પ્રભા વિષુન્તા દિગન્ત ઘન ધ્રુમશે;
 સઉ શમશે, સઉ શમશે, ઉતરશે,
 તુજ હૃદય સમા સરવર પર, મુજ લાડિલી !

૫

મુજ કુજ પેલી ને ! જૂને,
 પ્રભુના દીધા કંઈ સુખ મૂલે,
 મહારા-હારા ઈઈ ક' કુસુમ મધુરા ખીચે
 સખિ ! તુજ હૃદયજલ ત્હું અમલ સીંચી શોભજે,
 મુજ લાડિલી !

—મનનનનનનન—

મણિમય સેથી

૧

જગ ! ગજવળે ઘોર ગીતડા
 ઘડી નચવળે કાન્ત ચિતડા
 નમેરી છાયાનો વિકટ તુજ ઘેરા ઘટ ધશે,
 તથાપિ ન્યોત્સનાનો મણિમય પ્રીતિપન્થ દીપશે

૨

ભલે પ્રિયે ! તો અનિલો ધૂમે, અને
 ઘેરી સખી ! વાદળિયો વીંટે લુને,
 કઠોર ના માનવ દૃષ્ટિ નાખશે,
 સૌન્દર્યરેખા પ્રભુચાર્દ્ર આખશે

૩

ચુમ્મે પેલા રયામ સિન્ધુતરંગે
 આછા જેવા પાતળા મેઘરંગે,
 બ્રહ્માડો એ સન્ધિકામા રમે છે,
 બહાવી ! એવી તુજ રસલુતિ ઐમમા આથમે છે.

૪

ભલે પ્રિયે ! તો ઘડી સૌમ્ય ઝાંખશું,
રસેન્દુનું અન્તર સ્થાન રાખશું;
અતાવળે ઉર્જવળ પાટ પાયરી
પ્રાણેશ્વરી ! સૈથી તું દિવ્યતાભરી.

૫

આછા પેલા શ્યામ અઘિધતરંગે
ઠહાલી ! ત્હારી મૂર્તિ ને ! મેઘ રંગે;
વિશ્વાન્તર્માં ગીત શાં ઘેર ગાળે !
ઠહાલી ! ત્હાં ચે પ્રણયરસીલી આત્મનયોતિ વિરાળે.

૬

જગત ! ગીત ત્હારાં ગળવળે.
કદિ વિમલ આત્મા લળવળે
ઉડાં અન્ધારાંનો વિકટ ઘટ ઘેરો ય મટશે,
અળાતી નયોત્સાનો મણિમય પ્રીતિપન્થ દીપશે.

ક્ષિતિજની પાળે

ચાંદલિયે ન ઉગ્યો, ઉગ્યો-ત્હો ચે ના ઉગ્યો !
તારલિયો ન દીઠા, દીઠા-ત્હો ચે ના દીઠા.

ગગનશુદ્ધ આડા પડદા પડેલા,
નયનમહેલે એહ પૂગ્યો-ના પૂગ્યો.
આધે-ક્ષિતિજની પાળે ઉગ્યો-ત્હો ચે ના ઉગ્યો.

પરમ પ્રકાશની પાંખ પ્રસારી
જગત્જરખે એહ ઝગ્યો-ના ઝગ્યો.
આધે-ક્ષિતિજની પાળે ઉગ્યો-ત્હો ચે ના ઉગ્યો.

પૂવેનું પોપચું ઉઘડ્યું-ન ઉઘડ્યું;
અમૃતની કીકી સમે આથમ્યો મીઠા.
આધે-ક્ષિતિજની પાળે દીઠા-ત્હો ચે ના દીઠા.

ઉતરી અદ્ધરમાંથી ઝાલર મેલની.
અન્ધાર અડકવે એને અલ્હો કીધો.
આધે-ક્ષિતિજની પાળે દીઠા-ત્હો ચે ના દીઠા.

ચન્દ્રિકાને:—

લઈ જાળે રે લઈ જાળે
દીપતે આંગલ દેશ
અભિનન્દન જુહાલી ! ચન્દ્રિકે ! લઈ જાળે.

શીળી ! વાળે રે શીળી ! વાળે,
સ્વર્ગીય સ્પુરીને ઉજેશ
મંગલ સિમતાનાં એવારણાં, શીળી ! વાળે.

ખેની ! આળે રે ખેની ! આળે
શામળી શી જુરાશ
છાતી તુને તે યે હાસશે, ખેની ! આળે.

જતાં છાળે રે જતાં છાળે
કાળા નિધિને વિકાસ
ઉજવલ તુજ રસચુંદડી, જતાં છાળે.

મીઠી ! ગાળે રે મીઠી ! ગાળે
ઉડાં પ્રભુતાનાં ગાન
રૂપલા વિણ રૂપલા વેણુમાં, મીઠી ! ગાળે.

આલી ! પાળે રે આલી ! પાળે
ત્હારું અમૃતપાન
વિજયાકુમારીને સર્વદા, આલી ! પાળે.

૧૮૯૭

ક્ષિતિજની પાળે

આદલિયો ન ઉગ્યો, ઉગ્યો-ત્હો ચે ના ઉગ્યો !
તારલિયો ન દીઠો, દીઠો-ત્હો ચે ના દીઠો.

ગગનગુફા આડા પડદા પડેલા,
નયનમહેલો એહ પૂગ્યો-ના પૂગ્યો!
આલે-ક્ષિતિજની પાળે ઉગ્યો-ત્હો ચે ના ઉગ્યો.

પરમ પ્રકાશની પાખ પ્રસારી
જગત્પ્રભે એહ ઝગ્યો-ના ઝગ્યો!
આલે-ક્ષિતિજની પાળે ઉગ્યો-ત્હો ચે ના ઉગ્યો.

પૂર્વનુ ચોપચુ ઉઘડ્યુ-ન ઉઘડ્યુ,
અમૃતની કીકી સમે આથમ્યો મીઠો
આલે-ક્ષિતિજની પાળે દીઠો-ત્હો ચે ના દીઠો.

ઉતરી અદ્ધરમાથી ઝાલર મેઘની
અન્ધાર અડકુલે એને અજીઠો ફીધો
આલે-ક્ષિતિજની પાળે દીઠો-ત્હો ચે ના દીઠો.

ગગનના ક્ષણગા સમ તે વિશે
વિપવતા જલધિજલ હા ! ધસે.

સાગર ઉપર વિ. વિ.

ભૂમિ ભરી નિજ છાંય પ્રસારતા
અમ શિરે ગિરિરાજ વિરાજતા;
અખૂટ અન્તર એનું ઉઘાડજો,
હિમ હિમાલયના ■ નિવારજો;
હૃદય સમ સુધાતુ તણા સુડા
નિરખજો રિધસંગ્રહ ત્યહાં વડા.
લઈ શિલાગણુ તે ગિરિરાજના
રચવજો નૃપ ! સેતુ જ વંજના.

સાગર ઉપર વિ. વિ.

૪

મહાન ગઢ ગિરિ તણા ગયે શું જશે રક્ષણા ?
પ્રસિદ્ધ હિન્દની પુરાણુ, કહો છો, ભૂસાથે સીમા ?
નથી ધ્રુવજ શૈલના અણત કેા રહ્યા, રાજવી !
અગણ્ય નિર્માણુરણુ સીમા સર્વની તો જવી.

વિશાલ ઉરના અનેક સદ્ભાવથી ઓપતું
પ્રતાપવન્તુ છિટન નથી કાંગરે શોભતું.

રસાલ અમ ભાવની લતા પણ લલિત કેામળી,
સૌથી અમી, દઈ પટા પરમ કેળવો નિર્મળી :

અખંડ પછી રાપળે વિરલ ભાંડુભાવે ભરી
અમારી ઉરવાડીમાં ત્હમારા વિનિત કેસરી,
સાગર ઉપર વિ. વિ.

૫

જનહિત મતહંડ નિત્ય ધારી,
ગિરિશિખરે વસી દેવની સવારી;
હિમગિરિ પડતાં ય ના-નહી તે
સુરસમુદાય જતો રહે કદી ચે.
સાગર ઉપર વિ. વિ.

સકલ પૃથિવિખંડ તો નમેલા,
હિમગિરિએક દિગન્તમાં ચઢેલા;
ગિરિવર ગણી સ્વર્ગના પટારી
સુરગણુ રાજ! થયા છ શૃંગવાસી

લઈ સહુ ગિરિરિદ્ધિએ અથાગ
અવિચલ સેતુથી બેડી રાજ્યભાગ
મહી પરમ ઉદાર મન્ત્રધારો,
પછી તવ દેવ તજે ન રાજ્યઆરો.

સાગર ઉપર વિ વિ.

ધરી ધરી મનુદેહ કીધી કીડા,
હરી હરિદાસ તણી અનેક મીડા,
અમ સહુ ગૂંથી એમ રનેહમાલા,
ફૂર થઈ દેવ શુ તોડ્યો રસાલા?

દઈ નિજ રવ ગેળી ગુંજનાનો
ઋષિજનને ગવરાવી શાસ્ત્રતાનો;
નહિ, એ નહિ આદિ ભક્ત કેરા
કુલજનને કદિ દેવ ત્યાગનારા.

અમ સહુ ભુવનો ય ઉજ્જવળીશું,
હૃદય વળી પ્રભુતાથી નિર્મળીશું:
પછી અમ ઉર, ધામ, રાજ્ય, દેશે,
પ્રિયકર દેવ અખંડ વાસ રહેશે.

સાગર ઉપર વિ. વિ.

૬

અનેક ચિન્તા વસે સુગટમાં, કરો કાં વધુ ?
શિલાકણો પણ તરે જલધિ માંહિ, શાએ કશું.
રહ્યા અસુર છેડવા, સુરો સ્થાપવા રામજી—
શું રાજસ્મૃતિ વિરમરી ?—શિલાપાજ દેવે સજી.

ધરો તત અખંડ ભૂમિથી દાનવો વેડવા,
અને પ્રજામન્દિરે પ્રભુને સદા તેડવા,
મૂકો 'સુદર્શન' નીચે, ઉપર 'રામજી' ક્રોડારો,
વિશાલ જલધિજલે શિલાસેતુને આદરો.

જૂટાં પ્રજાખંડ સૌ વિરલ સેતુ તે ગૂંથશે,
ગૂંથાઈ જીજી સૂર્યમાળ સમ વિશ્વમાં ચોભશે.
વધાવશું ઉરકૂલે, અરપશું અમોલા હવિ,
પ્રજા સકલ લાખશું પરમ આશિષો, રાજવી !

સાગર ઉપર વિ. વિ.

વીરાંગના

સખિ ! મહારા વીરના ગઢો ને ! ઉડા આકાશમા દે,
 સખિ ! મહારા પાલવની કેર શેષ સાથે છે ને,
 સખિ ! મહારી આખડીમા ક્રોટિ ક્રોટિ ભાતુ તપે દે,
 સખિ ! મહારી નણદલનો વીર મહારે માથે છે ને,
 રસે ભરી રાજખાળ, તહો ય હું તો વીરાંગના દે

સખિ ! મહારા ઓઢણાની ભાત કાઠ યમની ગૂથી દે,
 સખિ ! મહારી છાયડીમાં ઝેર લીધુ છાજે છે ને,
 સખિ ! મહારી કાન્તિમા નો ! ભોગણીના ખખ્ખર ઝીલે દે,
 સખિ ! મહારા કકરોમા પ્રલયગીત ગાજે છે ને
 રસે ભરી રાજખાળ, તહો ય હું તો વીરાંગના દે

સખિ ! મહારા નાથની સમશેર કાઠ હૂલે-હૂલે દે,
 સખિ ! મહારી તેજલી કટાર તેજ પીએ છે ને,
 સખિ ! મહારા વીરના સામન્ત મહેલે રુમે શૂમે દે,
 સખિ ! મહારી સહિયરના શસ્ત્ર હાંચ લીયે છે ને
 રસે ભરી રાજખાળ, તહો ય હું તો વીરાંગના દે

અમારા સ્નેહ

માતાને હૈયે અમે શૂલતા ને લાડતા;
માતાનાં લોચનોમાં હેત હસી હસી જતાં;
તો એ અમારાં ભાગ્ય યોછાં રે,
સ્નેહ કર્યો નધના મોતી શુઃ
ફૂલ્યું મોતી ને રજ વિખરાણી રે,
ઉડી સ્નેહ અમારો સૂનો મૂઠી.

ગભરુ ભાઈ અમારા ખીલતા હતા;
મીઠું મુખડેથી અમી ઢળતાં હતાં;
તો એ ભાગ્ય અમારાં અપૂરાં રે,
કર્યો સ્નેહ વનફૂલની ફારમોઃ
ગઈ ફારમ, ફૂલ કરમાણાં રે,
ખર્ચાં સ્નેહ અમારો સૂનો મૂઠી.

ગીત નિર્મળું પહેન ગાતાં હતાં;
મૃદુ હલકે છુવનને જગાડતાં;
પણ ભાગ્ય અમારાં આછેરા રે,
કર્યો સ્નેહ કોકિલના ગાનનો.
શમ્યુ ગાન, ન કાંઈ રુઢમજાણુ રે,
શમી કોકિલ દૂરની ગુફા વિશે.

પ્રિયભાલે વિલાસકલા હતી;
કંઈ અદ્ભુત જ્યોતિ અજકાવતી;
પણ ભાગ્ય અમારાં ભૂલેલાં રે,
કર્યો સ્નેહ ગગનના ચન્દ્રનોઃ

યયો અસ્ત ઊડા અન્ધકારે રે,
 દુખ્યો ચન્દ્ર અને દુષી ચન્દ્રિકા.

એક વેળા હતી એક આંખડી,
 સુકુમાર પ્રભા સ્વર્ગ દાખતી;
 પણ ભાગ્ય અમારાં અલુકાં રે,
 ઠર્યો સ્નેહ સૌન્દર્યની આશમાં:
 ફૂટી કીકી, નયન અંખવાલું રે,
 આંજી લઈ લઈ રજ સંસારની.

હતાં હેત ને હાસ્ય મનોહરાં;
 હતાં શોભા સોહાગ સુલક્ષણા;
 પણ ભાગ્ય અમારાં નમેલાં રે,
 ખીધી બાલપથે મહામોહિની:
 મદ્યો મોહ ને મગદ્યો પ્રકાશ રે,
 મગદ્યો સ્નેહ ત્હારી સખિ ! સતસંગતે.

ચૈત્ર શુદ્ધ ત્રીજ

૧

બહાલાં ! હતો દિવસ એક વસન્ત કેસે;
કાળે ભરેલ નલ તે દિવસે સુહાતું;
અન્ધારઆંજી ધનરાત્રિ ચ શોભતી'તી;
એવો સુહન્ત દિન એક હતો વસન્તે.

તેજસ્વિની જગતની હતી કુંજ ત્હારે,
તે તેજમાં અતુલ તેજ ખીલ્યાં પૂરાતાં;
આનન્દકાન્ત હતું ઘ્રણભરેલ વિન્ધઃ
એવો હતો દિન મનોગમ એક વેળા.

સન્ધ્યા ચૂમે વિમલહાસિની ચન્દ્રકાને,
ખેલે વિહાર સખીઓ રસનાં વનોમાં;
સોમાકુંડુદ્ધ પ્રિય મંજરીનું મધુ પી
ડાલન્ત દિવ્ય સુકુમાર અનિલ આવે;

ને મેઘશીતલ પ્રભાતપ્રભા પ્રભાતે
સંજીવિનીની છલકે જગને જગાડે;
એવો વસન્તવયુ સંજીવને ભરેલો
બહાલાં ! હતો દિવસ આગળ એક વેળા.

હા ! મૃત્યુકૂલાન્ત હતી આપણી કુંજ ત્હારે,
ત્હારે ભરી નયન આ વસુધા ભીંખવી;
હીકું અગાધ તમ તેજ વિશે વરન્તુ;
ને અન્ધકાર મહિં ચંચૂ ભરી પીધો તે.

હવે હસાવી અલકાપુરીના મહેલો,
શોકે ભરે મનુજની મઢીઓ ગરીબ,
એ અદૃહાસ્ય શિવજીનું સુહાય, એવો
હા! એકદા દિવસ એક હતો વસન્તે.

૨

એવો હતો દિવસ એક વસન્ત કેરો,
એવી હતી વિધુવિહોણી વસન્તરાત્રિ
હાડી પડેલ તમછાયડી વિશ્વ ઘેરી,
તારાપ્રભા વહી ભરે નીર દેવચક્ર.

એ વેળ ઓમ વિહાર્યા કંઈ તેજવાયુ,
એ વેળ ઓમ મુવિશાલ વિકાસ પામ્યુ,
અન્ધારહાસ્ય હમી રાત્રિ ફળી નભોમા,
ને તેજઆગર તરન્તું રહ્યાર આંચુ

સૌહાર્દસ્નિગ્ધ જલવાહણીઓ ગિછાવી
છાયો હતો ગગનપન્થ અનન્તતાનો,
દેહી અતૌકિક પ્રભાવપ્રભા પ્રભુની
વાતા હતા સુભગ નન્દનના મગીરો.

બહાલા' અતૌકિક હતો દિન એક એવો
વેણુવિહાર વિભુદ્રાર વસન્ત ખેરે,
ને ઝોર એય રજ ઝારી જગતૂર્ભામવે
સ્વર્ગસ્થ તેજ નયને ન ઝીટ્યાં ઝીલાય.

તે તેજ પી પ્રકૃતિ ત્હાં અનિમેષ ઊભી,
 ખુણાં રહ્યાં ગહન શાં નયનો વિકાસ્યાં;
 કંઈ લાવમુગ્ધ વન સોહતું નેત્ર ઢાળી,
 ને શોકધેરી હતી આંખડી સૂર્ય કેરી.

વાત્સલ્ય શી વિભુ પ્રભા પ્રગટી પ્રભુની,
 ઊઠા અલૌકિક પ્રકાશતું ગૂઢ લાવો,
 હા ! એકદા પ્રિય ! પ્રશાન્ત વસન્તકાલે
 કાલોર્મિ શું હતું પ્રભાત અનેરું એવું.

—*~*~*

એક વ્યર્થ યાચના

‘પ્રભો ! ભક્ત થવા પરમ લાવ છે;
 પ્રભો ! સાધુ થવા પરમ ચત્ત છે;
 પણ, પુણ્યાત્માની મહિપાંખો શાં,
 સાધુતા ભક્તિ વિદ્વર કાં ઉઠતાં હશે ?’

‘પ્રભો ! સાધુતાને ઉન્નતિશૃંગ માતું છું;
 પ્રભો ! ભક્તિવિધાનમાં શ્રદ્ધાશીલ છું;
 પણ, જગજન્તાં બ્યોમગિર સમાં,
 સાધુતા ભક્તિ વિદ્વર કાં ઝગતાં હશે ?’

તરુપહ્લવમાંથી દીન સ્વર આવતા હતા;
 પ્રભુએ તે સાંભળ્યા, સ્વીકાર કર્યા.
 અદૃશ્ય સાગરઘોષ સગો ઉત્તર થયો,
 જલસ્વરછ પરાગસ્ફુરણ શા શબ્દ સંભળાયા:-

‘પુત્ર ! મધુરા માનવજીવનના
વિશ્વસ્થ ને સ્વર્ગસ્થ, કિરણઅન્ત શા,
દ્વિગુણ સમ્બન્ધન છે.
દ્વિગુણ ઉત્તતિ વિના ઉત્તતિ નથી.

‘પુત્ર ! મનુષ્ય પૃથ્વીવાસી છે,
પુત્ર ! મનુષ્ય દેવભૂમિનો છે;
દ્વિગુણ સંબન્ધનની વિશુદ્ધિ વિના
એક તરવના વિકાસ વ્યર્થ છે.

‘પુત્ર ! ઉભય સમ્બન્ધનના સમભાવમાં
અદોષિત પ્રકૃતિ છે.
પુત્ર ! નીતિ વિના ઉત્તતિ નથી:
નીતિજીવનમાંથી પ્રભુજીવન ખીલવજે.’

‘પ્રભો ! મ્હારે સૃષ્ટિશુદ્ધ થવું છે,
સૃષ્ટિવિશુદ્ધિમાંથી સ્વર્ગશુદ્ધિ
પ્રભો ! મ્હારે ઊગવવી છે.
પ્રભો ! મ્હને શુદ્ધિવિધાન કરાવો.”

ગગન શાન્ત હતું, પવન સ્થિર હતો.
વિશ્વશાન્તિમાં આર્ત રવ ફળી ગયા.
નીતિસ્વાતંત્ર્યના પાયા ઉઘટેદવા
નીતિજલની યાચના પ્રભુએ ન સ્વીકારી.

નયન કાં ફરકાવે, બાલક ?
આત્મામાં * અશાન્તિ કાં ભરે ?

નીતિખલ ત્હારાં પગલાંમાં છે,
વીણ અને મૂક મુગટમાં.

નીતિમન્ત્ર આત્મા ઉપર ફેરવેલો છે,
ઉકેલ અને આચર:

મહાસત્સંગને સારવ,
ને નીતિખલ નિચોવી પી બા.
સદ્વિચારના દહામહ વિગુણ ઉછેરશે.

—મંદાક—

કાલ

વીરા ! જો ને આબ્યા રે સન્દેશા ફર-ફરના રે,
વનવનમાં ફૂટી વસન્તની કલ્હાર:
પરિમળ પીને ડાલે રે ઘટાકિરીટ શી મંજરી રે,
ફૂલડાં વીર ! જઈ વીણશું કાલ રહવાર:
સૂના સૂના આજે રે વીરા ! વનના માંડવા રે.

×

×

×

વીરા ! જો ને આબ્યા રે સન્દેશા ફર-ફરના રે,
વનવનમાં ફૂટી વસન્તની કલ્હાર:
પ્રીતમજીના આવે રે પરિમલરવ પ્રભુધામના રે,
'ફૂલડાં પ્રિય ! જઈ વીણશું કાલ રહવાર;'
સૂના સૂના આજે રે વીરા ! વનના માંડવા રે,
અધરા અધરા લાગે રે વીર ! વિલાસ વમનના રે.

—મંદાક—

શ્વેતામ્બરી સન્યાસિની

રાત્રિ વેરણુ થાય, ચન્દા ખેની ! રાત્રિ વેરણુ થાય
પ્રેમ ઢળી ઢળી જાય, ચન્દા ખેની ! રાત્રિ વેરણુ થાય

ભર નિદ્રામા જડવત વિશ્વે મહાલે ઝગમગ રાત,
શૂન્ય ગભીર રાત્રિનું અંતર સુણુશે દુ ખીની વાત ?
ચન્દા ખેની ! રાત્રિ વેરણુ થાય.

વરસી રહ્યા છે ખેન ! તુજ શીતળ કર ઉણુ હૃદયપર આજ,
ચીરાતું તો ચીરી દેખાડત હૃદય વસેલા સિરતાજ
ચન્દા ખેની ! રાત્રિ વેરણુ થાય

આમલીઓની ભૂતાવલિમાના શિવતા પૂજારી શ્વામ,
ધીરી નહીને તીરે ઋષિઆશ્રમમા પ્રીતમપ્રાણુના વિશ્રામ
ચન્દા ખેની ! રાત્રિ વેરણુ થાય

આછા વાદળમા રમતી રમતી જગપર વિલસતી ખેન !
ઢી મુજ નાથને અરણ્યમા પેખે ફેલે પિયુને અહિના ચેન
ચન્દા ખેની ! રાત્રિ વેરણુ થાય

ક્યા થકી શૂંચલી ! ક્યા જઈ વિખરી ! પ્રીતમજીની વરમાળ !
ઉડતા તરંગ અદૃશ્ય થયા, હુવે જાશે સરિત પાતાળ
ચન્દા ખેની ! રાત્રિ વેરણુ થાય

ઉજળા ત્હારા રમ્ય સ્થાનથી વિરુધ બનેલો વન મહાય
પ્રેમઘેલડો પ્રાણુ પેખે તો વાધજે ખેન ! વાળી આછ,
ચન્દા ખેની ! રાત્રિ વેરણુ થાય

રમણીય રમતી જ્ઞેન સરિતના તટ પર ખીલીનું ઝાડ;
ખાણુ અપૂજ કેા પૂજતી ભેઠી શ્વેત સંન્યાસિની આ બાળ:
ચન્દા જ્ઞેની ! રાત્રિ વેરણુ થાય.

ફર-ફરે કચ્છાંક મેહુલો ગર્જશે, નદીઓમાં આવશે પૂર:
શૂન્ય સંન્યાસિની આજડવત ભેસશે, રસસૂકું તરછોડ્યું ધર:
ચન્દા જ્ઞેની ! રાત્રિ વેરણુ થાય.

મરુ દેશના રેતાળ રણમાં કે અર્બુદવનવૃન્દ મ્હાંય,
ધગતા બપોરે, વાદળિયા પુરોઠે, ક્રોમળી દેહ ભટકાય:
ચન્દા જ્ઞેની ! રાત્રિ વેરણુ થાય.

અનન્ત વિશ્વમાં કરતાં રમણુ ત્હારે નવલખ તારિકાનો સાથ;
દિગન્તે જાતાં જ્ઞેનો ! ત્રેમે મ્હડાવજો મોઢો અલભેલો
મ્હારો નાથ: ચન્દા જ્ઞેની ! રાત્રિ વેરણુ થાય.

ક્ષિતિજ ઊપરની ઈશ્વરી આંખ જેવી ઉજળી સલ્ણી
મ્હારી જ્ઞેન !
આવ, આવ, શીઠ સંતા ? લલ્લજી ! સુખદુઃખની વાતે
ભરીએ નેન: ચન્દા જ્ઞેની ! રાત્રિ વેરણુ થાય.

પેલી રમન્તી બાલા બોલકણીને તટે વૃક્ષે છાયેલી
જાડી ખીણ;
તેણે તેડી મ્હારી લલ્લજી ચાણી સખી: જગધિએ ઉડે
નિરાશાકીણ: ચન્દા જ્ઞેની ! રાત્રિ વેરણુ થાય.

તરછોડી બહાલી બહાલે, છોડી સખીએ સખી, ઇશ્વરે
 ભૂલ્યો ઉગતું બાળ;
 રડતાંના રુદને ધોળું જગતે પડ્યું શામળું; કઠણ વિધિના
 ઠર કરાણ: ચન્દા બહેની! રાત્રિ વેરણ થાય.

જા જા, બહેની! એમ શું તરછોડે? કે કદી શોધે
 બહાલો નાથ?
 વાળજે પાછો પ્રેમનિરાશ સંન્યાસી લિપ્ત લેવાને પ્રિયને
 હાથ: ચન્દા બહેની! રાત્રિ વેરણ થાય.

અણબણ્યા, ઉરસોગી, અરણ્યમાં વસનના અલિલાપીશ્યામ!
 પ્રેમી જનોના પ્રેમ પોપવા વળજે બહાલાંને વિશ્રામ:
 ચન્દા બહેની! રાત્રિ વેરણ થાય.

સરસ્વતીને સામે તીરે લીડલંજન હનુમાન;
 ત્હાંની શ્વેતામ્બરી સંન્યાસિનીને મળજે, ભગવા ભગવાન!
 ચન્દા બહેની! રાત્રિ વેરણ થાય.

લીલુડાં બીલીવૃન્દે સંતાયેલું ભૂખરું શિવનું ધામ;
 વિશ્વ તણા તે શાન્ત એકાન્તે મળજે સંન્યાસિનીને, શ્યામ!
 ચન્દા બહેની! રાત્રિ વેરણ થાય.

આજું શું બોલે મહારા નિર્દય નાવલા! ભાગેલી ત્હારી
 નિર્બળ નાર?
 હૃદયમાં પાડ્યાં ઊંડા અશ્રુની માલા કેરો પ્રેમાભિષેક દે,
 ભરથાર! ચન્દા બહેની! રાત્રિ વેરણ થાય.

પુનરુદ્ધાર

દુર્લભ બાલે! સુભાગ થઈ તું: હૃદય! તું ક્યમ ધડકે છે?
પ્રેમની અન્તર્માળ આરોપી હા તે બહાલા તે છે.

* * * *
નિર્દય જગની કઠારતાની ભોગ થયેલી, બાલે!
નિર્થક નિર્ભયતા ઉદારી ઢામલ મનના બહાલે.

* * * *
સાવધ જગનાં અગણિત નયને જેમાં કાંઈ ન દીકું,
તછોડેલી નિર્થકતામાં બહાલા! છે શું મીકું?

* * * *
ઉજળા વિશ્વના અન્ધ એકાન્તે પ્રજળતી પ્રાણુ બિચારી
મનના માન્યા પ્રીતમજીએ જીવન દઈ ઉદારી.

* * * *
સહૃદય બહાલા! પ્રેમજી પ્રિયતમ! મુજમાં દીકું શું એવું?
ઉત્સાહી તુજ તરણ જીવનનું મૃતને તર્પણ કેવું?

* * * *
પ્રેમામૃત તુજ છાંટી પ્રિય હે! સજીવ હૃદય જે ઢીધું,
જીવન તે હે પ્રિય ઉદારક! તુજ પદ નિશ્ચલ દીધું.
દીનોદારક! હે દીનપાલક! દીનવત્સલ જગદીશ!
પ્રેમજીવન પ્રિય આ ભવ દીધું દેખે તે દિનનીશ.

પારણુ

પારણિયાં સૂનાં-સૂનાં કંઈ મહારા બાલના.

આછેરી આછેરી ઉડી રહી ચન્દનચાંદની,
મહારે ભુવન ભુવન અજવાળાં આછાં વાય;
ફૂલમાં તારલિયા પગલીઓ મધુરી પાડતા,
મહારાં નયનનયનમાં અમીઅંજન અંજયઃ
પારણિયાં પણ સૂનાં-સૂનાં મહારા બાલનાં.

કુમળાં પ્રભાતનાં તેજે વનવન અજવાળિયાં,
મહારે આંગણિયે પૂરાયો મધુર ઉભસ;
મીઠડી કોયલડી કાલુ કાલુ કંઈ બોલતી,
મહારે અન્તર ઉપડે પ્રતિકલરવનાં હાસ.
પારણિયાં પણ સૂનાં-સૂનાં મહારા બાલનાં.

આવે ગાતા રમતા મરુતબાલ પશ્ચિમના,
પ્રભુના આશીર્વચનો સૂને જૂલે ઢોળાય;
રમતી સખીકુલે પ્રભુનાં ગીત ગાતી, બાલુડા !
મહારાં નયનો ભરતી કચ્છાં તુજ કાન્તિ સુહાય ?
સખિ ! જઈ દૂર રમાડે કા તે પ્રભુની માધુરી ?
પારણિયાં સૂનાં—

સખિ ! નો અયિ ! મોઘા પારણિયાં સૂનાં કંઈ
આપણા બાલનાં.

અવસાનવેળા

પ્રત્યાઘાતો વિષમ તમના સર્વથા ગાજતા 'તા,
તારાઓની ઘતિ વિરમતી આલના આંગણામાં;
શાન્ત કરા સુખદુખ ભયાં તન્તુ ડોલાવતું કે
ઓચિન્તું ત્હાં કરુણ રડવું વિસ્તર્યું શોકલીનઃ

“નહીં પાછાં શું આ જગતપટમાં પ્રાણ ! મળિયે ?
નહીં દુઃખો, બહાલા ! સુખદ કરીને બેઠી લઈએ ?
નહીં કે દી, પ્રીતમ ! કદિય નહીં ? આખા લવ વિષે ?
કહો શે રહેવાશે તમ વિણ હૃદય, હા ! પ્રિય સખે !

“અહા બહાલા ! ત્હારી સુખરૂપ મધુ સ્નેહસુરભિ !
ઝીણું કર્તવ્યોમાં પ્રિય ! તુજ રૂપાળી પ્રીતમતા !
રસીલા ગામ્ભીર્યે હૃદયરસ કેરી સરળતા !
અરે ! શે રહેવાશે પ્રિય ! તુજ વિનાના જગતમાં ?

“કરી મીઠી વાતો લીધી સુખકેરે દુઃખથી મુને,
હૃદયને બોલાવી જીવન તણી દેવી કહી ત્હમે;
અમીદષ્ટે ભયું, હૃદય મુજ ઠારું, પ્રીતમજી !
નહીં પાછું એવું હૃદય પ્રિય ! ઠારો ? નહિં કદિય ?

“નહીં રહેવાયું શું કદિય સુલગા મંગલમયી ?
ત્હમે પહેરાવ્યા તે પ્રણયશલગતો દૂર કરીઃ—
ત્હમારાં રોપેલાં અલકલટમાંનાં કુસુમ સૌ,
પરોળ્યું બહાલા ! ત્હું મધુર ગુલ.ચોળીની જૂલમાં,

ગૂથીને માળા જે ઉર પર અશ્લિષેકી ઢળતી,
 -રૂડી-સૌજાગ્યેચા તુજ નયનને રમ્ય ગમતી
 સખે! ચિહ્નો ત્હારાં અનુપમ હવે શું દૂર થશે ?
 નહીં પાછાં તે ને તું ય શું સખીને પ્રાણ ! મળશે ?”

પ્રત્યાઘાતો દુષ્પી હૃદયના સર્વથા ભગતા'તા,
 શાન્તિ કેરા સ્થિર અનિલના તન્તુઓ તૂટતા'તા;
 જાડે બ્યોમે ઉડુગણુ તણી ભૂખરી ઝાંખ છાતી,
 આવી ત્હાંની પ્રિયવદનથી સાન્ત્વના કેરી ધારા.

“પ્રિયે ! છાની, બાપુ ! નયન ભરમા, પ્રાણપ્રતિમા
 ઘડી ત્હારાં આંસુ સૂકવ-જલની અસ્ખલિતતા,
 નથી કેા દી પ્રેમી જીવન સરલે ! નિત્ય ફૂટકાં;
 મળીશુ ંહાલી ! હા ! પ્રભુજીદરબારે ફરી વળી

“વિયોગે ત્હાં છે ના, ભર્યું સકલ સંયોગસુખથી,
 નથી ત્હા મૃત્યુયે, અમરપણું ત્હાં તો વસી રહ્યું,
 નથી ત્હાં તો ંહાલાં રસસુખ તણે લેાપ ઘડીકે,
 પ્રપુત્તે ને પોષે ચિર જીવન ત્હા સાન્નિધસુખે.

“અને જો ! આકાશે સુભગ ઉડુની દીપ્તિ શમતી,
 વિરામ્યે તે જ્યોતિ નવલ નભમાં કાન્તિ સ્પુરશે;
 મહાશક્તિ ધારી સુખમય પ્રકાશી પ્રભુ રહ્યો,
 પૂર્યું મૃત્યુમા યે અમૃતભલ સજીવન તણું.

“પ્રિયે ! છાની, બાપુ ! સૂકવ જલની અસ્ખલિતતા,
 હૂને ત્હારે આંસુ પરમપદ ંહાલી ! ભીંજવ ના;

પ્રભુપાદામ્બોજે મળશું ફરીથી આપણ હવે,
નર્યા સન્તો ઠેરા અચળ પ્રીતિના સ્વર્ગસદને.”

પ્રત્યાઘાતો ઘનતિમિરનાં વિશ્વહૈયે થતા’તા,
તારાઓની પ્રભુપ્રણય શી છાવરે ગાંખ ત્હેને;
શ્રદ્ધારંગી વિમલ પ્રગટ્યું ધૈર્ય તે લક્ષમાંથી,
ને વાણમાં સ્વર કંઈ ઉડ્યા દીન શી સ્વસ્થતાના:

“મળ્યાના પૃથ્વીમાં દુઃખકર ઉધારા પ્રિય! હવે,
રુઢે ઉડે બ્યોમે જીવનધુતિ આજે વિરમશે;
લઈ મૃત્યુ મીઠું મનુજ ધરશે સન્તજીવને:
સખે! લે ત્હારે તો જીવ પ્રિય વણાં ગ્રેમમીઠડાં.

“મળીશું જો બહાલા! સુખકર પ્રભુને સ્થલ ફરી-
અને ત્હારે આશાવચન મુજ શ્રદ્ધા અચલ છે-
પ્રભુપાદામ્બોજે ચિર મિલનના સ્વર્ગસમયે,
વિધુરી આ ત્હારી સખી પણ નહીં નાથ! ભૂલતો.

“હવેથી ના આવા શરીરશણગારો સબું ઘડી ચ,
તજ્યાં ત્હું તે ત્હારે હૃદય ક્યમ ધારું પ્રિય! હવે?
રુડી મોઢી ત્હારી સુખકરણ નામાવલિ શ્રદ્ધી
ઉડા કેા એકાન્તે નિશદિન જપું જાપ પ્રિયના.

“વસે સ્વર્ગે બહાલા! પ્રિય પણ ન ત્હડાં પિસરી જતો,
ખરામાં એકાક્ષી વચ્ચી ઘડી સખીને ચ સ્મરજે;
જગે ઉદ્ધારી તે રસિકવર! સ્વર્ગે ન ભૂલતો,
મળીશું પાછાં જન્હાં હૃદયસુખ નિરન્તર ભર્યા.”

અન્ધારાના વિષમ પડઘા ઘોર અન્કારતા'તા,
રાત્રિ કેરા અનિલરણુકા તારલે કેા થતા'તા;
વિશ્વન્તર્માં સુખદુખભર્યા તન્તુ વિરામતા'તા,
ઊડે બ્યોમે પ્રભુપ્રભુચના રશ્મિઓ રાજતા'તા.

શ્રાવણી અમાસ

એક વેળા રાત્રિ પડતી હુતી,
અને મહારાં નયનોમાં નિદ્રા ઘેરાતી.
અન્તે નયન ફરક્યું, ને પ્રવૃત્તિ પ્રજ્વળી;
હું ઉઠ્યો, અને રાત્રિના તટ ઉપર ઉભો.

સઘળે નીરવ શમશમાકાર હતું,
પણ મહારે અન્તરઅનામીઓઘ કંઈક ગર્જતા.

હું ઉભો હતો:
રાત્રિનાં જલ ભેતો ન ભેતો,
અથેત શો સચેત,
જડતાને કોઠે ચેતન હું જડવત્ ઉભો હતો.

મધ્યરાત્રિ હૃદયના લેદ ખોલતી:
શૂન્યમુખ ચિદાકાશ, મહાકાળની ગુફા સમું,
નિરવધિ વિરાટમુખ શું વિસ્તરતું.
કાલરાત્રિની કિનાર ઉપર ‘
સહોદર સંજે હું ઉભો હતો.

આકાશ માંથી તારા વાળી લીધા હતા,
 મહારે પ્રભુતેજનાં દર્શન ન થતાં;
 બાહુર તેમજ અન્તરમાં નિસ્તેજ હતું;
 અન્ધકાર રયામળ જયદેવજ ફરકાવતો.
 ઘનદળ ત્હેનાં ચરણમાં નર્તતું.
 પૃથ્વીના પ્રાણમાં જડેલી ત્હેમની છાયાએ શી
 કાજળકાળી ડાલત પર્વતાવલિ
 દિલિ બાંધી પડી હતી.
 કશું ચ કાંઈ સૂઝતું નહીં.
 તમરાજની સંશયભૂમિકા જેવી
 શોકશત્રિની સીમ ઉપર હું ઉભો હતો.

શૂન્યતાના તરંગ જગત ભરી તરવરતા,
 મહુને રસબોળ ભીંજવતા,
 શૂન્યાત્મ કરતા.

આંખ ઉઘાડી હતી, પણ દર્શન ન થતાં;
 કીકી દિશાભુવનોમાં દોડતી,
 પણ પ્રભુનો જ્યોતિ ક્યાંઈજ નહોતો નિર્ખાતો.

અન્ધકાર અલૌકિક હતો;
 યમદંડની કિરણજળ સમાન,
 વિબુધોના આત્મામાં વસે છે એવો,
 મૃત્યુની વિશાલ પાંખઝરી રજ સમે,
 ઊંડા અમાનુષ લેદના પ્રકાશ શો,

પાથિવથી પર, પરમ અભેદ,
અન્ધકાર પણ અલૌકિક હતો.
બ્રહ્માંડગીતતા તમસાગરને આરે
સહોદર સંગે હું ઉભો હતો.

સાગરના મહાભોજ

નયન	આગળ	રમતા,
અમને	શીકર	છાંટતા;
પણ અમે	એ જાણતા	નહીં.

વિમાન આગું, સૌ બેઠાં:
 અન્ધારરાત્રિના હૃદયમાં અમે બેઠેલા માંડ્યું.
 પછી-પછી પગ લપસ્યો કે શું?
 ગન્ધુ! તું ફર્યું ગયો?
 તમસસાગર માનવ દ્વિતી અગાધ છે:
 હેતું જે વજૂતલ ફેડી પાર ગયો?
 ત્યાં તો પ્રભુપ્રદેશ છે, સખા!

શાળ થયો ? પડ્યો પડ્યો ?
કેડિલા શું બોલી ?
ધીમી ધીમી ફૂલડાં વાતો કરે છે ?
હે વીર ! તારા બોલ શો
પ્રભુભૂમિનાં ગીતનો મીઠડો એ સિત્કાર ?
પ્રભો ! ?

સાન્ધ્ય તેજ

સન્ધ્યારંગ ઉઘડશે, તેજે આવશે,
હો ! તેજે આવશે;
વાદળી ઘડી હાંકે તુજ બોમ,
નથી નથી એ રજનીનાં રામઃ
હો ! તેજે આવશે.

સન્ધ્યારંગ ઉઘડશે, આનન્દો થશે,
હો ! આનન્દો થશે;
ધાતાં જીવન, વરસતાં હર્ષ,
ઉગી વિરમે રમતીલાં વર્ષઃ
હો ! આનન્દો થશે.

સન્ધ્યારંગ ઉઘડશે, મુક્તિ લાવશે,
હો ! મુક્તિ લાવશે;
પાપ ઉભું દર્ધ ધુમ્મટધેર,
તૂટશે, રણ શમશે જયલેરઃ
હો ! મુક્તિ લાવશે.

મન્ધ્યારંગ ઉઘડશે, મીઠું લાગશે,
હો ! મીઠું લાગશે;
બહાલાં કંઈક વિદેશ ગયેલ
વધાવશે તુજ ચરણ શ્રમેલઃ
હો ! મીઠું લાગશે.

સન્ધ્યારગ ઉઘડશે, પ્રભુતા સુહાવશે,
હો ! પ્રભુતા સુહાવશે,
નયન પીશે દર્શન અભિરામ,
લેશે પછી ત્હા પરમ વિરામ
હો ! પ્રભુતા સુહાવશે.

ૐૐૐૐૐૐ

સાગરને

સાગર સખે ! મુજ કાનમા એવું કંઈ તો ગા
જીભુ મીઠું લાગે મ્હને, એવું કંઈ તો ગા-સાગર.
મહાભાવી ત્હારા ગીતડા, ઘેરા તાનમા ભેટા બાંકા,
ગૂઢ અર્થ ના ઉકવી શકે, ઉકવે એવું તો ગા-સાગર
શાન્તિ રહસ્યો ગર્જની ઝમકે તારી કરતાલ, હા !
રહમજી ન ત્હેના તાલ, કંઈ રહમજી એવું તો ગા-સાગર
રહમજી ન તેમજ દીનતા, તુજ વૈભવો વિસ્તર, સખા !
ન સુણ્યુ ત્રિલોકે નાથ ! કંઈ એવું અહરનિશ ગા-સાગર
મુજ ઉર તુજ પર ઢાળીને હું પોઢી છું ભરરાત, જો !
મુજ ઉરમા અધસ્પુટ કંઈ ભરતો સખે ! તું ગા-સાગર.
મુખડે શું ડરચલી પાડતો ! અવગણ્ય મ્હને, ન વિમાસતો
ગા ગા ચિરસ્થાયી ગાન તુજ, રહમજો ય ત્હેને ગા-સાગર.
ત્હારે જગતને બોધવું, પરમાવધિ સત્ય શોધવું
હું કેણું ? ગુરુ કર્તવ્ય આચરતો સખે ! ભવ્ય ગા-સાગર.

તું તો અમિત ઉદાત્ત રાજે, હું બાણડી ચન્દા, અરે !
 અહ ! એમહાલાવ રાજવી ! તુજ રાજગીત તું ગા-સાગર.
 તુજ પ્રાણમાં અમી રેડવું, રેડી પછી મહારે જવું:
 હું આધમીશ, અણુઆધમ્યાં કંઈ ગીત તારાં ગા-સાગર.
 સુણ ! મેઘ ગાજે, કાલ ગાજે, ગાજે ચૌદે પ્રદ્યાંડ આ;
 પણ તેથી ચે પર પ્રભુવર ગાજે, તે ગીત લઈ લઈ ગા:
 સાગર સખે ! મુજ ઠાનમાં એવું અલૌકિક ગા:
 લભ્યું લભ્યું લાગે મહેને, એવું હવે પ્રિય ! ગા:
 સાગર સખે ! મુજ પ્રાણમાં એવું અમુલ્ય ગા.

—*—*—

૧૦૦. લવનનાં વર્ષ

જગત મૃત્યુ લણી પગલાં ભરે છે:
 પ્રતિ ! વસ્તુ મારતી લવનઅવધિ છે.
 તારામંડલ સમા વસ્તુમંડલનાં પગલાં
 અવસાનદિશામાં જ વળેલાં છે.
 પગલે પગલે લવનપુષ્પની પાંખડીઓ
 ખરતી જાય છે, કરમાતી જાય છે:
 બાલકો તે વીણુતા પાછળ આવે છે,
 બાલકો પાંખડીઓ વીણે છે ને વેરે છે.
 ધનતરંગે વરતી ચન્દ્રકલા શી,
 મંજરીમાં ઉડતી કોકિલા સમી,

કંઈ પાપ, કંઈ વાંછા, દુઃખની વેદના,
 યદ્વાવિદોષા નિરુત્સાદો હાલના,
 દૂર ગુંજ બા કો કોતરોમાં કાલનાં:
 મુજ ચોકેરાં ગીત પણ દૂર ગુંજ, માનવકુંજમાં
 કો મહાભાવ વિચાલ વીણાધારના ગુંજર ગા.

જુઠી મહત્તા જન્મ ને જાગીરની,
 રાષ્ટ્રીય કલંકો, વૈરબુદ્ધિ વીરની,
 વહી ગુંજ ધટા! ઘોર માંદિ અધોરિષ્ટી:
 પણ સત્ય ને નીતિ વિશે નવરંગ રનેહ જગાડજે;
 જગજ્ઞેમના રસમેમની લગની અખંડ લગાડજે.

જૂની ટાળ રીતિ શાગની, ઉદ્યોગની,
 અયિ! ટાળ કાંચનકામના સંકોચતી;
 કર શાન્ત ગુંજ સહસ્ર વર્ષો વિશ્વના સંગ્રામનાં;
 ગુંજ જગાવ મશાન્તતે ગુંજર સન્તત શાન્તિના.

અન્તર અયિ! વિકસાવજે;
 કરુણાભર્યા કર લાવજે;
 વડુ વીરમડલ શૂર સ્વતન્ત્ર સુહાવજે;
 ગુંજ જજે આ દેશના અન્ધાર ઘેરી રાત્રિના;
 ગુંજરજે શ્રુતિ રંગ તેજસુહાગ વિશ્વવિધાત્રિના.

અયિ ગુંજ, ઘટા! ગુંજ તુજ ગુંજર તે,
 ઝંકાર પ્રભુમન્દિરના ઝંકારજે,
 મનુષ્યાલ મંગલ મંગલાથી જગાડજે;
 તુજ ગુંજનોઅહીં ગુંજ મંજૂલલાવ દેવપ્રભાતના,
 ઘટા! અમારા ભુવનમાં સંગીત ગાજે તાતનાં.

બ્રહ્મદીક્ષા

એ જ માર્ગ, બન્ધુ! એ જ માર્ગઃ
નેત્રક્રમણ મીઝી વિચરે છે,
પણ એ જ પ્રભુનો રાજમાર્ગ.

ગંભીર ડોલકુલ ભર્યું બજાર
શૂન્ય-સ્તબ્ધ-મૂર્છિત જેવું છે,
શ્રીપુરના નાગરિકો નિદ્રામાં છેઃ
ત્હમે પણ અખંડ નિદ્રા લીધી, બન્ધુ!
સદન્તરની રહેાડ વાળો સૂતા.
પ્રવૃત્તિસંસારને વીધી જતા
એ જ માર્ગ, બન્ધુ! એ જ માર્ગ.

આગળ ઇસ્તિતાલ છે, ખરું?
કાળનાં અવિરત મહાપૂર વહે છે,
માનવી ત્હને ખાળવા શેમથતા હશે?
વિધિના હાથ ઠેલ્યા ઠેલાય એમ છે?
પણ બન્ધુ! માર્ગ તો એ જ.
મન્દવાડ ન હોત તો, વીરજી!
સ્નેહ અણુમૂલવ્યા રહે.
એ તો સવ્ય પરમાર્યનાં ભુવનો,
બન્ધુસેવાયે રચેલાં માનવીનાં મન્દિરો,
સ્નેહીઓના સ્નેહની ચારદાપીઠ.
સ્નેહનાં દુઃખ ધૈર્ય શક્તિપ્રભાવ
પ્રગટવાં, પ્રપુલ્લવાં, અનેન્રડવવાં:

સહુ આ ભૂતદયાના ઉદાનોમાં થાય છે.
 સુખની નહીં પણ સ્નેહની આ વેદી.
 તુમારા જીવનયજ્ઞમાં પણ
 સ્નેહે અહીં જ સુખનો જલિ દીધો.
 સ્નેહમત તપતાં અનેક તપસી
 આ પ્રાસાદોમાં પ્રવર્તે છે.
 બ્રાતૃભાવનો આ બાગ છે, વીરા!
 -તુમે તો તે જાણો છો જ.
 એ જ એ જ ત્રેયસ્કર માર્ગઃ
 બન્ધુતામાં યદ્ય પ્રભુતામાં.

નગરના દરવાજામાં યદ્ય-
 હા! વિશ્વનગરીનો દરવાજો પણ
 તુમે નિરન્તરનો છાંડ્યો.
 પણ ભાઈ! એ જ માર્ગઃ
 અવની મૂકી આત્મભૂમિમાં,
 બ્રહ્માંડ જોળંગી બ્રહ્મમાં.
 પિતા એ જ માર્ગે ગયા છે,
 સંસાર તજી સ્વર્ગમાં.
 પૂર્વાકાશની પાછળ સૂર્ય હોતો,
 અને પશ્ચિમાકાશની પાછળ
 વસન્ત પાલવ સફારતીઃ
 પૃથ્વી ઉતારી પ્રાણપ્રદેશમાં,
 પરાગવતી સુમનસેજમાંથી
 નિર્મળા સાત્ત્વિક સૌન્દર્યમાં.

પિતા મહુને માર્ગનો પરિચિત કરતા,
 શબશય્યા આગળ મહુને ચલવતા.
 જગત ન જોતી તહેમની આંખડલી
 આ પન્થ નિરન્તર નિહાળતી.
 પ્રપંચમાં આપણે એમને દોરતા,
 પણ પ્રભુપન્થેઆપણા એ નિયન્તા હતા:
 સદ્ભાવ પાડતાં એમનાં તો પગલાં
 આ માર્ગે જ વળેલાં હતાં.
 વીરા! મહારું સ્મરણ સતેજ છે-
 હજી તો ત્રણેક વર્ષ માંડ થયાં છે-
 એ જ માર્ગ, એ જ સત્ય માર્ગ,
 તુંમે કુગલાં ભરે છે એ જ મહામાર્ગ.
 નગર છોડી વનઆંગણે,
 વિશ્વ ત્યાગી વિશાળા બ્યોમમાં:
 પિતાને જ પગલે પગલે, બન્ધુ!

આમલીઓની ઘટામાં થઈને જ
 વીર! પાછળ સરિતાના તટમાં.
 ભૂત પ્રેત જેવી, માયા સમી,
 શંકા શી ડાલતી છાયાઓમાં થઈ
 કોમળ જ્ઞાન સમાન અખંડ પ્રકાશમાં:
 અન્ધકારનાં વન વટાવી
 પ્રભાતનાં, બ્યોતિર્જલમાં.
 એ જ પરમ માર્ગ, બન્ધુ!

વિદાય લેશે, વીર !
 દુનિયાનો અન્ત વિદાય જ છે,
 આદિ સર્વે અન્યથા હો.
 પણ એક વેળા તો આંખ ઉઘાડો,
 એક હેલ્લી મીટથી તો જગતને જોઈ લ્યો.
 શું જગત બહુ જોયું ?
 ભલે, ત્હમને ગમ્યું તે અમને ગમશે જ.
 ક્ષર મૂકી અક્ષરધામમાં,
 મૃત મૂકી અમૃતત્વમાં,
 મનુકુલ મૂકી ચિરંજીવ દેવોમાં:
 એ જ કલ્યાણપન્થ, ભાઈજી !

છેલ્લેનું સ્નાન કરી લ્યો,
 સંસારના મળ ઘોષ નાંખો,
 અશુદ્ધિ વર્ણ વિશુદ્ધિ ઓઢો.
 કુન્દનને અગ્નિની જ્વાલા તાવે છે;
 પુણ્યપ્રપુષ્પ પુરાણ સમયથી
 આત્મકુન્દન પણ અગ્નિદેવ પરીક્ષે છે:
 વીર ! વિરાજે અગ્નિરાજના ઉછંગે.
 ત્હમારી કુન્દન સમી કાયાની
 થાવા ઘો બળીને આખ:
 ત્હમારા આત્મતત્વનો કુન્દન પ્રકાશવા ઘો.
 માટીમાંથી મણિ મળશે,
 અને ભસ્મમાંથી કુન્દન જડશે.
 એ જ માર્ગ એ જ માર્ગ:

શુદ્ધિઉત્થતિનાં ત્રત સ્વીકારો.
 શતશિખ અગ્નિદેવની પાંખ ઉપર
 વિહરો અનન્તતાની કુંજોમાં.
 તેજ ત્હમે તેજભૂગિમાં પધારો,
 કિરણની અમોલ્ય કલ્પિકા ત્હમે
 સૂર્યોના સૂર્યરાજમાં વિરામો.
 વહ્નિરાજ વાદળમાં લભૂકે છે,
 લભૂકે પ્રભુવિહારી ત્હમે પણ
 વાદળ ફેાડી વિભુ વિરાટપદમાં.
 એજ પુનિત ત્રેયસુપન્થ, વીર !
 ત્હાંજ મળશે વિશ્વરાજ મહારાજઃ
 ભસ્મમાં સ્મશાનની ભૂતપતિ,
 અને ચિતા પાછળ સચ્ચિદાનન્દ.

જય જગન્નાથનો, બન્ધુ !
 ધન ભેદી પ્રભારાશિ પ્રગટ્યો છે,
 જગત્તુખડે પ્રકાશ પ્રપુલ્ક્યો છે.
 પૃથ્વી અને પ્રભુને
 તેજની મલ્લિસાકળે સાંકળતો
 સૂર્યરાજ આંખડીમાં આવી ઉભો છે.
 વીરરાજ ! અમારાં અશ્રુ એ સૂકવશે.
 દેવનાં દુન્દુભી ગાળે છે.
 ત્હમે પાછુ વાળી ગા ભેશે—
 અમારો સસાર અને ત્હેના સુખદુખ,
 ત્હેના વિવાસ તથા ત્હેના વિવાપો,

હવે ત્હમને બાધા કરતા નથી:
 અમારે વાસ્તે જ એ રહેવા ઘો.
 દેવો ત્હમારાં પગલાં વધાવે છે,
 દેવાંગનાઓ ઓવારણાં લે છે.
 સ્વીકારો તે દેવેનું આતિથ્ય,
 વીરરાજ ! રમો એ દેવભાવમાં.
 એ જ મંગલકારી માર્ગ, ભાઈ !
 જય, જગજ્ઞાથનો જય !
 ધરો ભટકાનો લેખ
 અને લઈ દયો પ્રહ્લાદીક્ષા, બન્ધુ !

વિનોદ ને અભિલાષ

મયવી ઘોર ઘટા જલવૃષ્ટિની,
 સુભગતા ઠંઠ ઝંખવી સૃષ્ટિની,
 અનિલમાં અનિયન્ત્રિત ધ્રુમતો,
 નભ ભરી ઢળતો ધન સ્ફાંજનો.
 વરહિતૈથી ! મહાપ્રિય હે સખા !
 સમીર ઘોર વહન્ત યુવા તણા;
 મધુર બાલકલા અયિ ! આયમે,
 સરલતા શુચિ હાસની ચે શમે.
 શીતલ સુન્દર દર્શન આ નથી:
 તુચ્છ કે તિમિરો જગનાં ગૂંથી,

ગહન અમ્બર ઓઢતી રાત્રિ શી,
ઉભી સખે ! રજરંગિત મેઢની.

ક્ષિતિજનું વન ઘેરી અનામિકા
ઝીણુઝીણી નમી શ્યામળ સન્ધિકા;
પ્રિય ! મહાવીરની પદકીર્તિ શા
જીવનના પથ માંહિ વહી જતા.

પટ અલેદ્ય પડેલ ભવિધ્યનું,
ખલ નથી વૌધવા જનદૃષ્ટિનું;
રસીલી ણાલલીલા રમી વિરમે,
વીર ! હવે ઉગશે શું ઉધા સમે ?

સુદૃઢઆંગણુ આપણુ આવિયે,
વિરલ ઠેા કલગાન ગળવિયે;
ઠઠિક ઉન્મત ઢેલિતરંગમાં
રજનીની તટવેલુ વિશે જતા.

જગત્ક્રાંતિના વિધિ શોધતા,
સ્વજનને જનશાસ્ત્ર ય ઓધતા,
ગૂઢ રહસ્ય વિશાળું વિલોકતા,
અસીમ શા અવકાશ વટાવતા.

ભૂતકથા વીર કેરી વિચારતા,
પરમ દર્શન ભાવિનું કલ્પતા;
વિભુ જ્ઞ્યાજ્ય રાજપ્રવૃત્તિના
શિથિલ ગોખ વિશે પડી નિર્મતા.

વિવિધ તે શુભ બુદ્ધિવિલાસમાં,
 સુખસુહાગી સુવિસ્તૃત હાસમાં,
 ઘડી ઘડી હૃદયે ચુડી આવતું
 અધુરું કાંઈ સખે ! નથી ભાસતું ?

વચનવર્જિત હા ! મન ઘેરતી
 ઉણી કથા રહી એક જ સ્નેહની
 સખી તણે સ્મરણે શરમાવું શે ?
 ન સ્ક્રમજી, સ્ક્રમજીવ સખે ! મ્હને.

ઢળી જતી શું હશે રતિ શબ્દમાં ?
 પતિત કે થતી મંગલ પુણ્યતા ?
 જગતની રજા ગંખવતી હશે ?
 ન સ્ક્રમજી, સ્ક્રમજીવ મ્હને, સખે !

વદનચન્દ્રનું દર્શન નિર્જતો,
 પ્રિય તણાં મહિમાગીત ગંજતો,
 અતુલ સાગર અમૃતનો ભર્યો,
 અણુ સમા ઉર માંહિ જાડા પૂર્યો.

મયૂર કીર્તિપુકાર પુકારતાઃ
ધન ગયો, મયૂરો પણ તે ગયા.

પુનિતપુણ્ય મહાનદના તટે
વિપુલ વૈભવી કાનનના પટે
નવપ્રજા ઋષિપિતૃ ય રોપતાઃ
સમયવિકૃતિમાં પ્રિય ! સૌ જતા.

ગૂંથી ગૂંથી કુમળાં કનકાંશુભે
ગગનના ફલકે સુગંધીર રો
યશકલા રવિરાજ પ્રસારતાઃ
તિમિરમાં પણ તે નભી આથમ્યો.

ગીતરસિક ! મયૂર વિમોહિત !
કુલપિતા ! યશચિત્રણુલાલિક !
અટળ અન્તિમ અસ્ત થવો હશે ?
સ્મિત પ્રકાશિત આ દિવસો જશે ?

હૃદય કળ્લનાસ્તિકતા વસે,
જરી જાડી પણ આસ્તિકતા હસે;
સકલ સન્તાત વિશ્વવિધાનમાં
જીવનપ્રાણ વહે પ્રભુલાવના.

પ્રણયનાં-પ્રિયનાં કુલ સ્થાપનાં,
રસ તણા સુવિકાસ વિકાસવા,
વરસવી રજી સ્નેહની રમ્યતાઃ
નિયમ તે સહુ વિશ્વ ! . પ્રાપના.

ઘડિકે જુદું મંડલ જામશે,
ઘડિકમાં વિખરાવું સખે! થશે;
રમ થકી દુનિયા શું વધાવશું?
જીવનમાં જયવન્ત થવાનું શું?

વિધિ સમી જનમંડળ આવરી,
વસન ભૂખરું શું રહી વિસ્તરી,
કદી સખે! વીંધી તે ગૂઢ સન્ધિકા
અચલ નિર્મળ ઉગવી ચન્દ્રિકા?

અકળ છે મહિમાવતી સૌ કલા,
ગહન છે પ્રભુના વિધિ સર્વદા
ગહનતા વીર! તે કહિ વામશે?
કહિ વિશુ મહિમા શું સુધાવશે!

વાંછના

પ્રતિ! પ્રેમામૃતની તૃપા કપ્પાં છીપશે?
જલપૂર્ણ વાહનિયો પૂમે છે, ગર્જે છે:
પ્રતિ! આનન્દની તૃપા કપ્પાં મળશે?
ગૌર પયોપના દગુંન છે, પળ
વારિદના પ્રનૃસ જિન્દુની તો આચા ~ છે.
પ્રતિ! માનવજીવન કપ્પારે વિકસશે?
તેજ છે, મધુરા રંગ છે, મુગ્ધ છે
પ્રતિ! કમિજે કપ્પારે ઉલ્લસશે?

પરાગના પ્રમત્ત સ્પુરણ છે, પણ
ઉદ્ધાસના સુરમ્ય યૌવનની તો આશા જ છે.

પ્રભો ! ઇચ્છાના ઊડણ શે શમશે ?
અનન્ત વાદળને ય સીમા છે :

પ્રભો ! ગરુડરાજ તે શે સ્હમજશે ?
નયનનાં તેજકિરણને ય કિનારા છે, પણ
હૃદયને રમણીય આરાની તો આશા જ છે.

ચંડાળનાં ગીત નિઃસીમમાં તરે છે,
પણ પ્રભો ! પંખીને તૃપ્તિ કં નથી !
ખાલક જેવાં જીવન આનન્દમાં બહેશે,
પણ પ્રભો ! આનન્દને તટ કં નથી ?
ગીત અને આનન્દનાઓવારાની તો આશા જ છે.

પ્રભો ! તે સદાનન્દ, મનોહરતા, ધન્યતા,
ત્હારી સ્વર્ગલાવનાઃ મનુષ્યને મારે નથી ?
ત્હારી રમણીય કલા, ત્હારી કોમલ પ્રભા,
પ્રભો ! સુરમ્ય સાધુતાઃ માનવ મારે છે ?
પામર પ્રાણીને પરમ સુખની તો આશા જ છે.

પ્રભો ! ત્હારી ઇચ્છા પૂર્ણ થાવ !
મહાદેવની કમચિદ્ધિમાં જીવનસાર્થકય છે.
પ્રભો ! ત્હારી ઇચ્છા મ્હારી થાવ !
દિવ્યતાના ઉત્તત ખિલાવ તે જીવનદેવ છે.
પ્રજુનો મહિમા જાંવા જીવન છે તે જીવશું.

ટીકા

૪૨૨૨૦૬૨૨૧૬

આમન્ત્રણ: રાસેશ્વર=અમુ; સૂર્ય, ચન્દ્ર, તારા અનેક સૂરજ-
માલાઓના રાસના અધિપતિ.

આવાહન: ટપકતે પાપને મંકપ વિ. આ લવન જ્યાં પાપ
નિરન્તર ટપક્યાં કરે છે ત્યાં કઠી કઠી આવો અને પાપનું પુણ્ય કરો.

નયન ઝીલી શકે ના વિ. જાદી રવિચન્દ્રની કાન્તિ ઝાંખી કરે
એવી દેવીની મૂર્તિ દર્શન કે તો તે કાન્તિને નયન ઝીલી ન શકે;
માટે મધુર સુંદરતાનાં દર્શન માગ્યાં છે.

કિરીટ:

નામાક્ષરો ધૂટી વિ. ત્યારા નામના અક્ષરો ધૂંટી ધૂંટીને દિવ-
સનાં તેજ વિરામ્યાં, અને રાત્રિઓ પશુ પોતાનાં રૂપાનાં કિરણ
તે નામાક્ષરોમાં પૂરીને રૂખી.

ઝરણું=જીવનનું ઝરણું.

ને ઘોષ ઘોષ વિ. આનન્દધડીના કાર્તિકેષ્ય આરસ ઉપર
ફૂલની ધારાઓ દેડી ફાંચી.

ત્રેમોર્ષિ જગ્ની સમી અન્ય પ્રદેશ એ તો=ત્રિમુખી લક્ષ્મી જગ-
તાના જગતસાગરે નથી જગતી કે સમતી: એ પ્રદેશ તો ઓર જ છે.

રમરણ:

સૌમી કવિત્વ વિ. ધ. સ. ૧૮૯૮ નું વર્ષ ગુજરાતને ગોઝાફું
હતું: અનેક નરરત્નોત્તું પ્રાણહારી હતું.

એ આ સુરમ્ય વિ જ્ઞાનના અનુભવપર અશ (A priori
elements of knowledge); શુદ્ધ, નિર્મળ ભાવનાઓ (Ideals,
ideas of Kant), ક્વચિત્-ક્વચિત્ત યદ્ય આવતી અવર્ણનીય
(શબ્દોચ્ચારમાં પણ ન મૂકી શકાય એવી) આત્માની સદ્સ્થિતિઓ:

સ્વર્ગપન્થે વિચરવાની મનુષ્યઆત્મામાં રહેલી સ્વાભાવિક પ્રેરણા:
સૌ પૂર્વજીવનનું લાન કરાવે છે.

તે સ્વર્ગજીવન વિ. સ્વર્ગજીવન તે સુખના ઝિજ્ઞાનામાં નિદ્રાની
સ્થિતિ નથી, સુખની મૂર્ચ્છા નથી, પણ પરમ અનુકૂળ પદાર્થોને
વિશે સચેતન વિકાસની દશા છે. આ જીવનમાં માનવીના જે વિશેષ
અંશુઓ ખીસેલા હોય તે ત્યાં સવિશેષ ખીસે છે, તથા અણ-
ખીસ્યા હોય તે ત્યાં ઉધડે છે. માનવપ્રાણની સૌ સદૃશક્રિયાઓ
ત્યાં પ્રકુલ છે. પિતાજીના પણ વિશેષ અંશુઓ—સદ્ભાવ, રત્નક,
કવિતા—ત્યાં પ્રકુલ છે.

તો યે તો યે કાલાગ્નિ એ વિ. એ કાલાગ્નિ અને એ ગહન
તિમિરને પણ આત્માનું તેજ પી જશે: અન્તરાયે પડતા એ
અન્ધકાર અને એ કાલસાગર અવગણી આત્મા પ્રિય આત્મા-
ઓને મળશે.

પ્રભાત:

આ કાવ્ય પહોડના અન્ધારાના સમયનું નથી, તેમ સ્થવારતા
સૂર્યતેજ વિશેનું પણ નથી. પહોડની ઝાંખ પછીની અને સૂર્ય-
પ્રતાપના પ્હેલાંની શીતલ મીઠી ઉન્નવલતાનું છે, દિવસ કે રાત્રિનો
કોઈ પણ ભાગ એ સમયથી વિશેષ મધુર કે શીંગા કે ચેતના-
પુનરુદ્ધારક નથી.

લગ્નતિથિ:

શશીમુખી પંચમી=ચન્દ્રમુખી પાંચમ=અન્નપાણી પાંચમ.'

જે વેળામાં વિ. Footprints on the sand of time:
લોંગફો કવિના જીવનસ્તોત્ર ઉપરથી સૂચિત.

વિરમરણ:

આત્મનૃપગર્ભા=ચિતાના લડકુ, લડકુ થતા લડકાની છાયા રૂપી.
વસન્તશરદમાં સહિયરસાવર્માં સુખ ઝીલતાં વિસરનું હોય તે

વિસરજે, પણ પ્રભુર્પણમાં સંસ્મારજે: એ આ કાવ્યનું કહેણ છે.

વયોગ:

જગઅંચળ=જગતને વીંટનાર વચ=અન્ધકાર, મેઘસી રાત્રિને
લીધે જગતફરતો અન્ધકાર ઘેરાય તે.

અતલે=અતલ નામના પાતાળે.

પ્રિયલક્ષિત=પ્રિયથી લલ્લ પામતી.

તમ=તદમારા. તમ=અન્ધકાર.

Sonnet—સોનેટ નામના આ ત્રણ કાવ્યપ્રબન્ધો છે. ઇંગ્રેજી
કવિતામાં બે જાતિના સોનેટ છે: એક તો શુદ્ધ ઇંગ્લીશ સોનેટ અને
બીજાં ઇટાલિયન સોનેટ. શુદ્ધ ઇંગ્લીશ સોનેટના નમૂના પ્રથમ ગુજ-
રાતીમાં રા. મણિસંકર રચેલાં બે રચ્યાં છે. આ સંપ્રદર્ભાતું
'તાદાત્મ્ય' એ શૈલીનું છે. તે પદ્ધતિના સોનેટમાં વિચારનું પ્રાધાન્ય
હોય છે અને સંગીત ગંભીર વહે છે. 'વિયોગ' તે ઇટાલિયન શૈલીની
સોનેટત્રિપુટી છે. તે શૈલીનાં સોનેટ ખાસ કરીને સંગીતમય હોય
છે, અને સંગીત લલિત હોય છે.

શુભાખની કળી

અલી=આલી, સખી. રક્તિ=રક્તિમા=લાલી. રસમૂર્તિ=
તહારી રસમૂર્તિ. ઝીલ=ધ્રુવમાન: Chorus. ખલે=શોભા આપે.
લગ્ને=સુન્દર લાગે.

અહાનેક વ. વ. અમીરી ખવાસના જ આદમખચ્યા અહા
લેકની કફની ધારણુ કરી રાકે.

બહેનનું ગીત:

આ કાવ્ય એક લગ્નગીત છે.

સન્ધ્યાએ શલુગામી વ. વ. આપણામાં જોરજ લગ્ન વિશેષે
કરી યાય છે અને આ કાવ્યમાંનું લગ્ન પણ જોરજ લગ્ન જ હતું.
તરુવરની છાંવડી=હેવામુંડા કુટુંબપદ્ધતિ છયા.
તેજપ્રભા=તેજેનું તેજ.

પિતૃને પરિવાર=સૂર્યતાતને કુટુંબ; સૂરજમાળામાં.

કૃતાર્થ=કૃતિનો અર્થ=સૌ પ્રવૃત્તિનો તેણે સ્નેહથી સાંકળેના
મડપો રચવા તે સૌ પ્રવૃત્તિઓનો-જીવનનો તેણે છે વિહાર અને
વિવાસ તો માત્ર તે અદૃશ્ય હૃદયભાવની રચનાના દૃશ્ય સાક્ષીઓ છે
શોભાશોભનહાર=શોભાને પણ શોભાવનાર

ધણુ:

રુમાલ=ફેટો બગની વેલડી=બગનાંની હાર હાર તે વેની અને
વેની ઉપરનાં ફૂલ તે બગના ચતરંગ=ચાર રંગની ટપ=એ જ
વેળા, તરત જ

જન્મતિથિ:

ત્યાં જે મિજાવી વિ=જોજ્યન્દ્રિકાનું સાભાર દર્શન લેવાને
બદલે લેના આકાશઅન્ધારના ચામળા તટને નિરખે

જનશુદ્ધિ=મેકા જેને શુદ્ધિ માને છે તે

રાસેશ્વરોની મડલી=સ્રવજમાળા

તેજમડલ=Maido, દેવાશીઓના મુખ ફરતું તેજનું સ્ફુરણ

હોય છે તે પ્રભા

પદરામણી:

શતધા, શતકોટિધા વિ જીવનના હારની પાદડીઓ ઉપર
કુદુંબનું સૌન્દર્ય અને રસાત્માઓનો સથ અનેક વેળા લખીને—
ચિત્રીને તે જીવનનો હાર હે સરલે ! ત્યારા પ્રાણનાથને પ્હેરાવ
સુંદર કુદુંબ અને રસિક સંગતિ તું ત્યારા નાથને સમર્પ

પત્રવાચન:

ખ્યારા તણો પત્ર વિદેશનો લખ

ચાપી હટે મન્દિરમા લખ જઈ

ને વ્હાન આણી પછી ન્યાહિ વાચશે,

કેવા વિચારો કરતી પ્રિય હશે ?

મહુમ કવિ જીવાખીરામની એ કડીમાંથી આ કાવ્યની પ્રેરણા છે

મૃતક=માગીનો માગીનો હાથ સ્નેહ આલેખી શકે !

હીટે=હીટામાં=સ્વરવ્યંજનના વાંકાચૂંક આકારોમાં.
ચીથરા=ચીથરાનો બનેલો કાગળ.

રસજીવનની ઝાંખી:

માથવિકા=તુલસીનો મંડપ. તુલસીનો રસ ગરમ છે અને તે
મન્દ દેયાની શીતલતાને ઇન્મા આપી ઉતેજે છે; એમ લોક માને છે.
તારિકાનીરુપલા વેણી=ચોટલા જેવા વિખરાતા તારનાં કિરણો.
આ કાવ્યમાં અર્થ ઇનવર્ટેડ કામા છે તે વિચારમાણા સ્વયં છે.

સિન્ધુને:

મૃત્યુને પ્રિયકૂલડાં મન્દ નાદની અનહદ રેલ અન્તે ફરી ગઇ
અને હોના મૃત્યુદેવને ચ્છડતાં દૂલ બાગી ગયાં.
અવસાન તે કાઈ સ્મશાન જેવી ધોરભૂમિ અને ત્યાં પ્રિયનો
નિવાસ માટે તે રમ્ય.

ધીર સમીર:

હોડકાં=તારકવન્દ.

ઝાકળપટ વિ. અન્તરિક્ષથી ઉતરતી ઝાકળ ઉપર તેજનાં
કિરણ પડે ત્યારે પ્રકાશની વાદળી જેવું ક્ષિતિજ ઉપર દેખાય છે.
આશા:

કીકી=ઘડારી કીકી નેત્ર=ઘડારાં નેત્ર મુખડેઘડારા મુખ
ઉપર રસેશતાના=રસના ઐશ્વર્ય કરા

ગજલ:

હેમાં બે અરણ્ય સિવાય આ ગજલ નીવડા પૂરેજી કાવ્યનું
ભાષાન્તર છે:—

Love's Recompense

Strong in the strife, Dear,

Still the heart's true;

Storm in my life, Dear,

Sunlight for you.

So you are blest, Dear,

Joy shall be mine,
 Thorns for my rest, Dear,
 Roses for thine
 Life wreath above you
 Blossom and light;
 Only to love you
 My dream in the night.
 My song in the sighing—
 The star in the sky,
 Till life's light is dying
 And Love kiss goodbye.
 Home Chat Vol. XIX, No. 245
 November 25th 1899

સુન્દરીનું પારણું:

આ કાવ્યમાના બે હાલરકા ટેનીસન કવિની પ્રિન્સેસમાનાં
 હાલરકાના જાવાન્તર છે આબ્યે=આવજે

તાદાત્મ્ય

તાદાત્મ્ય=સમરૂપતા, Identity

પોલી ઝાખી વિ વ્હાલાના ભુવનમા બહુ અજવાણુ ન હઈ,
 પણ ઝાખુ અજવાણુ હઈ તે ઝાખ તે પૂર્વજ્ઞેની ઝાયા

ચન્દ્રિકા સુખ્યનોની=સુખ્યન પછી મુખ ઉપર મન્દ પ્રકાશ
 ઉઠે છે તે

માતૃરેખા વિયોગમા કૃશાગી થયેન માટે 'માતૃરેખા'

શન્ય સ્થાનો વ વ આત્મામૃ સ્વામીના રમરણથી પ્રકાશ
 પ્રગટે તે કીકીમા આવી ઉભો અને શન્ય ઝાખા સ્થાન અને
 વસ્તુઓ ઉપર દળવા લાગે.

સરોવર:

રોતુજના શિખર ઉપરથી પર્વતની ફેડમાં વિરાજતું એક ન્હાનું સરોવર દેખાય છે. અવિષ્કૃતિવન્તું, ન્હાનકડું, નિર્મલ જલ માત્રથી ભરેલું, ઘાસહીણ, ઝાડીના ઘેરાવધુરમટ વિનાનું, લીલોતરી-વિમુખ, પથ્થરોની વચમાં તે સરોવરની શોભા કંઈક વિરલ છે. સ્થવારના સમયે પર્વતનો પડો આડો આવે છે તેથી સૂર્યતેજનો પ્રતાપ પણ હેના ઉપર નથી પડતો, તેમ જ પવન પણ હેને પટ કચલી નથી પાડતો. લહરી, તેજ કે લીલોતરી: કંઈ પણ અલંકાર ધના સાદી સરલતામાં સ્થિર—અનિમિષ—વિક્સેલા વિશાળ નપન જેવું—તે સરોવર કંઈક ગહન વિમલ સૌન્દર્ય દાખવે છે.

મહિમય સૈંથી:

સૈંથી=કચમાંની રેખા પત્રથી. ઉભય અર્થના પવન છે.

સન્ધિકા=સન્ધ્યાનું તેજ, આછું ઝળઝળું.

રાજમહારાજ એડવર્ડને:

હૃદયમૂર્તિ હિન્દ=હૃદયના આકારનો હિન્દ.

પ્રતાપવન્તુ બ્રિટન વ. Britania needs no bulwark &

ઇંગ્લિશ રણગીતના એ અરણ્ય ઉપરથી સ્થિત.

કેસરી: નણુ ફૂટતા કેસરી તે ઇંગ્લાંડનું રાજપચિહ્ન છે.

દેવ=Angels, પરમાર્થદેવધારી સ્વર્ગરથો.

સ્થળના અસુર છેદવા, સુરો સ્થાપવા સમજ. જન્યુસ્થાનમ-ધર્મસ્ય અને ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય એ ગીતાવાક્યો ઉપરથી સ્થિત.

મુદર્શન દ્વારિકાનગરીની હાર સન્નિએ એકલું રક્ષા કરવું અને અર્જુનહનુમાનના વિવાદમા શિલાપાજ નીચે સ્ત્રી પાજને અખંડિત રાખી હતી એવી મુદર્શન ચક્રની કથાઓ છે.

અમારા સ્નેહ:

માતાને હાઉ વિ. બાળપણમાં માતા દેવે તેડી લગાવતાં. છતાં તે દેવાનાં હેતને આદર ન દીધા, પણ નયના મોતીયું સ્નેહ કર્યો. તે મોતી ફૂટ્યું ને તેની રજ અગરો સ્નેહ સુનો મૂકીને ગઈ.

ચૈત્ર શુદ્ધ ત્રીજઃ

સોમાર્કશુદ્ધ=સોમના અર્ક સમાન શુદ્ધ સોમનો અર્ક શુદ્ધ
એટલું જ નહીં પણ પવિત્ર મનાય છે

પિશાચપતિના ગીતદાસ=શિવજીના અદૃહાસ્ય, હાસ્ય છતાં
તે અપોર ફહેવાય છે.

અન્ધારદાસ્ય=અન્ધારાના હસવાં

એક વ્યર્થ યાચનાઃ

કિરણઅન્ત ચા=કિરણના છેડા સમાન સૂર્યકિરણનો એક
છેડો પૃથ્વી ઉપર અને બીજો છેડો આકાશમાં વસે છે મહાન ફિલ
સુફ કેન્ટનું એક મહાન નીતિસૂત્ર આ ચરણોમાં છે.

નીતિમન્ત્ર આપમાડોરેલો છે, તેમ જ નીતિજ્વલ પણ આપમાર્મ
સચેલું છે સદિચ્છાના દદાગ્રહમાં અને સ સગમાં નીતિજનના અકુર
છે ડૉ માર્ટિનો કહે છે કે *Gravol*—કૃપાવાદની ખોગી સ્હમજણે
ખ્રીસ્તી ધર્મના કેથોલીક સમ્રદાયમાં મહાઅનર્થ કર્યા છે

ઋતેતામ્બરી સંન્યાસિનીઃ

બાળા બોલકણી=બળ બળ બહેતી નદી

શિન=કલ્યાણ કલ્યાણના પ્રભુ

પારણ્વં

ફૂલમાં તારલિયા વ વ ફૂલઆરામાં આદરણ પાળ્યા હોય
તે તારાની પ્રકાશવતી પગલીઓ

સખીકુલે=સખીના કુટુંબમાં મોસાળ

આવણી અમાસ.

ચિદાકાશ=એક આકાશ

હાલતી પર્વતાવલિ આવેશવાળું નયન કોઈ પણ પદાર્થ સ્હામું
અનિમિષ જોઈ રહે તો થોડી વારે તે આવેશનું આન્દોનન કાઢીમાં
આવે છે અને અ તે બહારના પદાર્થમાં તે દેખાય છે એવી રીતે જ
આ પર્વતમાલા ડાનતી અને તેથી જ તે ભર્તતા મેઘ જની છાયાનું
રુપક લઈ શકે

વિશુદ્ધોના આત્મામાં વસે છે એવોઃ જ્ઞાનનું મૂળ પ્રશ્નમાં છે અને કેવળ જ્ઞાનીનાં જિંડા જિંડા અન્તરમાં પ્રશ્નની પરંપરા રમ્યાં કરે છે. જ્ઞાની પુરુષ લોભી-Covetous નેવો છે; મૂડી મળી લેની લેને કીમત નથી, પણ નથી મળી તે લેને હમેશાં ખૂંચ્યા કરે છે. એવી સ્થિતિસૂચક એક સૂત્ર “નેતિ” ‘નેતિ’નું છે.

બેદના પ્રકાશ=ઉપમાના પૃથક્કરણકારોએ કાળાં કિરણો પણ શોધ્યાં છે: એવો બેદનો કાળો પ્રકાશ.

સાન્ધ્યતેજઃ

આ કાવ્ય નીચલાં ઉમેજ કાવ્યનું ભાષાન્તર છે:—

Light at Evening

It shall be light at evening time,

It shall be light;

A transient cloud obscures thy sky,

But is not night.

It shall be glad at evening time,

It shall be glad;

The passing years bear from thy life

All that is sad.

It shall be free at evening time,

It shall be free;

Thy conflict with besetting sin

Shall ended be.

It shall be sweet at evening time,

It shall be sweet;

Long banished faces drawing near

Thy steps to greet.

It shall be blest at evening time,

It shall be blest;

For thou shalt meet and know thy God,
And in Him rest.

Christian Life February 3, 1900

જીવનનાં વર્ષ:

આલકા પાખડીઓ વીણે છે ને વેરે છે આપણી એક દહેવત છે કે બાપ જાણે મોટો થયો ને જન્મ જાણે ન્હાનો થયો કાલ સરિતાના સ્થામસ્થામે કાઠે ઉભા રહી ઉભય જીવનનાવની સફર અવલોકે છે સ્થામે તીરથી આપણી યાત્રા કેની દેખાય છે તે કાણુ જોઈ-દેખાડી શકશે ?

કેટલા ? તે કાણુ કહેશે ? જન્મ પછી કેટલા વર્ષે ગયાં તે સર્વ કાઈ કહી શકે પણ આખા જીવનમાંથી કેટલા વર્ષે ગયાં ? એ પ્રશ્નનો ઉત્તરદાતા ભવિષ્યવેત્તા કાણુ છે ?

ધટારવ

રાજકવિ ટેનિસનના 'ઇન મેમોરિયમ' કાવ્યના Ring out, wild bells' થી શરુ થતા ૧૦૬ || ખડતું આ ભાષાન્તર છે

વિશ્વવિધાત્રી=વિશ્વના વિધિલેખ લખનાર મહાદેવી The Christ to be કહાડી અવતાર યાહુદી, ખ્રીસ્તી, હિન્દુ, મુસલમાન સહિ ધર્મમા ભવિષ્યના મહાવીરની ભવિષ્યવાણી છે

વિનોદ અને અભિલાષ

કદિક ઉ મત વ વ કાઈક વેળા તો કેલિના તરમ ઉપર વહી રાત્રિના રેતાળ કિનારે જઈ ચઢતા આનન્દગોષ્ઠિમા રાત્રિ પડતી

રાજપ્રવૃત્તિ=દુનિયાની મહાપ્રવૃત્તિઓ

હૃદયમંદિર સૌરભ ઢાળતા=વનહૃદયના આવાસોમા સુરભિ પ્રેરતા વાંછના:

મહાહેતુ=Purpose સૃષ્ટિરચનામા રહેલો અને સૃષ્ટિજીવનથી સાધવાનો પ્રયત્નો મહાન સન્કેત

અનુભવમાળા:

સાજ=શબ્દમાર, પ્રધાનની સાથે ૧૬૨મી ગોણુ વિભૂતિઓ

સજીવ=શબ્દમાર

અનુક્રમણિકા

—૧૬૭૭—

વિષય						પૃષ્ઠ
અનુભવમાળા	૧૧૩
અમારા સ્નેહ	૭૭
અવસાનવેળા	૮૬
ઝાહાલેક	૧૧૨
આમન્ત્રણ	૧૧
આવાહન	૧૨
આશા	૫૬
એક વર્ષે થાયના	૮૧
કાલ	૮૩
કિરીટ	૧૩
ગચ્છ	૫૭
શુભાખ્યાની કળી	૩૨
ધટારવ	૬૬
અન્દ્રિકાનેઃ—	૭૧
ચેતન	૬૧
ચૈત્ર શુક્ર ત્રીજ	૭૬
જન્મતિથિ	૪૧
જીવનના વર્ષ	૬૭
તાદાત્મ્ય	૬૩
ધણુ	૩૮
ધીર સમીર	૫૫
પત્રવાચન	૪૬
પદરામણી	૪૫
પારણુ	૮૮

પુનરુદ્ધાર	૮૭
પખીડાં....	૩૧
પ્રભાત	૨૩
પ્રેમસરોવર	૬૨
બે ફરીન	૨૪
અક્ષદીપ્તિ	૧૦૧
બહેનનું ગીત	૩૫
ભમરો	૫૨
મલ્લિમય સેંધી	૬૮
માતાના ફરીન	૬૦
રમણીય મુંઝવણ	૬૪
રસજીવનની ઝાંખી	૪૮
રાજમહારાજ એડવર્ડને	૭૨
સમતિથિ	૨૫
વિનોદ ને અભિલાષા	૧૦૬
વિધાગ	૨૯
વિરમરણ	૨૭
વીરાગના	૭૬
વાઇના	૧૧૦
શ્રાવણી અમાસ	૬૨
સ્વેતામ્બરી સન્યાસિની	૮૪
સન્દેશ	૫૩
સરોવર...	૬૭
સાન્ધ્ય તેજ	૯૫
સાગરને	૯૬
સિન્ધુને -	૫૪
સુન્દરીનું પાઠ	૫૮
રમરણ	૧૭
હાલરડું...	૧૧
ફિતિજની પાળે	૭૦

પ્રેમભક્તિ-ગ્રન્થમાળા

કેટલાંક કાવ્યો

ભાગ ૨ નો

ન્દાનાલાલ દલપતરામ કવિ

ત્રેમલકિત-અન્યમાલા

ત્રયમાવૃત્તિની સાલ

૧ કેટલાક કાવ્યો, ભાગ ૧ લો	૧૯૦૩
૨ રાજસુનોની કાવ્યત્રિપુટિ	૧૯૦૩-૦૫-૧૧
૩ વસન્તોત્સવ	૧૯૦૫
૪ કેટલાક કાવ્યો, ભાગ ૨ નો	૧૯૦૮
૫ ઇન્દુકુમાર, અંક ૧ લો	૧૯૦૯
૬ ન્હાના ન્હાના રાસ, ભાગ ૧ લો	૧૯૧૦
૭ શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા, સમખોડી	૧૯૧૦
૮ જ્યા-જ્યાન્ત	૧૯૧૪
૯ મેઘદૂત, સમખોડી	૧૯૧૭
૧૦ ઉપા	૧૯૧૮
૧૧ ચિત્રદર્શનો	૧૯૨૧
૧૨ રાજર્ષિ ભરત	૧૯૨૨
૧૩ ત્રેમકુન્જ	૧૯૨૨
૧૪ ત્રેમલકિત-ભજનાવલિ	૧૯૨૪
૧૫ સાહિત્યમન્થન	૧૯૨૪
૧૬ વૈષ્ણવી વોડશ અન્યો, સમખોડી	૧૯૨૫

પ્રેમલક્ષિ-મન્થમાળા

કેટલાંક કાવ્યો

ભાગ ૨ બે

નહાનાલાલ દલપતરામ કવિ

વિ. સં. ૧૯૮૪

ઈ. સ. ૧૯૨૮

દોષત દોષ સ્વીકૃતિ
દોષત સ્વીકૃતિ સ્વીકૃતિ

કર્તાને માટે સ્પેશલ

પ્રકાશક ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિ,
લક્ષ્મી, અમદાવાદ નં ૧

આવૃત્તિ ૧ લી	૧૯૦૮	પ્રત ૧૦૦૦
આવૃત્તિ ૨ છ	૧૯૨૮	પ્રત ૧૫૦૦

ધી “ન્યુસ પ્રિન્ટીંગ” પ્રેસમાં
મણિલાલ ઇચ્છારામ દેસાઈએ છાપ્યું
અળા ઘોડા બેઠક-હાઈસ-લેન, કોઠ, મુંબઈ

ગુરુદેવ ! નમો નમઃ

ગુરુ ! ત્હાં સુણાશે આ શબ્દ ?
ત્હાં વિચરે છે જ્યોતિઃ સ્વરૂપે
ત્હાં મૃત્યુલોકના બોલ પહોંચે છે ?
શીખવ્યું છે આપેજ, ને સ્મરું હું
કે માનવ વાણીનો પડયો
શ્રવણેન્દ્રિયમાં પરિસમાપ્તો નથી.
મનવચનકર્મના મહાધ્વનિ
જગતમાં ને જગતની પાર ઘોરે છે.
તેથી શ્રદ્ધા છે ગુરુબોધમાં
કે શબ્દ નહીં તો શબ્દાર્થ,
ને શબ્દાર્થ નહીં તો શબ્દભાવ
સદા યે સંભળાય છે ત્હાં.

‘ત્હાં’ એટલે ક્યાં ?

સ્વર્ગ ? વૈકુંઠ ? ગોલોક ? અક્ષર ? ક્યાં ?
જગજ્ઞનો જાણવા ઇચ્છે છે,
મૃત્યુના પડદા પાછળ જોવા વાંછે છે.
ગેહ તો વચનામૃત પીધું છે કે
ન હિ કલ્યાણદમ્ કથિષ્
દુર્ગતિં તાત ! ગચ્છતિ.

કઈ કઈના કહ્યાણુ કીધા છે,
 પ્રાણુધન ખરચી પ્રાણુ ઉદ્ધાર્યા છે,
 તે કહ્યાણુ જ પામ્યા છે
 જન્હા વિહરો છે ત્હા,
 સસારમુક્ત તે સદ્ગતિમા
 પુણ્યધામે આનન્દમૂર્તિ છે

શુરરાજ ! મોહન એ મચ્છુનો કાઠો,
 ને હેતાળ એ મોરખીની વસ્તી !
 કાળમીટના વજતટની એ વેરાન લબ્યતા,
 ને લોકસઘના સદ્ભાવની એ કુમાશ !
 દેવ ને મનુદેવ જન્હા લીલા કરે
 તે તીર્થ અન્ય અતીર્થ
 શુરદેવ ! પુણ્યપગલાથી આપે,
 ને સાધુકવિ વેદમૂર્તિ મહર્ષિ
 પ્રહસણના પ્રહસન શકરલાલજીએ
 એ અતીર્થને તીર્થ કીધા અમ માટે
 ગગા અને ગગાના તટવાસી જેવા
 સ્મરણમા રમે છે એ સહુ

ઘેરે નાદે મુખની મોરલી બોલતી,
 ન્હાને ડગલે પૃથ્વી ઉપર પગલા પાડતા,
 પુણ્યના પરિમલે જીવનનું પુષ્પ વિકસતું
 પ્રકૃષ્ઠ બૃહસ્પતિની જોડલી સમોવડી

નયનબેલડી ત્હમારી પ્રાણવલ પ્રકાશતી
 વિશાલ તેજસ્વી લાલદેશે
 અનેકરેખ ત્રિપુડ્ઝ સમી
 તત્ત્વચિન્તનની રેખાઓ લખાતી.
 જ્ઞાનભારે ભમ્મરો નમતી,
 અનુભવના અંખારથી અજાયેલાં
 પોપચા ધીમેશથી પડતાં ઉપડતાં.
 ફિલસુફની તત્ત્વલીનતા ને ચિન્તનસમાધિના
 વદને ઊંડા પડછાયા પથરાતા.
 યૌવનનો ઉઘાડ છતાં વિકારહીન,
 બુદ્ધિવૈભવ છતાં અડગ શ્રદ્ધાવાન,
 પ્રારબ્ધવાદી છતાં નિરન્તર પુરુષાર્થી,
 અદ્વિતીય ગુરુ છતાં સદાના શિષ્ય,
 મહાતત્ત્વજ્ઞાની છતાં ચે
 એકાન્તિકે ભક્ત ત્હમે હતા.
 અભ્યાસના ખાલી ફુંલમા
 દૂકા ભવનનો ઉભરાતો અનુભવ
 નીતારી નીતારી ભર્યો હતો.
 જડદેહે બટુકજી જણાતા,
 પણ્ય ચેતનદેહે વિરાટરૂપ વિભવતા.
 સાદાઈ અને મરણતાની સૌમ્યમૂર્તિ,
 ઉન્માદ ને અત્યાચારના અરિ હતા.
 વમન્તના વાયુ વાય,
 ફળે, ને સદ્કાર નમે.
 સંસારના સદ્રફળ ફળતાં -

તેમ તેમ ત્હમારી ડાબે નમતીઃ
 સન્માનથી સર્વદા ત્હમે વિનથી થતા.
 અમારી નિત્યે કલ્યાણકામનાવાળા,
 શિષ્યોના નિઃસ્તર હેતના લોભી,
 વિદ્યાર્થીઓની વાતના વિસામા હતા.
 બ્રહ્મચારીને બ્રહ્મચર્ય બોધતા,
 ગૃહસ્થાશ્રમીને ગાર્હસ્થ્ય ધર્મ શિખવતાઃ
 ગ્રેરણાથી પ્રકાશતી એ વાણી હતી.
 દેવમન્દિરમાં એ દેવકથા કરતા,
 પુરાણ વાર્તા નવઉત્સાહે લલકારતા,
 સાધુસન્તો એ સુણી સત્કારતા તમ વેણ.
 પંચેન્દ્રિયો અખંડ પંચ વર્તમાન પાળતી.
 એકાદશીનાં જાગરણ ઉપવાસ ધુન નિરખી
 સુદી અને અગમ્યવાદી સાંભરતા.
 ત્હમારા વતન કરતાં વનમાંના
 મહાધોધ શાર્દૂલની ગર્જના સમેાવડો
 ત્હમારો ઉપદેશ ગાજતો.
 લક્ષ્મીજીએ કુંકુમચન્દ્રકે
 ને નારાયણ ભગવાને કેસરતિલકે
 ગુરુરાજ ! ત્હમને વધાવ્યા હતાઃ
 ને દેવભાગનું નૈવેદ્ય ધરાવીને જ
 દેવહત્ત વૈભવ ત્હમે ભોગવતા.
 લીલમલીલી અમ ગુજરાતની અમરાઈએ
 નવશિક્ષણની ત્હમે સાળ હતા.

પ્રાચીન-અર્વાચીન ઉભયમાં વિશ્વાસુ,
 પૂર્વ-પશ્ચિમ ઉભયમાં શ્રદ્ધાવાળા,
 રાત્રપ્રભ ઉભયમાં આસ્તિક રહેતા.
 સદ્ગુરુ સહજનનદણ ને મહાત્મા અફલાતુન
 ઉભયના પરમ ઉપાસક હતા.
 કાલના આદિથી ઠવિયો
 પુષ્પના ગુણાનુવાદ ગાઇ રહેવા
 મથે છે, પણ નથી ખૂટ્યા ઝોઃ
 મહાતુલાવી ગુરુદેવની તો પછી
 ગુણગીતા કેમ ગવાઇ રહે?
 નેતિ, નેતિ, નેતિ, ભગવન!

આયુધ્યની ઉજ્જમાળી સ્મૃતિઓ
 કેને નથી સતાવતી?
 મુખનાં સ્મરણોમાં ઊંડું દુઃખ છે,
 દુઃખનાં સ્મરણોમાં ઊંડું મુખ છે.
 પુરાણાં મુખ સંસારતાં ચે
 દિલ દાઝે છે, ગુરુજી!

સૂર્યનું કિરણ સપ્તરંગે ઉઘડે,
 ને સાતે રંગ પાછા સંકેલાઈ
 એકત્રયોત શ્વેત કિરણ સોહાયઃ
 ત્વમારા જીવનનું કિરણ પણ તેમ
 સંસારમાં અનેક રંગે ઉઘડ્યું,
 ને ઉઘડી, પ્રપુણી, જગદુળ જગદી,

અન્તે એકબંધોત મઠેલાઈ,
 ધવલ રંગે ધર્મમા આથમ્યુ,
 ને સૂક્ષ્મ અંશ અક્ષરચરણે વિરામ્યો
 જ્ય એ ત્હમારો, ગુરુદેવ !
 જગત છુટ્યા, ને પછી યે છુટ્યા

પૃથ્વીને આરા છે
 ને પૃથ્વીમાની ઉત્ક્રાન્તિને યે આરા છે
 એ પછીના ઉત્ક્રાન્તિમાર્ગ
 અવકાશને સ્હામે તીરે છે,
 ને મૃત્યુની નદીના અન્ધારકાળા નીર
 વચમા ઘેરા ઘેરા વહે છે
 એ વારી તરી ઉતરતા
 મનુષ્યના માટીના માળખા
 એગળી જાય છે, દેવ !
 ત્હમે પૃથ્વીના પોશાક ઉઠાયા,
 ત્હમે ચેતનના વાધા સંભ્યા,
 ત્હમે તેજની પાખો પ્રસારી ઉડ્યા
 એ ઉત્ક્રાન્તિના અગોચર પન્થે
 ઊર્ધ્વગામીનું જલુ યે ધન્ય છે,
 અધોગામીનું જલુ યે ધૂળ છે
 જગત્યાત્રામા જીવન ને મૃત્યુ
 ઉભય ત્હમે ધન્ય કર્યા

દૂકી આયુષ્યની અવધો ત્હમારી,
 પણ લાળા ઉરના સજારણા અમારા

સૂર્ય કરતાં સૂર્યપ્રકાશ વિસ્તીર્ણ છે,
 પુષ્પ કરતાં પુષ્પના પરિમળ ખડોળા છે:
 પ્રકાશવન્ત ને પરાગમય આયુષ્ય કરતાં ये
 એ આયુષ્યના સ્મરણસુગન્ધ દીર્ઘજીવી છે.

વસ્માન્નોદ્વિજતે લોકો
 લોકાન્નોદ્વિજતે ચ યઃ;
 કેાઈને દુલબ્યા નથી,
 કેાઈથી દુભાયા નથી:
 વડવાનળની મહાજ્વાલાઓ, દેવ !
 જો કે ધણી એ સળગાવેલી ચુંદો તો,
 પણ જિલનો દરિયો ડહોળાયો નથી.
 સહુને ખંધું ક્ષમા કરતાં જ
 સંશયો છો સંસારના તીર્થમાં.

આપણો પ્રસંગ શું આવેખું ?
 નથી વીસર્યો ને નહીં વીસરાય,
 સ્મરણમાંથી નહીં સરી જાય
 એ આપેલું જીવતહાન.
 ખરાબે લાધતી મ્હારી નોકાને
 વાળી વ્હેણમાં મૂકી,
 એ નાખુદો બૂલશે કદી ?
 ગગનના તારકુલેખ ભૂંસાયે ?
 કે ભૂંસાય એ હૃદયના લેખ ?

ગુરુદેવ ! નમોનમ :

એક વાર શરણે આન્વે, ને તર્યો.

બીજી વાર પ્રણયનામાવશેષ

અહીં લખું છું અધુરે અક્ષરે.

લોકકવિતા કવે છે કે

રામનામે પત્યર તર્યા :

તો કાશીરામને નામે

આ પત્યરે તરશે સ્તો.

ત્હાથી થે ઉદ્ભોધને મુજ પુદ્ધિને,

ને ગ્રેષ્ઠાનાં ખીચૂષ પાઠવને, દેવ !

ચિન્મયસ્તોત્રં, ઘાપિ માં ત્વાં પ્રપન્નમ્.

પ્રસ્તાવના

૪૨૭૭૭૭૭૭૭૭

વસન્તોત્સવ પછી ઈન્દુકુમાર પ્રસિદ્ધ કરવાનું જાહેર થયું હતું. એ નાટકના એકો છૂટા છૂટા છપાવવા વિચાર છે, અને પહેલો અંક છાપખાનામાં ગયો છે. દરમિયાન મહારાં કેટલાંક કાવ્યોનો બીજો સંગ્રહ ગુર્જર પ્રજાને ચરણે ધરું છું. ઈન્દુકુમાર સિવાયનાં મહારાં અન્ય અપ્રસિદ્ધ કાવ્યોમાંના કેટલાંક ગીતો આ સંગ્રહમાં લીધાં છે.

એ તો સ્પષ્ટ જ છે કે હલપતકાવ્ય અને નર્મકવિતાની પેઠે બીજી નવી કવિતા લોકસમૂહે હજી માન્ય નથી કીધી, અને, કેટલાંક અપવાદરૂપે કાવ્યો સિવાય, કુટુંબોમાં નથી હાખત યઇ. પણ જેમ જેમ વાચકવર્ગ ગુજરાતી ભાષામાં વધારે મુશિસિત થશે, જેમ જેમ વર્તમાન કવિતાના લેખકો પોતાની પાંડિત્યશૈલી નરમ પાડતા જશે, જેમ જેમ સર્વાનુભાવી ન હોય એવાં સ્વાનુભવોનાં ગીતને બદલે લોક-સંસ્થાના પ્રશ્નોનો, પ્રજાના આશઅભિલાષનો, ગુજરાત, હિન્દ અને દુનિયામાં અંકુરતી નવચેતનાનો કવિતામાં વધારે પ્રભાવ પડવા લાગશે, જેમ જેમ જગતનાં સર્વોત્તમ કાવ્યોની હારમાં ઉતરવું છે એ લક્ષ્યમાં લાવી પદ્યગમ્બરોની

પેઠે આપણા કવિઓ સ્વર્ગના સન્દેશ જેવાં ઉત્સાહી પ્રેરણા-
ભર્યા પરમ શ્રેય દાખવતાં કૃત્યાણુસ્તોત્રો ગાવા માંડશે,
તેમ તેમ, મહારી શ્રદ્ધા છે કે, લોકસમૂહ નવી કવિતાને
વધારે ને વધારે આદર આપશે. ગુજરાતની કુંજો નિર્જન
નથી, કે કુંજવાસી સર્જનસજનીઓ એટલાં બધીર કે
અરસિક નથી. કોયલ ખુલ્લે શબ્દો બોલશે તો સહુ સાંભ-
ળશે, ને સત્કારશે.

ઇ. સ. ૧૯૦૮

નહાનાલાલ હલપતરામ કવિ

-૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦-

કેટલાંક કાવ્યો

ભાગ ૨ નો

ભેદના પ્રશ્ન

મું તો કુંકુમે લીંપું મ્હારું આંગણું રે લોલઃ
કોઈ ભેદુ આવો તો ભેદને બાણું રે લોલ.

મ્હારી આંખે અદૃશ્ય આંસુડાં વહે રે લોલઃ
વિધિ નેધ નેધ કાં હસી રહે રે લોલ ?

આવો સન્તો ! સદ્ગોષ્ઠી મ્હારી આંખડી રે લોલઃ
પ્રાણ વારી પૂજ્ય પદ્મચાખડી રે લોલ.

મહાગિરિને ગહર ધોધ ઉછળે રે લોલઃ
એના અકળિત નીરઘોર કેા કળે રે લોલ ?
ત્હોં ય ધોધ કેરે ધમક જગત ધમધમે રે લોલઃ
મ્હને આંસુના એમ અનુકમ્પ જમે રે લોલ.

કોઈ સ્નેહીના પાલવ લોચન લહુવે રે લોલઃ
નીચે ઉછળે ઉરસ્નેહ, આત્મ એ જૂવે રે લોલ.

ગાન મ્હમજું ન, ત્હોં ય ગાન વેદનાં રે લોલઃ
રુદન અરુચે, રુચે છે ત્હોં ય વેદના રે લોલ.

બાલ પજવે, હા ! ત્હોં ય મ્હારા અંગનાં રે લોલઃ
આંખ રડતી, તે ત્હોં ય પ્રાણઅંગના રે લોલ.

જાની ! સાધુ ! આવો તો કહું વાતડી રે લોલઃ
ઉભા રહેા તો ઉઘાડું મ્હારી છાતડી રે લોલ.

કૃપાનાથે પ્રહ્લાદ એવું કાં કીધું રે લોલ ?
નયન આવડું, ને જગ તો મ્હોટું બધું રે લોલ.

ગામપાદર બેસી કાં બોલે મોરલા રે લોલ ?
ચન્દ્ર સૂરજ સન્તાડે વહન કા લલા રે લોલ ?

મહાપ્રહ્લાદ ફૂંકારે ધૂંધટ બોલશે રે લોલ ?
ફૂંકારે સચરાચર પ્રહ્લાદીર ડોલશે રે લોલ ?

આવો સન્તો ! તમ પગલે પાવન થવું રે લોલ ;
પ્રાણરુધન્તા પ્રશ્ન પદે ઠાલવું રે લોલ.

ખીલી વસન્ત, હાળ લૂમખે લચી રે લોલ ;
ટુંકો આંખો, ને લાંબી દૃષ્ટિ કાં રચી રે લોલ

વિશ્વ વીંટી આકાશની ગાડી ચૂકી રે લોલ ;
મધુ વનમાં, મીઠાશ જીભે શે મૂકી રે લોલ

ઠળે અઢળક રસ મેઘ મહારેલમાં રે લોલ ;
સમી રહ્યાંજે ભરુ તે મ્હારી હેલમાં રે લોલ.

મ્હારા ઉરની ન હેલ તો મ્હોટી કશી રે લોલ ;
ભરુ ભરું ત્હો ય ખાલી હેલ લાગ્ય શી, રે લોલ.

છતાં શીખો અગ્નિની ઉપર ચાલવું રે લોલ ;
ફૂલ ફૂલે, તો ઘડીવું એ ફાલવું રે લોલ.

તોજ આવે, તો અર્ધ દિવસ આયમે રે લોલ ;
જીવન જાગે, તો અર્ધ નીન્દમાં યમે રે લોલ.

મોરવરણું અખંડ ચાપ ઈન્દ્રજીત રે લોલ:
જેવું-રેણું, સૌન્દર્ય એવું કાં ણન્યું રે લોલ ?

લોક ફેલે છે, પ્રભુના મીઠા જોલડા રે લોલ:
એક લીધા કંઈ મુજ શું અજોલડા રે લોલ ?

તેજ-અન્ધકાર મળી શૂંથે દિનને રે લોલ:
હસવું-રડવું, એ ઉભય રથે જીવનને રે લોલ.

મૃને જોટલું જો! જોટલું કહો! કથી રે લોલ:
દીકું અદીકું હો! સન્તા! કાં ચતું નથી રે લોલ ?

✓ નયણાંની ધાર

નયણાં મહારાં નીતરે,

કોઈ લ્યો નયણાંની ધાર;

સાગર મહારા છીછરે,

કોઈ લ્યો સાગરની સાર. ધ્રુવ.

અભ્યાગતના આંસુડાં,

કોઈ લ્યો હૃદયડાંના ભાર:

પરમારથનાં દૂધડાં

દૂહોઈ આપો કેા આધાર.

હો! કોઈ લ્યો નયણાંની ધાર.

સ્મરણે સંકટ સાંપડ્યાં,

કોઈ ઘો સ્મરણીનાં દ્વાર:

કરણે કારણ ના જડ્યાં,
 કેાઈ કહો કરણોનાં કાર:
 હો! કેાઈ લ્યો નયણાંની ધાર.

ઊરના સાગર છીછરે,
 કેાઈ લ્યો ઊર કેરી સાર:
 નયણે આત્મા નીતરે,
 કેાઈ લ્યો આત્માની ધાર:
 હો! કેાઈ લ્યો નયણાંની ધાર.

ઝીણા ઝીણા મેહ

ઝીણા ઝરમર વરસે મેહ,
 ભીંજે મહારી ચુંદડલી
 એવો નીતરે કૌમારનો નેહ,
 ભીંજે મહારી ચુંદડલી. મુખ

આજે ઝમે ને ઝડે ચન્દ્રીની ચન્દ્રિકા,
 ભીંજે રસિક કેાઈ બાલા રે:
 ભીંજે સખી, ભીંજે શરદ અલબેલડી,
 ભીંજે મહારા હૈયાની માલા
 હો! ભીંજે મહારી ચુંદડલી.

વનમા પપૈયો પેવો પિયુ પિયુ બાલે,
 ટહુકે મયૂર કેરી વેણાં રે.
 ટમ ટમ ટમ ટમ વાદળી ટમકે,
 ટમકે મહારા નાઘનાં નેણાં
 હો! ભીંજે મહારી ચુંદડલી

આતન્દકન્દ ડોલે સુન્દરીનાં વૃન્દ ને
 મીઠા મૃદંગ પડછન્દા રે:
 મન્દ મન્દ હેરે મીટડી મયંકની,
 હેરો મ્હારા મધુરસયન્દા !
 હો! ભીંજે મ્હારી ચુંદડલી.

એ રત

મ્હોરી મ્હોરી આભલિયા કેરી ડાળ રે,
 એ રત આવી, ને રાજ ! આવજો !
 બીલે નીરે સારસ સરોવરપાળ રે,
 એ રત આવી, ને રાજ ! આવજો !
 ટુંજ ટુંજે વાઘા સળ્યા નવરંગ રે,
 એ રત આવી, ને રાજ ! આવજો !
 ચન્દ્ર હુસી અજવાળે રજનીનાં અંગ રે,
 એ રત આવી, ને રાજ ! આવજો !
 તેજ મધુર વરસે, ને વિશ્વ મહીં ન્હાય રે,
 એ રત આવી, ને રાજ ! આવજો !
 લીલો પેલો વનનો મંડપ ઝોલાં ખાય રે,
 એ રત આવી, ને રાજ ! આવજો !
 ઉસી ઉસી નીરખું છું વાટ, અલળેલ રે !
 એ રત આવી, ને રાજ ! આવજો !
 ફૂલડેથી લૂમી લૂમી મ્હારી વેલ રે,
 એ રત આવી, ને રાજ ! આવજો !

યૌવના

કેઈ ફેરશે
તે શા વિચાર કરતી હતી ?

મધ્યાહ્ન હતો,
સૃષ્ટિને સેથે સૂર્ય વિરાજતો
આશપાશનું ઉડું આકાશ
નીલધેરુ ને નિર્મળું હતું
ક્ષિતિજ ઉપર જલભર પથોદ,
વિશ્વનાટકના પડદા જેવા,
અદ્ભર સરતા, પડતા,
ને ધીમેશથી ઉપડતા
મધ્યાહ્ન ખીલેલો ને નિર્જન હતો

સન્મુખ સાગર લહરતો
બાણે આકાશ ઉતારી પાથર્યું !
જલ ઉપર કિરણ રમતા
રૂપાની રેખાઓ દોરતા,
હસી હસી મીટ મટમટાવતા,
ને ઉડી ઉડી જતા રહેતા
સાગરનો વિશાલ પલ્લવટ
મધ્યાહ્નમાં પલપલતો હતો

ઋતુ વર્ષા હતી,
ને વર્ષાની તે શરદ્રમજરી હતી

કિનારા લીલા ને પ્રસન્ન હતા.
 ધરા આંખ ઠારતી.
 વિધિનું ચીતરેલ ચિત્ર હોય
 સૃષ્ટિ તહેવી કદિ સ્થિર ભાસતી.
 કાલે મેઘ વરસી ગયો હતોઃ
 આજ પદાર્થો ઉપર જલનો રંગ ચમકતો.
 ભીની તેજસ્વિની લીલાશ
 દિશ દિશમાં પ્રસન્નતાથી પ્રકાશતી.
 આછાં તેજ અને અન્ધકાર
 પાંદડાંમાં સન્તાકુકડી રમતાં.

આઘા આગર ઉપરથી
 શીતલ અ નલ આવતા.
 સૃજનને સૂર્ય ઉભા દેતો,
 અગ્નિને અનિલ આવરી લેતા.
 સકલ સૃજનઅવકાશ ભરી
 ઉભા ને શીતળતાની ઉર્મિઓ ઉછળતી.

ગરુડના માળા જેવી
 અન્તરિક્ષ એક આરસની અટારી લટકતી.
 મહીં આરસના પાટ માંડેલા હતા.
 ભુકુટિ કોતરેલ કમાન નીચે
 નમેલી રસભર વેલી સમી
 એક યૌવના ઝૂકેલી હતી.
 તુલસીના છોડ સરિખડાં આશપાશ

સખિઓ શા પહોંચાયા રમતા.
 ઉપર દ્રાક્ષનો ઝૂમખો ઝૂમતો.
 સુન્દરીનાં સુન્દર નયનો
 સાગરના ઓઘ ઓળંગતાં.
 ગુલાબની પાંદડીઓ જેવાં ચરણ
 આરસમાં ગુલાબ પાડતા.
 જમણા કરમાં મોગરાની માળા હાલી.
 સુકુમાર પ્રભાતરંગી સાળુમાંથી
 અમૃતના સરોવર સરખો દેહ
 અને તેજસ્વી કરનો કમલહંડ બાણે
 હાથેળીનું પુષ્પ પ્રપુલ્હી આપવા આવતા.
 અંગે અનંગની ભસ્મ ઘોળી હાલી.
 મુખડે કવિઓની કવિતા પ્રકાશતી.
 કીકીમાં સ્વપ્ન સ્પુરતાં.
 પાંદડી જેવાં પોપચાં ફરકતાં.
 હૈયુ ભરેલું ને વિશાળ હતું.
 વિધિદીધેલ રત્ન સમે
 ભાલદેશે ચન્દ્રક રાજતો.
 અંગઅંગ કૂલ ફેરતાં.
 કાકિલ ડાળે બેસે ને દીપે
 તેમ રમણી નિજ કુળે ચોભતી.

ચાંદનીના ઢગલા જેવું
 શ્વેત ન્હાનકડું હરણું બચ્ચું
 નીચે રૂપાની સાંકળે બાંધેલું હતું.

યૌવના શું વિચારતી ?
 પ્રાણની ભરતી લોચનમાં ડાલતી.
 મધ્યાહ્નનાં તેજ વિલોકતી ?
 જલના રંગ આલોચતી ?
 સાગરના તલ નિહાળતી ?
 અસીમ જલરેખાઓ વીંધી વીંધી
 રહ્યામી પારનો સંગમ શોધતી ?
 ગુલાબની અંજલી જેવું સુખડું,
 મહીં આકાશના અણુ જેવાં નયનઃ
 આછી ઉપાના ઓજસૂનું અંગ હતું.
 યૌવના શાં ઇન્દ્રજાળ જોતી ?

એક વાદળી આવીઃ
 મહાનૌકાના મહિમાવતી
 દૂરથી એક વાદળી આવી.
 સૃષ્ટિ ઉપર પાલવ પાથરતી—સકેલતી
 તેજછાયાની રમત રમતી રમતી
 યૌવનાને વદન અડકી ગઇ.

કોઈ—કોઈ ફૂટેયો
 તે યૌવના શું વિચારતી હતી ?

વિપવેન

હા રે મ્હને ઝેરી નાગોએ હજી દીધા,
 હો સન્ત ! હાવા કેમે ઉતારશે એ ઝેર ?
 હા રે મ્હને ઘેરી સચોટ બાણ વીંધ્યા,
 હો સન્ત ! ધાવ ઉરના રૂઝાવશે શી પેર ?

ઉંચી ઉંચી તારલી એ મીટ માઠી મટકે,
 સન્તાય મ્હારી પાપણુ વિશે દિનરેન
 રહી રહી ઝીણું ઝીણું હો સન્ત ! ખટકે,
 અબાય મ્હારા લોચન વિશે મહધેન

ઠાલે પેલી કમલિની જલ કેરી હલે,
 વસન્તજલે એવો ઠાલે ફૂલપ્રાણ
 મધપ ખુણે ગુજે, પરાગ ઢળે વેવે,
 અખડ કમ્હારે રેલે એવી રસલ્હાણ !

લગી-ઢળી આસોપાલવ કેરી ડાળી,
 ઉપર ઠાયલ દહૈયા કરે મધુધોષ
 હતી એક ઇંદુના હઠ સમી બાળી
 —નજર ! કેમ કાળી ગોરલે ભરશેય ?

વેણુ

આકાશ ઉભું ધરી ઉદયાચળ થાળમાં:

આકાશે નાંખ્યું મેં વેણુ:

વેણુ મહારું નન્દવાણું રે.

પ્રારબ્ધ આખું સરી કૂલડાંની છાખડી:

કૂલડાંનું નાંખ્યું મેં વેણુ:

વેણુ મહારું નન્દવાણું રે.

ઉતરી વિધાત્રી લઈ કુકુમકંકાવટી:

કુકુમનું નાંખ્યું મેં વેણુ:

વેણુ મહારું નન્દવાણું રે.

દેવી પધાર્યા, હુતી રસભીની આંખડી:

રસ ઠેરું નાંખ્યું મેં વેણુ:

વેણુ મહારું નન્દવાણું રે.

વેણુ નન્દવાણું, સૌભાગ્ય નન્દવાણું:

મહારું એક અદ્વિતીય વેણુ:

વેણુ મહારું નન્દવાણું રે.

અદ્ભુત સુન્દરતા

જરી તો શાન્ત લજ્જા ધાર !

લોલવિલોલ કપોલનો ત્હારો ગુલરેખ મોહનમન્ત્ર
સહૃદય કોઈ કુમારના કદી કરશે સ્નેહ અતન્ત્રઃ
અહો ! તુજ મહાશર ગુલગુલશન.

ઉથે ઉગે જો ! આકાશમાં શાણી ચન્દ્રીની શરદની રેખઃ
શીતળ ત્હેની સાન્તવના સૂરી નયનશરે ન આલેખ
સખિ ! રસમસ્તાનો આનન્દ.

ફૂલગુલાબી ત્હારી ઓઢણી, ત્હેમાં છૂપલા છાયા મોર
ઢાળી દષ્ટે ત્હેને ગ્રેર ના, એ તો મુગ્ધ હૃદયના ચોરઃ
હૃદયપટ તુજ પર નર્તન્તા.

મરકલડાં મીઠાં મુખનાં, મધુવદતા વદનના વિલાસ,
સ્નેહભૂખ્યા કોઈ સ્નેહીનું ઊંડું હૃદય ચીરી લેશે આશ
મનોગમ તે મુખના સન્દેશ.

વારી લે, જરી વારી લે ત્હારા રમતા રસીલા એ ભાવ
ખોડુ હૃદયર્થ ઝેચલુ ત્હેમાં લાડકડી ! નથી લ્હાવઃ
પ્રભુનાં જો ! નયનો નિરખે.

શીદ્ધીએ ઘડી રાજપૂતણી, કાંઈ પૂર્યા ચિતારે મહુરિ રંગઃ
તુજ હસતું વદન કોણ દોરશે ? પેલો રમ્ય હૃદયઉછરંગ
ગહન નયનોમાં ઝળહળતો ?

હૃદયની વાત

અમારે આંગણે તો એકદા કોયલ હતી પેલી:
જૂપીને ડાળ બેઠી'તી, મધુર ગીત બોલતી ઘેલી.

ઊડાં સ્મિત વેરતી રમતી નવલ રજની નભોમંડપ:
'અને શશિરાજ સખિશીર્ષે સુહૃવતો જ્યોત્સ્નિકાવેલી.

દિશાઓ ગાજતી ગીતે, ઉછાળા લેતું'તું હૈયું:
સખિ! ક્યાં એ સુણું જઈને? ઉડી રસ કોકિલા રેલી.

વિરલ અન્ધાર વરસી મેઘમંડળની ઘટા ડાલે:
ફૂળી અન્ધારમાં અવની, ફૂળી સૌ પૂર્વની કેલી.

પધારો ઓ! હવે દિલબર! સુણાવો સુર ત્હમારા એ:
ગહન નિઃશબ્દતા જગની નહીં તો ઉર જશે ફેલી.

પહો પહો બે! ગગનમર્ગે અગીદીપ લઈ ઉભી તારા:
જગતના સ્નેહીઓને નહોતરે એની અમૃતહેલી.

હજો અન્ધાર કે જ્યોત્સ્ના, હજો ગીતશબ્દ કે શાન્તિ:
હૃદય ઉછળે હૃદય મળતાં, હૃદયઉર્મિ ન કે છેલી.

ઉગી એ આશની તારા, નયન ચોટ્યાં ત્યંહાં રહેશે:
જીવનની તારલી! ત્હારે ફિરણ સુજ હોડી મ્હે મ્હેલી.

કદી તો તો સુહાગી સાડીમાં સન્તાઈને ત્હારી
વદીશ, મુખભાવ તુજ પીતાં, હૃદયની વાત, અલબેલી!

—કદી સુકુમાર શુભસૌન્દર્યના તુજ તેજમાં, રસીલી!
કદીશ, મધુહાસ તુજ ઝીલતાં, હૃદયની વાત, અલબેલી!
હૃદયની વાત, અલબેલી!

આમન્ત્રણ

આવળે—આવળે યમુનાઘાટ, ત્હાં મળશું.

આવળે—આવળે, ગાયો લાવળે, ત્હાં ચરાવળે,
આવળે યમુનાઘાટ, ત્હાં મળશું—ધ્રુવ.

એક મીટ બીકું ત્હાં તો બીજી મીટ ઉધડે:
બહાણીની નેઉ છું જલવીર વાટ,
યમુનાઘાટ, ત્હાં મળશું.

આમુઠાં ન નીતરે, ન યેન મ્હારાં ઉતરે.
વિશમે ન આંખના ઉથાટ,
યમુનાઘાટ, ત્હાં મળશું.

પધારો, પધારો, એક તરશ દરસની:
પ્રાણ કેરા માંડી મેલ્યા પાટ,
યમુનાઘાટ, ત્હાં મળશું.

ફધલડાં ફહોશું, પીશું ને પાશું
મટુકી ભરી લઈશું જગને માટ,
યમુનાઘાટ, ત્હાં મળશું.

ઘેરી ઘેરી મોરલીમાં સાગરના શબ્દ વાળે:
લખળે પ્રણલેખ મ્હારે લલાટ,
યમુનાઘાટ, ત્હાં મળશું.

આવળે—આવળે યમુનાઘાટ, ત્હાં મળશું.
આવળે—આવળે, હૈયાં લાવળે, ત્હાં ચરાવળે,
રસયમુનાને ઘાટ, ત્હાં મળશું.

એ દિવસો

ચન્દન છાંટી થોડ સમાયો ઓગનો,
રજની રસીલી હસતી લલિત વર હાસ જો:
ચાંદલિયો ઉર ભરી ભરી રસ કંઈ ઢોળતો,
આપણુ પણ રમતાં'તાં વિરલ વિલાસ જો:
એવા યે દિવસો પણ પ્રિયતમ ! વહી ગયા.

ફૂલફૂલની પાંખડીઓ મીંચઈ ઢળી જતી,
નમી નમી પ્રિયને લેતા સુરભિ ઉછંગ જો:
નયનોમાં નયનો ઢળીને હેત શું
ઉજળ્યો ઉત્સવ સ્હુભણ પરમ પ્રસંગ જો:
એવા દિવસ હતા તે પ્રિયતમ ! વહી ગયા.

પ્રિયતમ ! એ શશીરાજ સ્ફુટત અટારીએ,
પટે રમે ન્હાનકડો અનિલકુમાર જો.
ને મહાભર રજનીનાં નયનો નાચતાં,
હૃદય ઝીલે સૌના અમૃતની ધાર જો:
એવા દિનતાં શમણાં પ્રિયતમ ! વહી ગયાં.

પલ્લવમાં પલ્લવના પાલવ પાથરી
ખંખી પ્હોડ્યાં ળીડીને પાંખ શું પાંખ જો:
વિલસે આજ જગત સહ રસના અંકમાં,
અજબ વિલસતી અલખેલી તુજ આંખ જો:
એવા રસદિવસો યે પ્રિયતમ ! વહી ગયા.

(૩૪)

આંમુના બેદ

આંમુડાંના ભેદા, હો!

જતાવો-જતાવો કોઈ. ધ્રુવ.

અસત્ત દેને ચરદે વિલોકતાં
પૂર્વાનુરાગે સ્મરણે ખડા ચતાં
દેવી નિરાશા યદી અશ્રુ ઉતરે,
હૃદે ચ્હડીને નયનેથી નીતરે
ઠહો, કેમ તે ભીંભય અમથી આંખ?

હો! જતાવો કોઈ.

પાતાળથી સ્નેહીસમાજ લાવતી
નૌકાકિરીટ અગી આદિ જ્યોત જે;
કે સ્નેહ સર્વસ્વ લઈ નીચે ફળે
તે નાવ સાથે યમી ઉત્તરી જવાળ જે:
એવા સદા આશરિમંગ પ્રેરતા,
એવા સદા શોકચિતા સમા, સખે!
અહો! સ્મરણે સંવેદા દિનની આંખ

તો જતાવો કોઈ.

પ્રેરેડ આંખા કંઈ ગ્રીષ્મના વિગે
કો મૃત્યુચાપ પર માનવી દળ્યું:
ને હોલવાતાં નયનો અટારીની
પ્રજ્ઞા નિહાળે ખીલતી ધીરે ધીરે:

અધઝગિયાં પંખીની પ્રાતઃસરી
જેવી સરે તે જમવાહી ઠરુંમાંઃ
એવાં વડાં કૌતુકકારી, કારમાં,
એવી વડી શોક ભરેલ બ્રાન્તિ શાંઃ

હશે સ્મરણોની સુન્દર કંઈ સાખઃ
હો ! બતાવો કેાઈ.

મોંઘાં અહા ! મૃત્યુ પછીથી સ્નેહીનાં
જેવાં રસીલાં સ્મૃતિશેષ સુખનોઃ
મીઠાં અને કેાઈ નિરાશ કલ્પના
જેવાં પરાયે સુખપુષ્પ કલ્પતીઃ
અગાધ સ્નેહોત્સવની લીલા સમા,
અગાધ ઉરના પ્રથમાતુરાગ શાઃ
ને મત્ત—ઉન્મત્ત મહાતુતાપથીઃ
હા ! છંદગીનાં વિષ ! જે હિનો વિત્યા !

અહો ! સ્મરણોના શેષની એ આખ
તો બતાવો કેાઈ.

આંસુડાંના ભેદો, હો ! બતાવો—બતાવો કેાઈ.
♦♦♦♦♦♦♦♦

માફ કરજે, બાલા !

અમે ભોગીના ભોગ માફ કરજે, બાલા !
ત્હારા ભોગીના ભોગ અંગ ધરજે, બાલા !

અમે રનેહ કેરા સાધુ, માફ કરજે, બાલા !
મળ્યા સુખડાના માધુ ત્હારા, વરજે, બાલા !

અમે મુખના સન્યામી, માફ કરજે, બાલા !
હવે હસતા શું હામી કેડ પૂરજે, બાલા !

અમે સ્મરણોના સગી, માફ કરજે, બાલા !
મીડી રમતોના રગીને નોતરજે, બાલા !

અમે રસના ઉપાસી, માફ કરજે, બાલા !
વડા વિશ્વના વિલાસી સાથ સરજે, બાલા !

અમે તનડાના ત્યાગી, માફ કરજે, બાલા !
એક મુન્દર સોહાગી સગ કરજે, બાલા !

અમે રૂપના ઉદાસી, માફ કરજે, બાલા !
ત્હારા યૌવનની ખ્યાસી આખ હરજે, બાલા !

અમે રક, કશું હઇએ ? માફ કરજે, બાલા !
ભરી લક્ષ્મીને હઇએ સદા તરજે, બાલા !

અમે દાઝ્યા ને દગાડ્યા, માફ કરજે, બાલા !
જગજગાળમાં જગાડ્યા, તે વિસરજે, બાલા !

અમે તપના વ્રત લીધા, માફ કરજે, બાલા !
હું ખ દિલડાને દીધા, તે વિસરજે, બાલા !

અમે આશા ઉઞ્છેદી, માફ કરજે, બાલા !
પડ્યા અન્તરાય લેદી દયા ઝરજે, બાલા !

મહારં પારેવું

મહને પાણું આણીને પેલું આપો, રે પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :
 પેત્રી પુરુષે હો ! બાંધેત્રી પાંખ : પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :
 મણિકૂલ જેવી કલગી નયવતું, રે પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :
 લાવો મીઠી એ નેહુ ભરી આંખ : પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :

ભર્યું ભર્યું સરોવર ડાલે, રે પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :
 તીરે નમણી લલમણીની વેલ : પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :
 ત્હાંથી નીકળી મેં રમવાને ધીર્યું, રે પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :
 મહીં સારસ ખેલતાં'તાં ખેલ : પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :

જરા ચુમ્મયું—ન ચુમ્મયું ને ઉણું, રે પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :
 ઉણું ગિડાં જઘ્ઘાં ઉઘડે આકાશ : પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :
 લીધું રમવા તો ન્હોય એમ કરવું, રે પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :
 દીધો કોલ, પછી ભાગવી ન આશ : પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :

જોઈ મેં તો સંસાર ફેરી ગાડી, રે પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :
 શોધ્યાં મન્દિર મઢી ને વનદેસ : પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :
 જોયાં પંખી, પશુ, જન, દેવો, રે પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :
 નથી લાધ્યું, ન સુણ્યો યે સન્દેશ : પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :

મહારે સારી દિશાઓ યે સૂની, રે પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :
 સૂના સૂના અન્તરના અવાસ : પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :
 પાય લાગું, આણી દો મહને પાણું, રે પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :
 મહારા આત્માનો એ તો ઉભસ : પ્રાણુ ! મહારં પારેવું :

સારસનો શબ્દ

સન્ધ્યા ઉજાસ લરી નમતી હતી, સખિ ! વૈશાખનીઃ
મનોહારી મુશીતલ શાન્ત, હો સખિ ! વૈશાખની.
આવી તરીને દિન ચેદિની, સખિ ! વૈશાખનીઃ
ઉભી રજનીને તીર ઘડી શાન્તઃ હો સખિ ! વૈશાખની.

વનમાં વિરામતી વિભૂતિઓ, સખિ ! વૈશાખની.
નદી છવરાતી છાછરનીરઃ હો સખિ ! વૈશાખની.
નિર્મળ જૂકી, નલની ઘટા, સખિ ! વૈશાખનીઃ
જલે છાયા ફૂંચેલી ગમ્ભીરઃ હો સખિ ! વૈશાખની.

વાયુની લહરી યંબી હતી, સખિ ! વૈશાખની.
હતી યંબી હુઈડા ઠેરી આશઃ હો સખિ ! વૈશાખની.
પોલી'તી સાયસમાધિમાં, સખિ ! વૈશાખની.
જહ—ચેતન સૃષ્ટિની સુવાસઃ હો સખિ ! વૈશાખની.

એવે એક સારસબેલડી, સખિ ! વૈશાખની.
આવી ટહુકી અમારી પારઃ હો સખિ ! વૈશાખની.
અને જગી જગત રસચેતના, સખિ ! વૈશાખની
રહી વરસી જ્યોત્સ્ના ઠેરી પારઃ હો સખિ ! વૈશાખની.

લગ્નગીત

આંગણ કુકુમે રે લીંપાવે,
મોઘાં મોઘાં ફૂલડાં વેરાવેઃ
સોહાગસાચિયા રે પૂરાવે,
અગિલની કાંગરી ફેરાવે.

ધનુષ તો ગુલાલે રે પાડે,
મહી સીતારામનાં બાણ મારે.
ઉમ્મર રૂપા સરીખડા ઓપે,
કુળી મીઠી ફેળના સ્થંભ રાપે.

વસન્તના ફેસુ ફેરે ચન્દરવે
જૂલે-નગે લજમણી વેલ ગરવે.
રચાવે વામનજી શી રે વેદી,
જશે પ્રેમ ગગનમંડળને ભેદી.

આચાર્ય અગ્નિહોત્રી આવે,
પુરાણ પિતૃના અગ્નિ લાવેઃ
પ્રદક્ષિણ પ્રદક્ષિણ વેદ બોલે,
પ્રભુલયો માંડવો આમ ડાલે.

લગ્નગીત

સૂરજ ઉગ્યો રે કેવડિયાની કણશે-
કે બહાણેલાં વાયે નવલાં રે.
સૂરજ ઉગ્યો રે મણિમાણેકની ટશરે;
કે બહાણેલા વાયે નવલાં રે.

ઉગ્યો ઉગ્યો રે સોના કેરી સળીએઃ
 કે બહાણેલાં વાયે નવલાં રે.
 ઉગ્યો ઉગ્યો રે કેસર કેરી કળીએઃ
 કે બહાણેલાં વાયે નવલાં રે.

વરજી કાળે રે મુગટ પાઠવે ઇન્દ્ર
 કે બહાણેલાં વાયે નવલાં રે.
 આભ કાઠે રે એવું સૂર્યનું બિમ્બઃ
 કે બહાણેલાં વાયે નવલાં રે.
 બાણે બાગે રે સસારનો પ્રાણ
 કે બહાણેલાં વાયે નવલા રે.
 કન્યા માથે રે એવો આવતો ભાણ
 કે બહાણેલા વાયે નવલા રે.

સૂરજ પૂછ્યો રે તમ મહાભાગ ભર્જ.
 કે બહાણેલાં વાયે નવલાં રે.
 શુભ પ્રેરો રે અમ કુલ કેરે સર્ગ
 કે બહાણેલા વાયે નવલા રે.
 જગજ્યોતિ રે મહારે જગતે પધારો
 કે બહાણેલા વાયે નવલાં રે.
 દેવધારા રે મહારે માઠવે સારો
 કે બહાણેલા વાયે નવલાં રે.

ગુરુ આવો રે, વરકન્યા નમાવો
 કે બહાણેલા વાયે નવલા રે.
 થાળ લાવો રે, દિનનાથ વધાવો
 કે બહાણેલા વાયે નવલા રે.

આજ મ્હારે રે ધન્ય મંગલ ઘડીઓ:
કે બહાણેલાં વાયે નવલાં રે.
મ્હારે માંડવે રે ધ્વજ તેજનો ચ્હડિયો,
કે બહાણેલાં વાયે નવલાં રે.
શ્રીમદભયમલક

ਅੰਤ

ખારા ખારા સાગર મા ઉલ્લેચાવશેઃ
 મોતીના મુગટ ન વીર ! લરાવશે.
 જલધિનાં ગીત લેખાં ગીત ગાશું;
 મોતીને નોંધ નોંધ સાંભરે આશું.

ખારા ખારા સાગર મા ઉલ્લેચાવશે.
જલધિના જલચરને મા પજવશે.
સાગરમાં એક છે વીરડી નીકડલી.
અમૃતઆરે ત્યાં માંડ્યું ગ્રંપડલી.

ખારા ખારા સાગર મા ઉલ્લેચાવશે.
સંસાર સાગર અદકા સુહાવશે.
હવે અમે સસારની સફરમાં પેઠા,
હવે અમે નાથને નાવડે બેઠા.

ખારા ખારા સાગર મા ઉલ્લેચાવશેઃ
નીરમા નારાયણનો વાસો.
લક્ષ્મી ને નારાયણ કેરી જોડ!
વીરા ! જોવા પૂરશે અમારા જો કોડ

સૌભાગ્યવતી

મોગરાનો મંડપ હતો,
ને મંડપ નીચે તે ઉભી હતી:
જાણે કૂલની લટકતી સેર.

આશપાશ અજવાળાં ઉગતાં,
ને દિશ દિશમાં વસન્ત ઢાળાતી.
ક્યારે ક્યારે કળીઓ ઉધડતી,
પત્રે પત્રે પુષ્પ પ્રગટતાં હતાં.
કૂલના સરોવર સ્પરિખડી વાડીમાં
તે વાડી જેવી વિરાજતી.

વદને ત્હેને વસન્ત હસતી,
હૃદયે ત્હેને વસન્ત લહરતી.
ખારણે ત્હેને વસન્ત મોલતી,
ઝોરડે ત્હેને વસન્ત વિહરતી.
કુલમાં ત્હેના વસન્તના વાસ હતા.
વસન્તનો વર થામેલી વસન્તપૂજારણ
આંગણું ભરી ઉભી હતી.

સૌભાગ્યના આભૂષણે શણગારાયેલી.
સંસારના મહાશણગાર રૂપ,
એ એક સૌભાગ્યવતી હતી.

પગલાંમાં ત્હેનાં પુષ્પ હતાં,
ચરણે ધરા નેહાતી ચંપાતી.

કુલાશ્રમનો માથે ગોળ ધારી
પ્રારબ્ધપુત્રી તે સ્મિત કરતી સોહાતી.

સૌન્દર્યના ચન્દ્ર સમું મુખકું હતું,
ને મુખડે મૃદુતા પમરતી.
લલમણીના છોડ જેવાં
બુકુટિનાં ચાપ નમેલાં હતાં.
નીચે કલ્યાણકારી કીકીઓમાં
આહર ને આતિથ્ય ઉઘડતાં.
આંખલડી આનન્દશીની હતી;
કેશાવલી સઘન વિરાજતી.
અખોડલે કૂલવેણી વિલસતી,
મંહીથી સૌભાગ્યની ફારમ ફારતી
હૈયામાં નાથની વરમાળ જૂલતી,
ઉરખંડે અનેરી ઘટા ગોરંભતી.
અન્તરમાં મોજાં ઉછળતાં,
ઉરખન્ધ તૂટે તૂટે થતા.
રામ રામમાં ભાવિ વિશ્વ રમતાં.
વિલાસની લોલવિલોલ લીલા શી,
સૌભાગ્યના મુખાકર સરિખડી,
સુન્દરતાની વસન્ત જેવી,
સ્વામીસ્નેહની પ્રતિમા સમી
ગૃહલક્ષ્મી ગૃહદ્વારે ડાલતી,
વાત્સલ્યની વેલી સુમોવડી
કુલાગારે જૂકેલી હતી.

કલાપીની સડેલેલી કલા સમી
 દેહદેશે નવરંગ સાડી સરતી,
 મંહી લજ્જાનો લહરીઓ લહરતી.
 પવિત્રતાની પાંદડીઓ જેવા
 ગાલ ઉપર, લાલપત્રે,
 નાથના સ્નેહલેખ લખેલા હતા.
 ઉરમાંથી અમૃતના કૂવારા કૂટતા,
 સન્તાન તે જીવન પી અમર થતાં.
 ભરધારની દેવી સંપત્તિ સમી
 દેહકાશે ઊંચા ઉઘડતી:
 કાન્તિમા કન્થના કોડ ઝળહળતા.
 શીલનો પ્રભાવ, પ્રભુતા શો,
 અખંડ પ્રભાએ પ્રકાશતો.
 અજોઅગને વિશે
 શ્રદ્ધા, સરલતા, શુશ્રૂષા હતાં.
 જગતની જનની જેવી
 સુંદરી ભરી ભરી લાસતી.
 દૃષ્ટિમા સન્તોષ ને શાન્તિ હતા,
 આખડીમા અનેક સંસાર મટમટતા.
 ઉદારલોચન, પ્રસન્નવદન, શીલશીતલ,
 અન્દ્રિકા વિસ્તરતી પૂર્ણિમા જેવી
 ઉરદેહની વસન્ત વિસ્તરતી.
 સ્વામીમત શી અવિચલ
 ઉખરની સ્ફાટિકશિલાને ખાટે

જાણે જગતનું ઐશ્વર્ય.

પડોશમાં આંખાવાડિયાં હતાં.
ત્યુંતી કોયલોની કલ્લોલવાણી
માધુર્યના અભિષેક કરતી.

સન્મુખ માધવીનાં ફૂલ ખરેલાં હતાંઃ
જાણે હેનાં મુખનાં વેરાયેલાં વેણુ.

આશ્રમને આંગણે વસન્ત પધારી હતી,
ચોકમાં નન્દનનાં ચન્દન વર્ષતાં.
આનન્દવદને ભગવતી
વન્દન વન્દી વસન્ત પૂજતીઃ
કુકુમ ને અક્ષત મહુડાવી
અક્ષત કુકુમના અધિકાર માગતી.
ભવોભવ, પ્રાણયાત્રાના તીર્થે તીર્થે,
એ વલ્લભનો સહચાર વાંછતી.

નવવર્ષાની વાહણી જેવી
તે આશાભરી હતીઃ
કુકુમના આધાર જેવી
તે ધીર ધરિત્રી હતીઃ
સ્નેહની પરમ ભાગીરથી જેવી
દેવી પતિતપાવની હતી.

સૌભાગ્યના દેવ સરિખડો
કોડામણે કન્ય પધાર્યોઃ

સીતાની વાડીએ બાણે રામ.
 હવનનાં જલથી વધાવ્યો,
 પ્રાણને પદ્માસને પધરાવ્યો
 આશા ધૃતી રહેડમા ઉભી.
 મુમુક્ષુ મુક્તિને ઉખર ઉભો.
 આરતીની શિખાએ સમોવડી
 નયનોમા જ્યોતિર્માળ પ્રગટી.
 બારણે અદ્ભુત ઉન્નત ઉદ્યો
 અન્તરિક્ષથી અનિલ આવ્યા,
 રનેહના સન્દેશા ભર્યા તેજવાદળ
 દિશદિશમા લઈ તે પરવર્યા.

પુનર્લગ્ન

ધીમે પ્રિયે! હજી ધીમે પગલે પધારે!
 લાખુ નથી કર્યું પ્રયાણ તથાપિ, બાલે!
 થાક્યા હશે ચરણ ક્ષેમલ પદ્મ જેવા
 આવે અહીંથી નિરખોજલ સિન્ધુના આ.
 આ એજ પ્રાણ! ક્ષીરસાગરના તરંગો,
 પામ્યા જ જે મથી સુરાસુર રત્નરાશિ
 આવે, પ્રસન્નમુખલોચન કુલલક્ષ્મી!
 ભાળે વિશાળઉર વૈભવી લક્ષ્મીતાત
 છે યાદ તે વરકથા સખિ! લક્ષ્મીજીની?
 ને અહ મગલ તણાં રસિલા રહસ્યો?

હ્યો હાથ, પ્રાણ ! નમી રાજવળાં પધારોઃ
ઉદ્દ્યોધ ગાય હુણ સાગર એ કથાના.

ઉત્તુંગમૃંગ પ્રિય ! ને પ્રભુ ગોપનાથ,
ઉભાં પદે ઘડીક આપણુ ગોપગેપીઃ
ચેરી બજે જગતબોધક લબ્ય ખંસી,
તહેના સુરે સખિરી ! જીવનનૃત્ય થાણું.

એ એક અદ્વિતીય, કેટિક નામધારી,
એ એક આશયી, રચન્ત અનેક લીલાઃ
શેભી શમી અણુગણી યુગ કેરી પંક્તિ,
યુગે' યુગે નવીન આત્મકલા પ્રકાશી.

આ આજ ઉર્મિ ઉછળે ભરતી ભરેલી,
ઉલ્લેખ વાંચી રહુમળે જલરેખના એઃ
નારાયણે કર વિષે લઈ લક્ષ્મીરત્ન
કેવી પુના પરમ તે લીધ લગ્નદીક્ષા.

હ્યો અંજલિ, ઉર રમરો કુલદેવદેવી,
ને વિશ્વસાક્ષી પ્રિય ! સાગરરાજસાખે
સૌભાગ્યશોભન પ્રકુલ હૃદે સ્વીકારો
લગ્નપ્રતિનિ ! ફરી એ પ્રત કેરી દીક્ષા.

ખેલ્યાં સખિ ! અધિક આપણુ ખેલયુ, ને
કર્તવ્યકર્મ પણ લબ્ય જ આદરીશુંઃ
વીણીશુ નન્દન, અને લઈ દિવ્ય પુષ્પો
સોહાવશું સખલ સુન્દર કુલવેલી.

ને ખાર માસ નિધિનીર મણિકટારી
આ ચન્દ્રરાજ ભરી પીયૂષ પાઈ જશે,
વૈશાખ માસ મુખશુદ્ધ વળી પધારે,
તે વેળ લગ્નતિથિ આપણી આવશે ને !

લેશુ પુનઃ પ્રિયતમે ! નિજ લગ્નદીક્ષા,
પીશુ પુનઃ પરમ ક્રોમલ લગ્નભાવોઃ
ને એમ દેવિ ! પ્રતિવર્ષ સુલભયોગે
લગ્નવ્રતે પ્રિય ! ખરીશુ પુનઃ પુનઃ તે.

આ એ જ બહાલી ! ક્ષીરસાગરના તરંગો,
ખૂટ્યાં નથી, હજીય રત્ન વડે ભરેલા.
રત્નોથી એમ ભવસાગર તો ભર્યો છે,
ચાલો, મથી સુસજ્જ સખિ ! રત્નરાશિ.

ધીમે ભરો ડગ, હશે અમ તો ચ્હડેલો,
છો બાલ ક્રોમલ, કઠોર મનુષ્યમાર્ગોઃ
ઠારો તપ્યાં નયન, દર્શન દ્યો, સુખાણુ !
દેવાંશી આ અતુલ સાગરરાજ દેશં.

ૐ શ્રીગણેશાય નમઃ

વર્ધમાનપુરી

જન્મપાર કહ્યાં વસે આત્મ ? પંડિત કો જાણે ?
દેહ સ્નેહ સૌન્દર્ય તણ્યાં ખેલન ત્યાં કેવાં ?
જન્મ જનક દઈ મૂક્યો સદ્વિશોભાને ભાણેઃ
પુરાણ પુરિ ! તુજ દેવપુત્રની એ મુજ સેવા.

ઉજ્જડ નદી કોતરોતટે મુજ તંબુ પડિયા,
 દોલ હાસ્ય, કલ્લોલકેલિ ચિર પણુ ત્યહાં ગાજેઃ
 સ્નેહશીલ મુજ બાલ અંક ત્હારે સાંપડિયાઃ
 તુજ અમુલ્ય ઉપહાર નિત્ય મુજ ગૃહે વિરાજે.

જાડું શ્રીમનું આલ, ઉડિં વળી ઉતરતું,
 ધામ ધણે જડ જગત, ધામ ચેતનમાં ભભૂકેઃ
 આપી અમૃતવેલ, જીવન તે છાંયે રમતુંઃ
 વર્ધમાનપુરિ! પ્રાણ તાહું ઋણ ક્યમ ચૂકે?

રાજસતીના વાસ! સતી ત્હે મુજને દીધીઃ
 સહુ અનગળ ઉપકૃતિ તાતમાતા! ત્હે કીધી.

૧૦૦૮૨૦

આપણી લક્ષ્મી

આ એ જ દિન સખિ! જે દિન આપણી તો
 બે આત્મજ્યોત મળી એક જ જ્યોત મળીઃ
 ને અંગુલિ મહીં ગૂંથાયલી અંગુલિ શી
 બે અશિહોત્રની ગૂંથાઈ મળી શિખાઓ.

૨

ત્રિવેદી એ ત્હમે છો, ને ત્રિવેદી કુલનો છું હુંઃ
 એક વેલી તણાં પુણ્યોઃ કો સારું નરસું કરું?

૩

એ અસિકુંડ કુલનો સખિ! જેહુ સ્થાપ્યો,
 ત્યહાં તો તપ્યાં તપ બહુ, બહુ યોગ સાધ્યોઃ
 પીધી પ્રસન્ન પ્રભુતા, કીધી અશિચર્યા,
 ને ગાઈ દુઃખસુખની ય અન્નેક વાતો.

૪

વર્ષે વર્ષે કૃથા એક માંડી આજ સૂધી, સખિ !
એમ અપ્રાદ્યાધ્યાયી ગીતા જીવનની લખી.

૫

જેવાં મહાસાગરલોહ માંડી
ધૂમે છળીલાં કંઠ છીપલાંએ :
પ્રહ્લાંડના લોહ પ્રચંડ ગાજે,
તહેમાં ધૂમે માનવળાલ તહેવાં

૬

ધૂમવાર્તુ હલે ! એવું : ધૂમ્યાં, ને ધૂમશું હજી
ધૂમછાએ કે અનિચ્છાએ : વાઘા સંકુલપના સજી.

૭

મલીન કે સ્વચ્છ સ્વરૂપ પારી
ગંગા તણાં નીર વહે સદા ય;
મલીન ને સ્વચ્છ પ્રકાશી રજો
આચુખ્યગંગા વહી તેમ જાય.

૮

ડાલે એ નીરમા, બહાલી ! આપણું ન્હાતું નાવડું
હયો સૂકાન, તરાવી ઘો પૂર સંસારનું વડું.

૯

આકાશનો ઉદયિ ઉતરતાં અગાધ
પીયૂષનું પરમ હાસ્ય હસે ■ ચન્દ્રી
એવુ સખિ ! અમૃતના અભિષેક જેવું
કેા હાસ્ય હેતનું સદા હસને અગાધ.

૧૦

ઉગે ને આથમે વર્ષો એટ ને જરતી લયો;
રનેહથી સંચર્યો સાથે દેવિ ! તે હમ્પતી તર્યો.

વિલાસની શોભા

૧. ધીરા મુગન્ધી અનિલે વહી વારવારે
આકાશનો વિમલ વાળી પ્રદેશ કીધોઃ
ને તેજના રજતમેઘ ઢળી-ઢળીને
રૂપેરી ત્હાં લલિતલોલ ધરે ઉગાવી.
૨. પુષ્પે લલેલ વનલેલ ગૂંથી-ગૂંથીને
સિંહાસનો સુભગ કીધ રસે રસેલાંઃ
માતી ભર્યા અનુપ છત્ર સુહન્ત શીર્ષે,
ને દાન્ત નીલમલ્લિના પદપાટ ઢાળ્યા.
૩. સન્ધ્યા સુરેખ ગર્ભ લપ્પમં ઓમહૈયે,
ને ચંદની ચમકતી ભરી ચાર ચોકઃ
ત્હાં રાત્રિને ઉજવવા, રસછીલ લેવા
આભ્યાં ત્રિલોકથી અસંખ્ય જ દેવદેવી.
૪. સૌન્દર્યનું સુભગ છે સર પ્રથિવીર્થે,
તીરે વસે નગર સુન્દરીઓનું એકઃ
આલમ્બી ચેતન, ધરી રૂપ ભાવનાનાં,
ત્હાંથી પધારી ત્રણ સુન્દર યૌવનાઓ.
૫. ભાવો ગૂંથી હૃદયનાં રચિયાં વિમાન,
ત્હેમાં મ્હડી ગગનમંડપ તેહ આભ્યાંઃ
ને પારખી સ્વરચિનાં, ધરીએ શરીરો
ઓગે રહી વિલસતાં નવદેહમાં સૌ.

- ૬ પ્રદાસનાથ તણી ઉજ્જવલ દષ્ટિ જેવું
પ્રુલ્યુ અનન્ત ઉધડ્યુ હતું અન્તરિક્ષ
ભર્યાં રમેહના યુગલ રાસ અખડ ખેલે
એવી અનેક મહીં ડાલતી તેજકુળે
૭. ને એક ત્હા અમૂલરત્ન હતું કદમ્બ,
નાળુક કાન્તિવતી ન્હાની ઘટા શૂકેલી,
ત્હા રત્નધુમ્મટ નીચે, ઢળી ચન્દનીમા
ગાતી વિલાસગીત એહ સખીત્રિપુટી
- ૮ તેજેમથી તતુ, સુતેજસ નેનખાણુ,
તેજસ્વી અમ્બર હતા સહુ દેવીઓના,
ધાર્યાહતા સખીમણે નિજ નિજ રંગો,
તે રંગની વિરલ છાય પડેલ હૈયે
- ૯ મન્દાકિની મધુર, ચન્દ્રકલા હલેતી,
ને આખુ આખુ કઈ આખતી એક તારા,
એવા લઈ મધુર અદ્ભુત દેવદેહ
ખેલે વિલાસભર એહ કદમ્બકુળે
૧૦. ને મન્દ મન્દ વચમા કરી છાની ગોષ્ઠિ
એકાન્તતીર ઉરના પડદા ઉઘાડે
ને રમ્ય રાત્રિ રસની લહરો વહે, ત્હા
જામી કથા રસિક અદ્ભુત ભાવ જીડી
- ૧૧ એ ગોષ્ઠિ સૌ પ્રગટવી વપુની લીલામા,
એ ગીતને વપુની વેલડી તાલ દેતી,

એ હાસ્ય લાસ્ય ગતિ ગૌરવ હાવભાવે
આન્દોલને હૃદયઉર્મિ પ્રકાશતી સૌ.

૧૨. નીચું નિહાળી, તીરછી દગ માંડી ભેતી,
ને એમ ઝાંખી નિજ પાડતી તેજમાલા
મન્દાકિની વદન વારતી ઘોલ ઘોલી:
નેત્રે હુતી સરલ ધાલ સખીની શ્રદ્ધા.

મન્દાકિની:-ઓ સખિ ! ઓ મુજ દેવિ ! પધારે !
આ વનનેા નિરખો મહિમા:
તેજ તણાં ભરિયાં સુસરોવર,
તેજસ ત્હાં કમલો ઉદય્યાં:
તેજને માંડવ તેજનાં પુષ્પો,
તેજનું મન્દિર રસનું વડું,
તેજની વેલી મૂલાવે મૂલો નિજ,
અન્તર મહારં ય ઝોલે મહાશ્યં.

૧૪. એ ફૂલડાં વીણતાં વીણતાં
વરમાળ ગૂંથી મુજ નેહ લખી,
માંહિ પૂર્યાં મુજ રંજ વિલાસ,
ઉલસલયાં, સુકુમાર, સખિ !
એ વેળયન્તી માળ મહોં મુજ
દેહ જૂપાવી જૂપાતી રહું:
દેહ જગઃ ‘લાવ જૂપાવ, કુમારી !’
એ વિતકો જઈ કંઈ હું કહું ?

૧૫. તોય ઢળે ઉભરાઇ, સખિ !

મુજ અન્તર આ મુજ માળ વિશે,
વારું, હું વારુ વળી વળી. તોય
ઢળે' ઉભરે કાંઈ કાંઈ મિશે.
પ્રાણ મહીં પ્રગટયો રસન્યોતિ,
તહેની ઝળે અગ અગ શિખા,
ફૂલ-ફૂલે, મુજ માળે ઢળેઢળ
એ રસન્યોતિ ખરે તણખા.

૧૬. આહુ જલે ધૂપ જેવી, જપું મુખ આરત,
ગન્ધ અનગ લયો,

એ મુજ મન્દિર દેવ દીપાવવા
આજ સ્વયંવર મેં આદર્યો
રનેહનું કુંકુમ લાલે લગાવી,
અજન આજ અમીરસનું,
સૌન્દર્યના શણગાર સજ
જગ શોધું છું સ્વામી સખીવર ! હું.

૧૭. જોઈ હસે મુજ આંખ, ઠરે મુજ આત્મન,
પ્રેમની ભરતી સુઢે,

દાખવ, દેવિ ! જો લાખ, સખિ !
મુજ વહલ એ કોણ ? ક્યાંહી જડે ?
નેત્રે સુધા વરસે વિસ્તી,
ઉરમાં ઉછળે રસઝોલ, અને
પુણ્યપરાર્થી ઉદાર બહાદુર—
એ વર જાઈ ! બતાવ સુને.

૧૮. હૈયાની લક્ષ્મીથી કોને વધાવું ?
 દેહલતા સોપું કોને કરે ?
 કોને સખિ વરમાળા ધરાવું હું ?
 કોને પૂજી પધરાવી ઉરે ?
 નેનનું કિરણ નયને ચમે,
 ચમશે મનની આશ શું મનમાં ?
 રૂપ દીધું, રસ દીધ, રસિક ન દીધ,
 વિધિ ! તુજ શી કુરતા ?

૧૯. ચન્દેરી અગ્ગર ધરી નિલસે કુમારી,
 હસ્તે હતી અમૃતપુષ્પની સ્નેહમાલાઃ
 તે આપી ચાંપી હૃદયે, જલ સીંચી સીંચી,
 શોધે વિશાલ નભ પ્રીતમ નીલ ચક્ર.

૨૦. તહેને જરાક અડકી દ્યુતિઅંગુલીથી,
 વિશ્વે ઉડાવી મહતેજ તણા તરંગો,
 આનન્દઠન્દ નિજ નેનકમાન માંડી
 ચન્દ્રી સખીગણુ વિશેવદી વેણુ આ ત્હાં :

ચન્દ્રકલા.--મા ભર લોચન, મા કરમાવ
 વીરી ! સુકુમાર શરીરલતાઃ
 સૌભાગ્યના તિલકે ભૂલ મા,
 તિલકે નથી સહુ સૌભાગ્યવતાં
 વચની દીસિ, ઉછીના પ્રકાશ, ને
 મ્હો ન અલંકારની ચમકેઃ
 ભડું નિહાળો જરીક વીરી ! જો,
 જવાલામુખી ઉર મ્હારે ધખે

૨૨. આનન્દના અમી શી લહરી મુજ,
 આશ સમી ઉજમાળી પ્રભા,
 ઢોડવતી રસઆંખડલી,
 મદલોલ વિલાસ વસન્ત સમા;
 અન્તરના અભિલાષ અમૂલ્ય,
 સ્વપ્ન સૌભાગ્યસુખોનાં વડાં,
 મે કવિતા મુજ અન્તરની:
 ' ' સહુ ફેગટ રનેહની તૃપ્તિ વિના.

૨૩. સ્વામીના તેજથી શોભું હું તો
 પણ સ્વામી કને ન શકું ય હસી,
 પુષ્પ નથી મુજ પાંગરતાં, સખિ !
 નાથના નેહની હું તરસી.
 અંગ સમારી અટારી રહું,
 ભરરાત સદા વણનાથ તપું:
 નિત્યવિભોગણું હું રસભોગણું,
 એ વરથી ભલું ના વરવું.

૨૪. ઢોડવતી કન્યકાની ખીલે કળી,
 પુષ્પ પ્રફુલ્લે સહસ્ર દળે,
 વ્યર્થ જ એ ખીલવું ફૂલવું સહુ
 ઉર પરાગ ન ભે પમરે:
 સૌભાગ્યના યણગારે ન સૌભાગ્ય,
 સૌભાગ્ય કામક્રીડામાં નથી,
 રંગ વિલાસ વિહારે ન સૌભાગ્ય,
 સૌભાગ્ય રનેહસુહાગે, સખિ !

૨૫. આશ ઉણી ન પૂરાય, ઉઠે દવ અન્તર,
 કેાડે હું કદપી બળું,
 વિશ્વ નથી પણ આ કદપના,
 જગમાં જગના થઇ સંચરણું;
 ફૂલ નથી એક છોડે બધાં,
 નવ રંગ બધા એક ફૂલડે રમે;
 અંગ અંગે ઉધડે છે ઉધા તુજ,
 જો ! દિનઢોણી ન તે વિરમે.

૨૬. આ ઉલટે અહીં તેજનો સાગર,
 તેજની ભરતી હિન્ડોલે હીચે,
 ડોલે મહીં કંઈ દેવ ને દેવી,
 ઘેરું ઘેરું ને અનેરું, હલે !
 નાચી રહે મુજ હોડણું, નાચે હૈયું,
 હું યે તે ભરતીબીની
 નૃત્ય કરું મન્દ મન્દ, મથૂર શું,
 ખોલી કલા મુજ કિરણની.

૨૭. જોતી સ્વયંવર જયન્ત હજે કુમારી
 બહાલાનું શીર્ષ વરમાળ થકી વધાવે;
 એવે કિપોલ તરતા નવલાવ આવે:
 ચન્દ્રીમુખે રમી રહી રસઉર્મિ એવી.

૨૮. એ તેજનાં રમણ, એ હસવાં હતાં જમ્હાં
 ત્હાં તારિકા અગતી જરી ઝીણું ઝીણું;
 બણે શું કોમક જપે જપ યોગબાલા,
 વૈરાચ્ચનું ચીર સમારતી એવં ખોલી:

તારિકા:-ના, સખિ ! ના, નથી આ કંઈ શાશ્વત
 ઉત્સવ, કુજ ને તેજઝડી,
 ઈન્દ્રધનુષ્યો ય અન્તરનાં ઉડી જાય,
 દીપી રસરંગે ઘડી.

સુખ કહી શણગારો છે કાયા,
 એ સુખ નામ, નથી સુખ એ:
 એ સુખશૂન્ય છુ, જાગે ન જવાલા,
 જોઈ લીધાં, સુખવૃદ્ધ છુ એ

૩૦. નેનનાં જોવાં, અંગનાં અડવાં,
 ઇન્દ્રિયનાં રમવાં રસીલાં,
 દેહકથા, મહભોગ સહસ્રધા,
 હાસ્ય ને નૃત્યની લોલ લીલા.
 આ જગ, આ જગના રસ, ને એ
 છોળે ઝીલવત રસિક, અરે !
 એ છોળની પેઠ આલે ને જાયે,
 ભરતી-ઓટ સહુ વિશ્વ રમે.

૩૧. આ મુજ પોપયુ જો ! સખિ ! અળકે,
 અળકી અળકી ને મીઠાચ વળી,
 જો ! ઉઘડે ને ખીડાય કીકી, એમ
 ખેડેનાં ! ખીડાય બધું અળકી
 સાગરનાં નીર આલમાં ઉછળે,
 ઉછળી દળે છે ઊડા ગર્તમાં.

એમ હૃદયે જલ આશાનિરાશાના
આ જગના મહેરામણમાં.

૩૨. એક ક્યો સૂર્ય જીવનમાં કોટિ કિરણે ભર્યો
ને મેં માંડી પૂજ્ય,
અર્ધ રહ્યા અંજલિમાં, ને મહારા
સૂર્યનાં ગ્રહણ સદાનાં થયાં:
મનમાં હતું મુજ ખીલ્યું સુવાર, ને
દિન અખંડ હવે તપશે:
મા કરશે મોહ આશાના, સહિયર!
આશાના પડલા નિરાશા જ છે.

૩૩. હૃદ્ય ને શોક, પ્રકાશ ને અન્ધાર,
સદ્ગુણ-દુર્ગુણ દ્વંદ્વો, સખિ!
સ્વેતપટ એમ શામળ માંડી
અક્ષાંડ કેરી કથા આ લખી
સસારને સર અમૃત ભરિયાં,
માહિ ઘોળ્યા વિપના ઢગલા,
એ વિધ ને અમીના જલકુંડથી
પીશે અમી ધન્ય કેા હંસલા.

૩૪. ભાવથી માળા જપુ એક ત્હારી,
નાથાં તો હું ભવપાર તરું.
નિઃસાર આ ભવસાગરમાં એ
લાધ્યુ મ્હને સારનું મોતિડું
સૌન્દર્ય ને રસ જે કુંજ શોભે,
ત્હાજ વૈધવ્યવિયોગ વડાં.

સાર અસાર, કે સત્ કે અસત્ જગ ?
લાગે કેા એ લેહની બ્રમણા ?

* * * *

૩૫. જ્યોત્સ્ના ભરેલ મુજ પ્રિયતમની અટારી,
પ્રારબ્ધ શું ગહન ઉપર બ્યોમ છાયું.
હૃદિ અનેક નીલસાગર તેજબાલઃ
સૌ નેત્રમાં સુભગ ઉર્જિવલતા સુહાલી.

૩૬. તેજસ્વી વિસ્તરતી કાન્ત વિશાલ કુન્ને,
ને ડાલતા ધલવ ચમ્મર મંજરીનાઃ
સૌને સુગન્ધ વહતા અનિલો વધાવેઃ
લીલા બધી નિરખતો પ્રિયને બતાવું.

૩૭. આછે ઉભસ પૂર પશ્ચિમનું પ્રકાશે,
રાજે ત્રિપુટિ સખીઓ તણી એહ દેશઃ
મન્દાકિની, શશિકલા, હુતી તારિકા ત્હાંઃ
એ તેજબાલ પ્રિય જોઈ રીઝે-રીઝાવે.

૩૮. લાજન્ત એક અધજિઘડી કન્યકા શી,
ખીલે ખીલુ ભભક સપ્તલ પત્નીની, ને
ત્રીલુ જરાક નિરખી જગ નેત્ર વારેઃ
એવા વિલાસ રસિલા સહુના અનેશ.

૩૯. પૃથ્વીપડે કંઈક માનવી આસુરી, ને
દૈવી ચ છે ફંઈક માનવ 'પુણ્યવાનઃ'

ને કેાઈ તો ઉભયમાં હિંચકા હિંચે છે:
એવી હિંચન્તી ત્રણ પૃથ્વીની દેવીઓ તે.

૪૦. જીણા ઊંડા મધુર મોહક રમ્ય ભાવ
ગાતી-પ્રકાશતી સહુ સખીઓ સિધાવી:
તયને કંઈક નિરખ્યા હૃદયે, વધાવ્યા,
ને પ્રાણને પણ કંઈક-કંઈક લાવ્યા.
૪૧. દીઠા વિલાસ મદ, ગમ્ભીર રૂપ લાજ્યાં,
સ્વછન્દ ખેલન અનેક અને નિહાળ્યાં:
શીખું, સુહાગી, રસશુદ્ધ, પ્રસન્ન મીઠું,
સૌન્દર્ય ત્યાં પ્રભુજનું નવ કેાઈ દીઠું.
૪૨. જોયાં દિશાસવન, ને વિલસન્તું વ્યોમ,
જોયું વળી ઉધડતું વિભુ અન્તરિક્ષ:
આનન્દી, નિર્મલ, હસન્ત પ્રભુપ્રભા શી
દીઠી નહીં પણ પવિત્ર વિલાસચોભા.
૪૩. આત્માની એક હતી બિણપ તો અગાધ,
આત્માની એક જ હતી વણપૂરી વાંછા:
મુદારી રહી વિમલ ઉણપ એ અધૂરી,
ને કેાઈએ ન પૂરી એટલી વાંછના યે.
૪૪. જોયાં વસન્તવન, કુંજ નિકુંજ જોયાં,
જોયાં સરિત સર પૃથ્વીની વાડીઓ યે:
દીઠી ન તો ય મનકારતી ક્રાન્તિરેખ,
સ્વર્ગસ્મિતોની પ્રગટેલી ન દીઠી લીલા.

૪૫. શાન્તિ રમે રસભરી અલબેલ આંખે,
અંગે અંગે લલિત શોભતી ક્રોધ લક્ષ્મીઃ
ચાલે સદા વ ચરણે પદ્ય પુણ્યમાર્ગેઃ
એવી ન કહ્યાં ય હસતી દીકી પુણ્યભૂતિ.
૪૬. સૌન્દર્યથી જગત્ રેલમછેલ ડાલે,
ત્હાંથી વળ્યાં વિકલ વિશ્વનિરાશ નેત્રાઃ
જોયું પછીથી રસના ચિર તીર્થધામે,
નેત્રા પ્રસન્ન પ્રિયને નયને વિરામ્યાં.
૪૭. ને ત્હાં હસતી કીકીને જ ખુલ્લું તખ્તે,
એ સ્નેહને પરમ મન્દિરિયે સુહૃત્ત,
દીકી પ્રકાશભર મન્ત્રની એક ભૂતિ,
દીકી વિલાસની પવિત્ર જ સાધુશોભા.
૪૮. કલ્યાણ પાંખી નરલોકનું સ્નેહ દેવે
ગૂંથી પ્રભાકિરણ એક રચા લખી છેઃ
દીકી પ્રિયાનયન એ રસમન્ત્ર, ને ત્હાં
નેત્રે-ઉરે જ ઉભરી રહી શાન્તિશાન્તિ.
૪૯. 'ઓ સ્નેહનાં હૃદયઉજ્જવલ પુત્રપુત્રી !
મા બૂલશે કદિ ત્હમે નિજ કુલધર્મઃ
સંચું ત્હમારું સહુ ભદ્ર જ સ્નેહલગ્ને,
ને લક્ષ્મીસ્નેહ મંહિ દિવ્ય વિલાસશોભા.

૫૦. તેજસ્વી કેઈ જગ એ સખીઓ સિધાવી,
 ને સ્નેહમન્ત્ર પ્રિયલોચન માંહિ પોઢ્યોઃ
 હું થે વળ્યો પ્રિયજરે જાડું જાડું ભેતોઃ
 પ્રારબ્ધ શું ગહન ઉપર આલ છાયું.

કોયલ

કાળી કોયલ બોલે, કૂકઃ
 આંખલિયાને ખોળે કૂકઃ
 રણુવગડો જગાડે, કૂકઃ
 ભણે પેણુ વગાડે, કૂકઃ.

નવ દેખું હું ત્હમને, કૂકઃ
 નાહ ગજવે ગમનને, કૂકઃ
 નવ સ્કમળું એ ગીતો, કૂકઃ
 ગાવ છો લોકહિતો ? કૂકઃ.

ત્હો થ ગીતો ગમે છે, કૂકઃ
 મ્હારે હૃદયે રમે છે, કૂકઃ
 બોલો-બોલો બોળેનાં ! કૂકઃ
 ગાવ ગીતડાં શેનાં ? કૂકઃ.

મ્હાર કેરો હિન્દોલો, કૂક !
 કોયલ વીરી ! બોલો, કૂકઃ.

ઇચ્છાંડના કુલવાસ

અહુ ! રાજભવનો ત્હારા ઇચ્છાડ ! શા સુન્દર દીસે !
 ખુશનુમા ધરતીખોળે, શી ભવ્યતા જુકુટિ વિશે !
 પિતૃના પુરાણા વૃક્ષો ઉત્તત વીંટી રક્ષા રચે,
 તરતા ઝરણુને કલરવ હસે વહે શા ત્હા નીચે !
 નયન નયવી પલટે રવિ કેરી તડકી છાયડી,
 ત્હા લીલમતૃણુને પાટે ફૂદતા હરિણો ઘડી ઘડી

૨

આનન્દભવનો ત્હારા ઇચ્છાડ ! ઉભા ઉજ્જવળા,
 રજની પડતા લલૂકે ગૃહશગડીઓ શી અળામળા !
 વદનકલીઓ કુલના વાત્સલ્યભીની પ્રસન્નતી,
 ઉમાની તે લાલીમા કેવી ગુલાબી પામતી !
 હલક ખૂલતી ગીતો લલના ત્હા લલકારતી,
 સ્મરણસય ઉઘાડી ત્હા ફૂલક ખાલકથા થતી
 નવલ રસથી વાચી જૂના યશસ્વી કથાનકો
 નવલ ભવન પામે સુણી ને સુણાવી ગાન કે

૩

આશિષ્સુહાગી ભવનો ઇચ્છાડ ! ત્હારા રાજતા,
 ધીમી લહનને યોગે શા માડવા ડાલી જતા !
 પ્રભુના પરવના કિરણે કિરણે પ્રગટતી કાન્તિના
 ફેવા છવાયા મેઘો ત્હા પરમ મગલ શાન્તિના !

ગમ્ભીર ધીર મધુરા મન્દિરના ઘંટારવ
કેવા પ્રલાતે વનમાં ઉડતા ઉડાવે આસવ !
સમીર કેરા મર્મર, ને પહોવોની કલકલા,
ગહન પ્રગટે સૌ તે શાન્તિ પ્રલાતની નિર્મલા.

૪

તુજ પર્ણકુટીનાં ભવનો ધંગલાંડ ! સાદાં શોભતાં,
ધાન્યે ભૂલ-તાં ક્ષેત્રાથી સહુઅશીર્વે ઉપડતાં !
કંઈ ગામદેવળ કેરા ઉત્તુંગ શિખરને છાંયડે
કે રજતઝરણાંતીરે કેવાં નગી-નમીને હસે !
નહાની મનોહર પેલી ફલપર્ણપહાવ કુંજથી
દ્યુતિભર ઘટાઓ લેહી થાં નેત્ર ઠારે હરસથી !
જેવાં ઝરુખા નીચે નિજ માળમાં પંખી સૂવે
તહેવાં સુશીલો-વિનીતો નિશ્ચિન્ત ત્યહાં તુજ નીન્દરે.

૫

સ્વતન્ત્ર ને અલભેલા ધંગલાંડ ! ભવનો તે તવ
પરિમલ પમરતાં મોઘાં હો ચિરંજીવી, બાંધવ !
તુજ મહેલ ને ઝૂંપડાંમાં એ રક્ષતા કુલઆશ્રમે
તુજ પ્રભગૌરવ ધાવી ચિરકાલ હૃદયં ઉછરેલો !
લીલી રહો તુજ કુલે, ઓજસ્વી રહો કુસુમિત ધરા,
સુપ્રસન્ન બાલાત્મે જ્યહાં પ્રગટે પરમ તે પ્રેરણાઃ
પ્રભુના-સ્વદેશ ભૂમિના સ્નેહોની સાત્ત્વિક પ્રેરણા.

સ્વદેશની દાઝ

છે શું કોઈ માનવી જીવનો અચેત એવો,
જેને નથી જાગિયા કદી એ મનમા ભાવો,
જેણે કદી અન્તરે એહવુ કહ્યું નથી કે
આ મહારી શુદ્ધ, મહારી-મહારી આ માતૃભૂમિ છે ?

ભમી ભમી પરભોમકિનારે પ્રવાસી જ્યહારે
નિજ પગલા નિજ ભોમ ભણી તે વળતી વાળે
જરા કદી એ ઘેર જતા એ અમુલ્ય અવસર
છે શું કોઈ એહવો દાઝ્યુ નવ જેનું અન્તર ?

જો એવો કેા હોય, જાવ, ને નિરખો ત્હેને,
કદી ય એવા કાજ ગિરદ કવિના નહિ ગાજે

હો મહોટા ઇલકાળ, નામ હો મહાત્મ એનું,
પરિપૂર્ણકામના ભલે હો અદળક નાણું
એ ઇલકાળો છતા, છતા સત્તા ને પેસે,
એ પામર નીચ જન્તુ, જગત બધું નિજમાં જોતો,
આ જીવતર માહિ તો સુકીર્તિ સઘળી ખોશે,
પડી મૃત્યુમુખ નામનિશાન સમેતજ જશે
જે માટીનો હતો તેજ હીણી માટીમા,
વશુકીર્તિ, વણુચોક, ગવાયા વિના ગીતોમા

રાજયુવરાજને સત્કાર

પધારો, રાજયુવરાજ !

દેશના દરવાજાની ભોગળ લાગશું,

કડવાશના કળશ ઉતારી ઢાળશું,

શરદની વાદીઓ વેડશું.

પ્રસન્નમન પધારો, પ્રજાના કુમાર !

કુલવેલને માંડવડે, રાજકુમાર !

અમારા રાજરાજેન્દ્ર કુશળ વિરાજે છે ?

સાગરની સફરનો તો સુખશ્રમ હતો ?

અનુભવવૃદ્ધ ઇંગ્લિશ પ્રજાની

સાર્વિક સંપત્તિ તો સારી છે ને ?

ઇંગ્લાંડવાસી અમ દેશી વીરા શાતામાં હશે

કુશલવાણી બોલો, પ્રજાના કુમાર !

રાજ ! પધારો અમ ઓશરીએ.

હસતે વહન આતિથ્ય આચરશું.

અતિથિને દેવ સમ સત્કારવા

શાસ્ત્રાદા છે હો ! અમ દેશ.

અમારી દુઃખજવાલા ઢાંકીશું,

આજ ઉત્સવ પાળીશું,

આંખડતીમાં અમીના આદર આંજીશું.

આજ વર્ષોનું પરવ છે.

રાજયુવરાજની મોઢી મધુરી મહેમાની

રોજ રોજ નથી હોતી, રાજપુત્ર !
 ગયા જમાનામાં અમારા પિતાને આંગણે
 રાજઅતિથિ આપના પિતા પધાર્યા હતા.
 આજ આતિથ્યનો અસન્તોષ રહે
 તો સમાની નજર કર્યો, કુમાર !
 અમારા ભાવ અધૂરા નથી,
 અમારાં સાધન અધૂરાં છે.

જાણો છો, રાજવત્સ !
 પ્રજા કેમ આનન્દમાં છે ?
 રાજવીસૂતા અમ રાજમહેલમાં
 આજ રાજકુમાર રાજ્યે,
 રાજમન્દિરે રાજયુવરાજની પ્રતિષ્ઠાનો
 અમારે દેશ આજ ઉત્સવ છે.
 ઉત્સવના દીર્ઘજીવી સંભારણુ દેશે ? રાજ !

‘યુવરાજ !’ અહો ‘રાજયુવરાજ !’
 હિન્દની જીવનકીર્તિનો ઠળથ યુવરાજ છે.
 વીર કવિતાના ઘાડાં ઘેરાં મૂળ,
 ધર્મદુહાબિનાં ચાર ત્રાડન યુવરાજે દીધાં
 ઇતિહાસના આઘેરાં આકાશમાંથી
 યુવરાજયુગલના તારકભર્ગ
 અમ પ્રાણમાં પ્રગલ્ભતા સંચરે છે.
 પ્રભાતનો પ્રભાકર રાધવ રામ,
 યુવરાજરાજ શીતરશ્મિ મિદ્ધાર્ય દેવ

અહોરાત્ર અમ ચોરડા અજવાળે છે.
 યુવરાજપૂજનાં મહાજલધિજલ
 જીવનના કાંઠા ભરી ડાલે છે.
 એ રત્નાકરનાં રત્ન વાંછે છે ને ?
 સાગર અમિત છે, કુમાર !
 સાગરનાં રત્ને અમિત છે.
 કલ્યાણમન્ત્ર લાખી મન્યન આદરો.
 ને અમૃતના અભિષેક પામો.
 યશદેહે ચિરંજીવી થજો, રાજ !
 હિન્દનાં હૃદયોની આશિષ છે.

કંઈ કલ્યાણના સન્દેશ લાવ્યા છો ?
 પિતામહીનો કંઈ છેલ્લો મંગલ બોલ—
 પિતામહીને ઝુગટે હિન્દ જગત્પતિઃ
 આકાશને ઉમ્મરથી કંઈ ગેળી ભવિષ્યવાણી
 માતાએ કંઈ અમ પ્રજાની માતાઓને,
 પિતાએ કંઈ અમ પ્રજાના પિતાઓને,
 દેવના કંઈ રાજલેખ મોકલ્યા હશે.
 દીર્ઘદર્શી વીરી ઇંગિલિશ પ્રજાએ
 કંઈ રનેહના કહેણ કહાવ્યાં હોય.
 દુનિયાની પાલંમેન્ટોની વડિયાઈએ
 કંઈ હહાપણની, કંઈ શુભની,
 કંઈ વૃદ્ધ અનેરા વાત્સલ્યની,
 શિવની સાંઈ મોકલી છે ?
 કંઈ વધારે વિશાલ ઉદાર,
 કંઈ સવિશેષ સમસાવશીલો,

રોજ રોજ નથી હોતી, રાજપુત્ર !
 ગયા જમાનામાં અમારા પિતાને આંગણે
 રાજઅતિથિ આપના પિતા પધાર્યા હતા.
 આજ આતિથ્યનો અસન્તોષ રહે
 તો ક્ષમાની નજર કર્યો, કુમાર !
 અમારા લાવ અધૂરા નથી,
 અમારાં સાધન અધૂરાં છે.

જણો છો, રાજવત્સ !
 પ્રજા કેમ આનન્દમાં છે ?
 રાજવીસૂના અમ રાજમહેલમાં
 આજ રાજકુમાર રાજશે.
 રાજમન્દિરે રાજયુવરાજની પ્રતિષ્ઠાનો
 અમારે દેશ આજ ઉત્સવ છે.
 ઉત્સવના દીર્ઘજીવી સંભારણું દેશે ? રાજ !

‘યુવરાજ !’ અહો ‘રાજયુવરાજ !’
 હિન્દની જીવનકીર્તિનો કળશ યુવરાજ છે.
 વીર કવિતાના ઘાડાં ઘેરાં મૂળ,
 ધર્મદુદ્ધભિનાં ઘોર ત્રાડન યુવરાજે દીધાં
 ઇતિહાસના આઘેરાં આકાશમાંથી
 યુવરાજયુગલના તારકભર્ગ
 અમ પ્રાણમા પ્રગલ્ભતા સંચરે છે.
 પ્રભાતનો પ્રભાકર રાધવ રામ,
 યુવરાજરાજ ગીતરશ્મિ સિદ્ધાંત દેવ.

તીર્થમાં ખુણ્યાચરણ થાય,
પાપાચરણ ન થાય.

સંસ્થાનોના ધૂરલે સાંધી
દુર્ગ રચાવે છે? રાજકુમાર !
એ રાજદુર્ગ અખંડિત રહે,
અમરો અમરવેલે આચ્છાદો.
હિન્દનો પ્રાચીન મિનાર ઝળવશે ?
દુર્ગનો શણગાર અને ઠવચ થશે.
આજનખાહુ અમ યોધની સમશેરોને
પ્રભુના ને આપના સંશ્રામ સોહવવા દેશે ?
રાજમુગટે કેાહિનૂરનો ચન્દ્ર સ્પુરે છે:
મહારાજ્યના મુગટમાં હિન્દ જડાશે ?
સુરસાલ હિન્દના હૃદયખંડને
મહારાજ્યના રાજઅંગી સમ
સ્વીકારશે કે નહીં? રાજ !
હિન્દ અને ષિટાનિયાને
જમણા ને ડાબા નયન જેવાં ગણશે ને ?
મહારાજ્યકુલર્તુ હિન્દ કુટુંબી કે નહીં ?
ને કુલજનને શટલો દેશે કે પત્યર ?

ઈશ્વરું વર્ષ ૧૯૦૫.

ધર્મના ભર્ગ રાજર્ષિ અક્ષરની
ત્રીજી શતાવધિનું શ્રાદ્ધ ઉજવ્યે
હજી પૂરો એક માસ નથી વીત્યો.

એ જ સુધાકર સંસારને અલિપેકે છે,
 એ શ્રાદ્ધમન્ત્ર શ્રવણમાં હજી ઘોર છે.
 એ રાત્ર્યયોગ-પ્રજ્ઞયોગ સાધશે ?
 એ ધર્મઔદાર્ય-ધર્મયોગ આદરશે ?
 એકમેવાદિતીયમનાં અધરાં મન્દિર ઉદ્ધારશે.
 'સત્ય, શાન્તિ, સ્નેહ અને ન્યાય'
 નહીં તો આવી કંઈક વસશે ?
 અકબરનાં યોગસ્વપ્ન સાચાં પાડશે.
 હિન્દ અને ખ્રિસ્તિયા બહેનોનું
 વર્તમાન કુશલ અને ભાવિ કલ્યાણ
 અખંડ બેલડીએ વિચરવામાં છે.
 શ્રદ્ધાસ્નેહ નયનેથી નીતરશે
 તો શ્રદ્ધાળુ હૃદયોં સ્નેહ ઝીલશે.
 ખ્રીસ્તનો ઉપદેશ તો સ્મરણે હશે:
 જેવું વાવશે તેવું લણશે.
 વિશ્વાસના કણુ વિશ્વાસના ફાલ ઉગવશે.
 હિન્દ પાટોશીને આત્મવત્ સ્હાશે ને ?

પધારો, પ્રજ્ઞના કુમાર !

અમ દેશને આંગણે આવો.
 આવો, કુકુમ ઘોળી રંધોળી પૂરીશું,
 આવો, ભૂમિ ભરી સ્મૃતિલેખ લખાશે.
 કોઈ મૂર્તિઓ થાપશે, કોઈ મંડપ માંડશે:
 પણ સૌ રેતી ઉપરના કીર્તિલેખ હો !
 આજ આંખથી એ મોહાટું લાગે છે,

ઇતિહાસને એ ઉકલશે પણ નહીં.
 પડશે, ભાગશે, તૂટશે, ફૂટશે,
 ધરતીકમ્પોમાં ઉચ્છેદાશે,
 કાલચક્ષીમાં દળાશે,
 અણુમાં આદેશ વાંચી વાંચી
 સારાંનરસાંની ઇતિહાસ કયની કથશે.
 સારપનાં તેજ પૂરી અમૃતાક્ષરે
 કંઇક અક્ષત યશલેખ લખશે ?
 હજારો વર્ષનાં અજવાળાં અન્ધારાં વીત્યે
 મનુષ્યની કથામાં ગોઠાડે અક્ષરે લખાય,
 પ્રજાઓ નવનવા ઉત્સાહથી વાંચે,
 શ્રેયસ્પન્થ માને, ને જીવનધર્મ પ્રમાણે:
 એવો કીર્તિલેખ લખશે કે નહીં ?
 પ્રજાહિતનું એફકે મહાવેણ લખશે ?

શાન્તિલોકમાં એક સિંહાસન પામી
 રાજસિંહાસન રાજરાજેન્દ્ર સોપે,
 ત્હારે એક વિનતિ છે.
 આફ્રેલિયા, હિન્દ, આફ્રિકા, કેનેડા, ઓસ્ટ્રેલિયા:
 મહારાજ્યદેહની પાથે ઇન્દ્રિયો
 પ્રભુતાથી પોષણે, રાજકુમાર !
 એકાદ ઇન્દ્રિય અશુદ્ધ રહેતે
 દેહ અને પ્રાણને લાંછન લાગશે.
 શાહમૃગની નિષ્કલક ત્રિવલી કલગી અમી
 મનવાણીકર્મની વિશુદ્ધિ વિલસાવણે, રાજવી !

‘હું સેવું છું’ નો લવનમન્ત્ર સ્વીકાર્યો.
સદ્સેવામાં સ્વર્ગ છે, મહાભાગ!
પ્રભુને-પ્રભુને સેવવા આયુષ્યમાન થાવ.

રાજનૌકાના નાવિક થશે,
ઈતિહાસના સદ્ધા થશે,
કાલના નેતા થશે, કુમાર !
ઈશ્વરદત્ત રાજસૂત્રો આટલાં છે;
રાજ્યપ્રભુનું પરસ્પર દ્વૈતાદ્વૈત તે રાજ્યઃ
રાજ્યરાજ્યનું શ્રદ્ધાસંકલન તે મહારાજ્ય;
અનેક મહારાજ્યમણિમાં ગુણવત્ સ્નેહકિરણ
તે માનવજાતિનું કલ્યાણકેન્દ્ર સામ્રાજ્ય.
નિજ નૌકાને એ જલમાં ખેડાશે,
મનુષ્યની કથાના સાગરઓઘ
એ ત્રિવેણીસંગમ ભણી વહે છે,
પ્રભુપુરીનાં એ બહેણ છે.

દેવઉઠી એકાદશી ગઈ, રાજ !
અમારા દેવ આજ ઉઠશે કે કાલ ?
ભાગ્યદુર્ભાગ્યના વિધિય-ઓમાંથી
કંઈ કયાઓ વહે દેવ પ્રાતઃસન્ધ્યા કરશે ?
દેવના અગ છો- કંઈ ફેરશે ?

સુખરૂપ પાછા વળે
ને પિતાને મળે, રાજઅભંગ !
ત્હારે ફેરશે સૌ સંભારે છે.

વીનવળે એક રાજહૃદય વાઈસરોય મોકલેઃ
 ડાહ્યો, શાણો, દીર્ઘદર્શી અને મહૌજસ,
 ધીર, વીર, દક્ષ, ગમ્ભીર ને આસ્તિકઃ
 મહાનુભાવ, વિશુદ્ધબુદ્ધિ, વિશાલહૃદયઃ
 સમર્થ, પણ લોકકલ્યાણ હિતસ્વીઃ
 પંચનાં મહાવાયક પરમાણુ,
 મહાજનનાં સન્માન સાચવેઃ
 જોય પ્રજાને વીરપસલી આપે,
 એરમાનને સગાં કરી જાણે,
 વીરીનાં જતન કરી સમ્બન્ધને સાંધે,
 પરમ રત્નેહુની સાંકળે સાંકળે,
 પરસ્પર શ્રદ્ધાની કુલગૂંથણી શૂંચે-શૂંચાવે.
 અમારા હોઠનાં નહીં, રાજ !
 અમારા હૈયાના મન્ત્ર વાંચી જલે.
 જીડા જીડા પ્રાણસંચારી મનોભાવ
 દેટલાક અનિર્વચનીય છે, કુમાર !

રાજવંશી અતિથિ !
 અહો અમ સુગટધારી મહેમાન !
 સૂર્યના દેશની યાત્રાએ પધારો.
 આજે હયાતનાં ઝરણુમૂલથી પણ
 એ જ્યોતિર્મૂલનાં શોધનસિદ્ધિ,
 શાહુજીદા ! મહામોઘિરાં છે.
 સંચરજો, સૂર્યરાજની સંપત્તિ પામજો,
 જાળવજો, ને જતન કરજો.

સફર શુભકારી થાવ,
 તો પધારો, રાજયુવરાજ !
 પધારો આજ અમ દેશ
 પૂર્વને ચોક્ક ચન્દન ચર્યા છે.
 બુદ્ધસાધુઓને, સન્તયાત્રાળુઓને
 પગલે પગલે વિચરજો.
 પધારો, પધારો, રાજવત્સ !
 જ્યોતિર્ભૂમિનાં ભોગળ સાગીશું,
 કંઠવાશના કળશ ઉતારી ઢાળીશું,
 શરદની વિધુવરશી વાડીઓ વેડીશું
 પ્રસન્નમન પધારો, પ્રભાત કુમાર !

રાજવીર

રાજ્યના સિંહાસન સમું
 ઉચું એક શિખર હતું
 એ સિંહાસને ઈન્દ્ર શો તે ઓપતો
 પૃથ્વીને પાટલે દેવપતિ જેવો
 દેદીપ્યમાન તે દીસતો.

શિખરે વનના વાઘા સજ્યા હતા,
 ને સ્કન્ધે પ્રફુલ્લ સાગ મ્હોરતો.
 સાગમજરીના ચમ્પર નીચે
 માનવ મુગટ શો મનમોહન,
 શિખર સમોવડ અડગ ને અઢોલ,
 બલભૂતિ તે વિરાજતો

શિખરના છત્ર સરિખડા
 ટાચે શિવમન્દિરનો ધુમ્મટ ઘેરાતો.
 સૂર્યતેજમાં બાલ સૂર્ય શો
 ધુમ્મટ સુવર્ણકલશ ઝળહળતો-
 અણુમૂલા જવાહીરની એવી એને શિરે
 કલગીની જ્યોત અગઝમતી.

એ એક રાજવીર હતો.
 લાખી સમશેરને અર્ધીંગી
 આજનબાહુ તે કીતિકેતુ
 રાજ્યવિસ્તારને સિલોકતો ઉભો હતો.
 ફરતી કુળોમાં ધેનુનાં ધણુ ચરતા,
 ને ગોપવૃન્દ વેણુ વાતા.
 શિખરનું મન્દિર ભરી
 પ્રાણભૂત વેદોચ્ચાર અજવતા.
 નીચે નગરનગરના ચોકમા
 હેમતા લોકપાવન ખનિ પડતા,
 ને એમ વાતાવરણુ પવિત્ર થતો.
 વેદવચ્ચક્ષ્ના વૈભવવન્તો તે
 પુણ્યની પ્રતિમા જેવો પ્રકાશતો.

હોને મહિમાવાન દેહદેશે
 રાજ્યશ્રીની પ્રભા પ્રગટતી.
 શેષની કૃષ્ણાઓ સમોવડા
 વિષદંશી ને મણિદાનેશ્વરી

કરદંડ હોના ગુલતા.
 પદ્મ સમું દૃઢ્ય પથરાતું.
 વિશાલ અને સ્નાયુબદ્ધ
 વજ્રવાળેલ દેહદુર્ગ હોતો.
 હોના ગૌરવવન્તાં નયનોમાં
 સૂર્ય ને ચન્દ્ર બેઠા હતા.
 પ્રજાએ ધરાવેલા મુગટમાંથી
 તારકાવલિ સમું રત્નમંડલ તગતગતું,
 ને મંદીથી પ્રકાશની ધારાઓ વર્ષતી.
 ગાડીવ અને પિનાક જેવી
 નમણી ભમ્ભરો નમેલી હતી.
 મુહાવેલાં શર સરિખડાં
 દૃષ્ટિનાં કિરણો જબકતાં.
 અગ્નિની શિખા જેવો અધર હતો.
 વિધાત્રીની પાટી જેવું લલાટ હતું
 પ્રગટતા પ્રભાતરંગી કપોલે
 તપની ઉગ્રતા, દાનની ઉદારતા,
 સામન્તનું શૂરાતન, નાયકની રસિકતા,
 સરલતા, દક્ષતા ને સાદાઈની
 જન્મપુરાણ રેખાઓ લંબાતી.
 તડકાછાયાની પેઠે વદનમાં
 પ્રતાપ ને શીતળતા રમતાં.
 રોમરોમમાંથી સત્યનું તેજ લક્ષ્યકર્તું.
 કાળી કાચણ જેવા મ્યાનમા

વીરત્વલીની સમશેર વિરામતી.
 કંઈક વારી રાખેલા જેવી,
 મહાસાગરની માગાવતી
 તે માનવસાગરની મુદ્રા હતી.
 તહેનું ખડ્ગ નીકળતું
 ત્યારે વીજળીઓ ચમકી રહેતીઃ
 તેની હાકલ વાગતી ત્યારે
 અસુરલોકની પ્રલયગર્જના ગર્જતી.
 આરસપાટ જેવો ઉજ્જવલ
 ધર્મનો જાણે સ્થંભ હોય,
 વડછાયા જેવો શીતલ
 રક્ષાનો જાણે મંડપ હોય.
 તેવો તે ઘેરગભીર હીસતો,
 આસના આધાર જેવો
 જ્ય ને વિરાટાંશ ભાસતો.
 પુણ્યશ્લોક તેનું નામ હતું.
 સંશ્રામના વિજયશ્વજ સરિખડો,
 મહારાજ્યની પ્રગટ કલા સમોવડો
 રાજરાજવી તે વિશ્વખોળે વિલસતો.
 જગતનું આરબ્ધ ઘડનાર,
 ભવિષ્યના ઇતિહાસ રચનાર,
 પ્રજાના લાડકોડ પૂરનાર,
 લાલન પાલન ને વાત્સલ્યભર

પુણ્યશાળી પાવનકારી પિતામહને
નિરખી નિરખી પૃથ્વી નમન નમતી.

પદ આગળથી ત્હેના ગંગા કૂટલી-
આખાલવૃદ્ધ સકલ રાજ્યલોક
ખારે માસ ત્હેનું પાણી પીતાં.

મેઘ જેવી ભૂમિ સીની હતી.
દેવી અન્નપૂર્ણાના અખૂટ પાત્ર સમી
ભૂમી ધનધાન્યથી ભરછક ઉભરાતી,
ને લોકો વિધવિધની લણણી લણતા.
પૃથ્વી પ્રસન્નવદની હતી,
ને ત્હેનાં સિમત સરિખડી
દિશદિશમાં હરિયાળી હસતી.

ઝરણુની નાળના ઘાસમાં
દીપકો લખાતો હતો,
કાઠે વાઘ ધવાઈ પડ્યો હતો.

પાછળ સૂર્ય પ્રગટતો,
કેાટી કેાટી કિરણમાળે વધાવતો.
પ્રજાહિતના અસિલાષ શી છાયા
આગળ દેશ વીંધી પડતી
ધર્મ, સમભાવ, સહકર્મશીલતાના
તાણાવાણા વણી વણી
નાગરિકો તે છાયામાં નગર રૂથતા.

આકાશમાંથી વાહન ઉતરે
 ને જગત ભરી પડછાયો પડે,
 હોય ઉત્તત શિખર તેજસ્વી રહે.
 એવો જગત્પાયાથી પર મહોજસૂ
 તે રાજવીર વિરાજતો હતો.

વીરની વિદાય

મહારા કેસરભીના કન્ય હો !
 સિધાવો છુ રણવાદ.-ધ્રુવ
 આલ ધ્રુજે, ધરણી ધમધમે, રાજ !
 ઘેરા ઘોરે શંખનાદઃ
 હુંદુસિ બોલે મહારાજનાં, હો !
 સામન્તના જયવાદઃ
 મહારા કેસરભીના કન્ય હો !

આંગણુ રણધ્વજ શાપિઆ હો !
 કુજર ડોલે દ્વારઃ
 બંદીજનોની ગિરદાવલી હો !
 ગાળે ગઢ મોઝાર.
 મહારા કેસરભીના કન્ય હો

પુર પડે, દેશ ફલતા હો !
 હગમગતી મ્હોલાતુઃ

છંદગીના પડછાયા

■ ઘડીઓ એવી ય ન્યાહરે જીવન કેરા
ઓળા આત્મા પરે પડે સૌ કાજળઘેરા;
ને અન્ધારા અલેઘ પટની પાંદડીઓમાં
નિજ ઉરમાં આવરે તારલાઓ આશાના:
તે ઘડીમાં આપણે ચાલિયે મૂજતે પગલે,
ને ભાગ્યે ભણિયે કેમ એ પગલાં ભરિયે,
કે જાંખા એ માર્ગ સફરના દોરે છે કચ્છાં,
ઉડી નિરાશા તણી આપણી મધ્યનિશામાં.

૨

એ ઘડીઓ ભયભરી મંહી સ્થિર ને દહ રહેવું,
રહેવું, દહ ને સ્થિર, નહીંડરી કે વળી જાવું.
ભિદીને અન્ધાર અડગ આંખે નિરખીને
અહુરાગમની વાટ જોવી નભ કેરે તીરે.
એ જોતાં વાટડી, તિમિરમાં તેજ ઉતરતું,
ભાવીના સંઘામ કાળ ત્થાં જલ સંધરવું.
મા પામે ભય, દહ રાખો મનહું, નિજ ધામે
અક્ષર દેહે હજી પ્રકાશ જ દોરી ભરો.

૩

લોભાવે અપ્સરા, તો ય દહ ને સ્થિર રહેવું,
બલે અસત્યો હસે, રહી દહ ને સ્થિર રહેવું.
ન્યાય, સત્ય ને દયા સદા એ ધારણ કરવાં,
મૃત્યુ મળે કદાચ, નહીં મન કાયાં ધરવાં.

કાયુ મન! હા! શબ્દ એહ તો ભીરુ ઠેરે!
 કાયુ મન! હા! બોલ એહ તો ગુલામનો જો!
 ધર્મ માર્ગે દાખવે ત્હા સુધી સ્થિર દઢ રહેવું,
 પછી તો કરવી કૃત્ય, ચિતામુખમા ચે પડવું.

જલ

ઝીલો, ખ્યારે! ઝીલો જલ જે ઝીલાયું.
 હમારી આખમા નહિ આસુ માર્યું.
 જમીન પડશે, જમીન જલશે સદા તો
 પધારે, ગોદમા ત્યો એ નમાયું,
 પલક-ઘડી ચે ન થયું તે, અરેરે!
 હઠીલું નીર વહી ચોધાર ધાયું
 વિધિ! તુજને શું ઠપકો વીર! દેવો?
 અમીખ્યાલો બતાવી ઝેર પાયું
 કીધા જમણે કરે જે કામ લવમા,
 શું ઠાણે હાથ ફેલ આ તહેલું રહાયું?
 પ્રસો! કચ્છા આજ બેઠો નેત્ર મીંચી?
 રહે આ બાળુડું, નથી જો! પરાયું.
 રદન! ઉઠ, ફેડ નલ પ્રભુને જગાવી:
 નથી ચેતન કદી જડમા સમાયું

પ્રેમનો સંચાર

ફહારે થશે હવે પ્રેમનો સંચાર ?
 યમશું પૂર્ણકામ, બોલશું હરિનામ,
 નયને વેહેતાં હર્ષઅશ્રુધાર ?
 ફહારે થશે હવે પ્રેમનો સંચાર ?—ધ્રુવ.

ફહારે થાશે અમ શુદ્ધ પ્રાણમન ?
 ફહારે જાશું અમે સ્નેહવૃન્દાવન !
 સંસારબન્ધન બનશે વિમોચન ?
 જ્ઞાનાંજને ફિટશે લોચનઅન્ધાર ?
 ફહારે થશે હવે પ્રેમનો સંચાર ?

કરશે પારસમણિ ક્યાહારે સ્પર્શન ?
 લોહમયી દેહ થઈ રહેશે કાંચન ?
 હરિમય વિશ્વનું કરીશું દર્શન ?
 લોટીશું ભક્તિને પન્થે અનિવાર ?
 ફહારે થશે હવે પ્રેમનો સંચાર ?

હાથ! ફહારે જાશે અમ ધરમકરમ ?
 ફહારે જાશે બાતિકુલના ભરમ ?
 ફહારે જાશે ભયભાવના શરમ ?
 પરિહરી અભિમાન લોકાચાર ?
 ફહારે થશે હવે પ્રેમનો સંચાર ?

ચોળી સર્વે અંગે ભક્તચરણધૂતિ,
 રક્ષધી સદા ધરી વૈરાગ્યની ઝોળી,
 પીશું પ્રેમવારી બંને કરો લીળી

અંજલિ અંજલિ પ્રેમયમુનાપાર.
કૂંહારે થશે હવે પ્રેમનો સંચાર ?

પ્રેમમસ્ત થઈ હસીશું રડીશું,
સચ્ચિદાનંદને સાગર તરીશું,
મસ્ત બની મસ્ત સર્વને કરીશું
હરિપદે નિત્ય વિહરશું વિહાર :
કૂંહારે થશે હવે પ્રેમનો સંચાર ?

ધર્મરાયના પાર્ષદને વિદાય

૧. આવજો ધર્મપુરીના પાટવી રે !
આવજો બ્રહ્મલોકના મહેમાન જો !
આવજો, પાવન કરજો આંગણું રે,
આવજો લઈ પ્રભુજીનાં નિશાન જો:
આવજો, ને રોપજો દેવજ અમ બારણે રે.
૨. નથી કાંઈ પૂછ્યું, નથી કાંઈ પૂછવું રે,
નથી કાંઈ પારખવા પયગામ જો:
કાગળિયા લાવ્યા મહારાજના રે,
લખિયા મેંહી બ્રહ્માક્ષર 'રામ' જો:
પ્રભુજીએ સંભાર્યા અમ રનેહીને રે.
૩. જગત ઉતારી દીધ કર દેવને રે:
સાચવજો એ પ્રાણવિરામ, જો !

ભીંજે દાનસમય અમ આખડી રે,
 નથી અપશુકન, ઘડી અભિરામ ને
 દયો, ને કરને જતન અધિકડુ રે

૪ ઠાળા ધૂમશે ઘન કદિ આલમા રે,
 બળતી વીજ કરશે ચમકાર ને
 ગિરિવર ચા નેગી પલુ ઠોલશે રે,
 ઉધડશે પાતાળનુ દ્વાર ને
 એવી પાપની પળથી ઉગારને રે!

૫ એક પાપે લખ્યા ઉંચા ઉડવા રે,
 એક પાપે લીધ ધર્મનો હાર ને
 એક કરમા ધર્યો અમૃતદીવડો રે,
 મુદ્રા મહી જગના ઉદ્ધાર ને
 અદ્ભુત દર્શનથી હરી આખડી રે

૬ એક મીટમા પૃથ્વીનુ વિરામણુ રે,
 એક મીટમા ઉઘડવા સ્વર્ગ ને
 વહન ભરી ગેળી એક હાસણુ રે,
 મૂર્તિમા ધર્મરાયના ભગ ને
 મગલ દર્શનથી મનડુ ઠર્યું રે

૭ નથી સત્કાર્યા, નથી સેવા કરી રે,
 આપ્યુ એક નમન પદ માહી ને,
 ફેહેને નમન વળી મહારાજને રે,

દેને દેવકુલોને સાંધે ને:

વીનવને વગડે નવ વીસરે રે.

૮. બાંધી બાંધી દિશાઓ સરી જતી રે,
પન્થ અજવાળે શશિચર લાણુ ને:
ઢાળે તેજ અનુપ કંઈ તારલા રે,
ત્હાંથી કરને મધુર પ્રયાણુ ને:
મધુર! પન્થ પ્રભુદરખારના રે.

૯. એક દિન પ્રભુજી આણું વાળશે રે,
છાશે અમ પર પુણ્યની છાંય ને:
વીર હો! ત્હારે પૂજવા આવશું રે
પ્રેમજી દેવોમાં પ્રભુરાય ને:
સંચરશું ત્હારે સંગાયમાં રે.

૧૦. આવને મોટા ઘરના મોડાડવી રે!
આવને અગુલખ નેઈ સંલેગ ને:
આવને, આઠર છે અમ આગણુ રે,
આવને, મનભર કરશું યોગ ને:
રાજકાગળ લઈ અવધે આવને રે.

હા ! કાલરાશિ સરિખા ગિરિ રાજતા તે,
 ને એક ભૂતકણ ત્હાં ચરણે પડ્યો' તો :
 રાજેન્દ્ર કેા ચઇ ગયા સખિ ! ધર્મગોષ્ઠા,
 તે કુલચન્દ્રની કથા શુણ્ણવન્તી ગાતો.

શું સ્થૂલ-સૂક્ષ્મલહરી નથી એક પૂરે ?
 શું સ્થૂલ નેત્ર નવ ચેતનમન્ત્ર વાયે ?
 શું સૂક્ષ્મની ન વસી સુન્દરતા ચ્ચલોભા ?
 શું સ્થૂલમાં ન ઉત્તરાય અદૃશ્ય સૂક્ષ્મ ?

ભોયું અમે ગિરિકણે, સ્થૂલની શિલામા,
 ભોયું અમે જ ઊંડુ, અદ્ભુત માહિ દીકું
 એ એક શૈલકણ્ણુ ઉર ભેદી ભેતા
 ઇતિહાસવાહી લીધ દર્શન ત્હા પ્રભુનું.

આધન્તમા જીવન આ જગતું ભરીને
 ઘોરે અઘોરનીર સાગર કાલ કેરે.
 તે સિન્ધુના જલતણી દલપાદડીમા
 મોઘો સખી ! પરમ બ્રહ્મપરાગ ઉડે

મારી છલગ સખિ ! એક સમુદ્ર કૂધા,
 નિહાળ્યુ ભારત સુસાન્વિત વન્દનીય
 નિહાળી શ્વેત ગિરિમાલની હિમભૂમિ,
 ને સાધુસાધ્વીની દીડી મહુર્ણી શિવરેખા .

ઓળગી એ હિમભૂમિ, જલધિની ઝાડી,
 આહુલાદિની વિચરતી દીડી ધર્મધેનુ .

ત્યહાં નિરખી સુભગરાધવપાદ લંકા,
ને વીર વીરી મળી તે મહીં સ્તોત્ર ગાતાં :

સિદ્ધાર્થ દેવ દીધ ભારતી એક વત્સા
પોષી સહર્ષ સુરનન્દિની ચન્દ્રગુપ્તે;
હે ખંડખંડ દૂધ રાજર્ષિ અશોક :
ઝો એક શૈલકણ્ઠમાં ગૂઢ એવું દીકું.

ગાલે ઢળે નમણી પાંપણુ અર્ધ મીચી,
ઢાંકે વળી વળી જ પાલવ ઉરદેશ :
અંદારી દોર સરતી કરવેલડીએ :
તેના નથી રસિક શાસ્ત્રીય ભાવ્યકારે ?

દીઠા શિલા મહીં ય સાગરની સમૃદ્ધિ,
દીઠા સ્થૂલે મહત એતનઓધ બહેતો :
તો શૈલને જડ પછી વહવું પ્રિયે ! શે ?
તો શૈલને જડ કહી સખિ ! નીન્દવું કાં ?

ભ્યોતિ બીલી પરમભાવ દિનેશ દેરી,
સત્કારી સપ્રભ વિશાલ કૃપાની ધારા,
આત્મા અમે પછી પીતા જ વરેણ્ય ભર્ગ
આતિથ્ય દેવકુલનું પ્રિય ! યાત્રવાને.

સિન્ધુનીરે

સચ્ચિદાનન્દસિન્ધુનીરે પ્રેમાનન્દની લહરી-
મહાભાવ રસલીલા શી મધુરી ! વારી ! વારી !
સચ્ચિદાનન્દસિન્ધુનીરે.—ધ્રુવ.

વિવિધ વિલાસ રસપ્રસંગ,
કેવા અલિનવ ભાવતર્ંગ
ફળે છે, ઉઠે છે, કરે છે રગ
નવીન નવીન રૂપ ધરી !
સચ્ચિદાનન્દસિન્ધુનીરે.

મહાયોગે સમુદાય એકાકાર થઇ રહ્યો
દેશકાલ વિવિધતા ભેદાભેદ દૂર થયો-
સચ્ચિદાનન્દસિન્ધુનીરે.

હવે આનન્દે માતા ધર્મ,
એ બાહુ ઉછાળી,
બોલો રે મન ! હરિ હરિ
મચ્ચિદાનન્દસિન્ધુનીરે.

સ્તુતિનું આટક

પ્રભો ! અન્તર્યામી ! જીવન જીવના ! દીનશરણ !
 પિતા ! માતા ! જન્મ્યુ ! અનુપમ સખા ! હિતકરણ !
 પ્રભા, કીર્તિ, કાન્તિ, ધન, વિભવ-સર્વસ્વ જનના !
 નમું છું, વન્દું છું, વિમલમુખ સ્વામી જગતના !

સહુ અદ્ભુતોમાં તુજ સ્વરૂપ અદ્ભુત નિરખું;
 મહાજ્યોતિ જેવું નયન શશિ ને સૂર્ય સરખું;
 દિશાની શુક્ષ્મા, પૃથિવિ, ઊંડુ આકાશ ભરતો,
 પ્રભો ! તે સૌથી ચે પર પરમ તું દૂર હોતો.

પ્રભો ! તું આદિ છે, શુચિ પુરુષ પુરાણ તું જ છે,
 તું સૃષ્ટિ ધારે છે, સજન-પ્રલયે નાથ ! તું જ છે:
 અમારા ધર્મોનો અહુર્નિશ ગોપાલ તું જ છે,
 અપાપી-પાપીનું શિવસદન કલ્યાણ તું જ છે,

પિતા છે એકાકી જડ સકલ ને ચેતન તણો,
 ગુરુ છે, મ્હોટો છે, જનકુલ તણો પૂજ્ય તું ધણો;
 ત્રણે લોકે, દેવા ! નથી તુજ સમેા અન્ય, ન યશે,
 વિભુરાયા ! તુથી અધિક પછી તો કોણ જ હશે ?

વસે બ્રહ્માંડોમાં, અમ હર વિશે વાસ વસતો,
 તું આવેમાં આવે, પણ સમીપમાં નિત્ય હસતો:
 નમું આત્મા ઢાળી, નમન લગતી દેહ નમન્ને,
 નમું કોટી વારે, વળી પ્રભુ ! નમસ્કાર જ હજે.

અસત્યો માંહીથી પ્રભુ ! પરમ સત્યે તું લઈ જા,
 જાડા અન્ધારેથી પ્રભુ ! પરમ તેજે તું લઈ જા,
 મહા મૃત્યુમાથી અમૃત સમીપે નાથ ! લઈ જા.
 તું હીણો હું છું તો તુજ દરસના દાન લઈ જા
 પિતા ! પેલો આવે જગત વીંટતો સાગર રહે,
 અને વેગે પાણી સકલ નદના તે ગમ વહે
 વહો એવી નિત્યે અમ જીવનની સર્વ ઝરણી
 દયાના, પુણ્યોના તુજ પ્રભુ ! મહાસાગર ભણી
 થતું જે કાયાથી, ઘડીક ઘડી વાણીયો ઉચર,
 કૃતિ ઇન્દ્રિયોની, મુજ મન વિશે ભાવ જ રમર,
 સ્વભાવે, બુદ્ધિથી, શુભ અશુભ જે કાઈક કરે,
 ક્ષમા દ્રષ્ટે જો જો, તુજ ચરણમા નાથજી ! ધર

હરિનાં દર્શન

મહારાનયણાની આજસરે, ન નિરખ્યા હરિને જગીઃ
 એક મટકુ ન માલ્યુ રે, ન ઠરિયા આખી કરી.
 શોકમોહના અગ્નિ રે તપે, લેમા તપ થયા
 નથી કેવના દર્શન રે કીધા, લેમા રૂપ રહ્યા.
 પ્રભુ સઘળે વિરાજે રે, સજનમા સભર ભર્યા
 નથી અણુ પણ ખાલી રે, ચરાચર મા ઉભર્યા.
 નાથ ગગનના જેવા રે, સદા મહુને છાઈ રહે
 નાથ વાયુની ચેફે રે સદા મુજ ઉરમા વહે

જરા ઉઘડે આંખડલી રે, તો સન્મુખ તેહ તદા :
પ્રહ્લ પ્રહ્લાંડઅળગા રે ઘડી ચે ન થાય કદા.

પણુ પૃથ્વીનાં પડખો રે, શી ગમ ત્હેને ચેતનની ?
જીવે સો વર્ષ ધૂવડ રે, ન ગમ ત્હો ચે કંઈ દિનની.

સ્વામી સાગર સરિખા રે, નજરમાં ન માય કદી :
જીભ થાકીને વિરમે રે ' વિરાટ ' ' વિરાટ ' વદી.

પેલાં દિવ્ય લોચનિયાં રે પ્રભુ ! કચ્છારે ઉઘડશે ?
આવાં ધોર અન્ધારાં રે પ્રભુ ! કચ્છારે ઉતરશે ?

નાથ ! એટલી અરજ રે, ઉપાડો જડપડકા :
નેનાં ! નિરખો ઊડિઈ રે, હુદિવર ઢરસે સદા.

આંખ ! આળસ છાંડો રે, ઠરો એક આંખી ઠરી :
એક મટકું તો માંડો રે, હૃદય ભરી નિરખો હરિ.

ટીકા

૬

લેદના પ્રશ્ન

નીરધોર=ધોધનાં પાણીનો બીયણ સખ્દ.

અનુકર્ય=કર્યના પ્રતિધ્વનિ રૂપ થતો પ્રતિકર્ય.

ગાન સ્હમશ્તુ વિ.=ગીતના અર્થ સ્હમજતો નથી, ત્હો પણ ગીત વેદમન્ત્રનાં ૭૭ તેથી ગમે છે.

ટૂંકો અખિ, ને લાંબી દષ્ટિઃ આરાઓ લાખી અને ત્હેનાં ફલન ટૂંકાં, એવો ખનિ છે.

ધણી વેળાએ માનવીને એવું લાગે છે કે જાણે ઉડતા આત્માની પ્રાણિ જગતની સીમાઓ સાથે ધસાતી હોય. એવે સમયે અનન્ત સમા બ્રહ્માંડની યે પરિસીમાઓ સ્પષ્ટ થાય છે, અને નયન એ દિવાલો બેઠી પાર જોવા ધ્રુવે છે; પણ ધણું ખરું એ દિવાલો પારદર્શક હોતી નથી. એવી સ્થિતિમાં આ કાવ્યમાંના જેવી પ્રશ્ન પરપરા મનુષ્યના પ્રાણને કંધી નાંખે છે, અને અચાત-ને કેટલેક દરજ્જે અગ્રેય—બેદમૂમિકાનો વિસ્તાર જોઈ અદ્વૈત માનવી મૂંઝાય છે. એવી મૂંઝવણમાં યુરુ, નેતા, સહ્યોધકને માટે પોતાની અસક્તિ અને અપૂર્ણતા અનુભવતો આત્મા પુકારે છે આ કાવ્યમાં એ પ્રશ્નપરપરા અને પુકાર જ છે, ઉત્તર નથી.

નયણાંની ધાર

કોઈ ઘો રમરણોનાં દ્વાર=રમરણનાં બારણાં કોઈ બન્ધ કરો.

કરણે કરણ નિ=કરણ એટલે સાધન-દયિયાર-નિમિત્તમાં કરણ શોધનાં ત્હાં તે ન લાખ્યાં, તો પછી કરણ-નિમિત્તનું કામ-કર્તવ્ય શું તે કોઈ જાણો.

ઝીણા ઝીણા મેહ

વાંકાનેર આર્યહિતવર્ધક નાટક મંડળીના જગતસિંહ નામના નાટકમાંના એક રાસડામાંથી આ ગીતનું કુવપદ, ખીજ ચરણમાં કંઈક ફેરફાર સાથે, ઉપાડી લીધું છે.

કાઠિયાવાડમાં ગરબી અને રાસડા વચ્ચે એક સાદો ભેદ મનાય છે. પુરુષો ફરતા ફરતા ગાય તે ગરબી, અને સ્ત્રીઓ ફરતાં ફરતાં ગાય તે રાસડો. છતાં રાસડા અને ગરબીમાં એક ઉડા ભેદ ખીજે પણ છે. ઘણી ખરી ગરબીઓ રાસડામાં ગાઈ શકાય છે, અને સામાન્ય રીતે એમાં હન્દશાસ્ત્રનો ભેદ નથી, પણ સંગીતશાસ્ત્રનો ભેદ હોય છે. 'આવો આવોને સખિઓ! આજ ભરત જ ભરવાને,' એ દલપત ગરબાવળીમાંની ગરબી છે, પણ છેને હીચ સાથે ગાવામાં આવે તો તે જ ગરબી રાસડો કહેવાય. એક જાતના ભારવાળા તાલ મૂકી હિંદોલ પાડવાની રીતને હીચ કહે છે. હીચથી ગરબીની સરલતા અને શાન્તિ મટી જઈ છેને સ્થાને કંઈક લાવખિલાવમાં એર જ મસ્તી પ્રગટે છે. રાસડામાં આરોહ અવરોહ વધારે ચોક્કસ હોઈ ગીતની ગતિ વધારે તરંગમય અને તેથી મદભરી ને મનોહારી બને છે.

યૌવના

મનુષ્યની રસિકતાએ જન્મ દીધેલી સુંદર કલાઓ ૩૫ પુત્રીઓમાંની કાવ્યકલા એક છે. પોતાની ખીજ બહેનોથી છેવું બ્યક્તિત્વ અજાણું છે, છતાં કાષ્ઠ કાષ્ઠ વેળા ભગિનીઓનું સામ્ય વધારે ખીલી આવે છે. સંગીતકલા સાથેનો કાવ્યકલાનો આ નિકટ સમ્યન્ધ સહુને સુવિદિત છે. કેટલાંક કાવ્યો લાગ ૧લામાંનું આવણી અમાસ નામનું કાવ્ય કાળમીટની ગુફાના જેવી છેની ઘેરી રેખાઓને લીધે, અને તાદાત્મ્ય નામનું કાવ્ય આરસની પ્રતિભાઓના જેવા લાલિત્યના લાવને લીધે, શિષ્યકલાના જેવા

કંઈક આભાસ આપે છે. ડા. હરિ હર્ષદ દુવનું ચિત્રકાવ્ય અને તે ઉપરની નવલરામલાઈની ટીકાથી ચિત્રકલા સાથેનું પણ કાવ્ય-કલાનું સંગપણ સાહિત્યના અભ્યાસીઓને જાણીતું છે. આ કાવ્ય તથા આ સંગ્રહમાંનાં સૌભાગ્યવતી અને રાજવીર એ બે કાવ્યો કાવ્યકલા અને ચિત્રકલાનું સહોદરપણું ઘખવનારાં-જે કે ડા. દુવના કાવ્યથી લિજ પદ્ધતિનાં ચિત્રકાવ્યો છે.

આમન્ત્રણ

એક લોકગીતમાંથી આ કાવ્યનાં દુવચરણો ઉપાડી લીધેલાં છે

આંસુના ભેદ

જીજ્ઞાસિતો પ્રશ્ન ચર્ચાતું The Princess અથવા રાજ કુમારી એ નામનું સ્વર્ણરથ ઇંગ્લેન્ડ રાજકુલિ હોર્ડ ટેનિસને એક કાવ્ય લખ્યું છે. હૈમાંના એક હૃદયભેદી ગીતનું રસગ્રાહી બાયાન્તર કરવાનો આ કાવ્યમાં પ્રયત્ન છે.

અમથી=નાહક, કારણ વિના.

પ્રાતર્બંસરી=પ્રભાતને સમયે વગાડેલી વેણુ

બ્રમવાહી=બ્રમણા ઉપજાવતા.

સાખ=સાક્ષી.

સારસનો શબ્દ

મહી નદીના મુખથી થોડેક ઉપલાણે તે નદીને કિનારે ગામ્બીરા નામે એક ગામડું છે. ગુજરાતની લીંચી કુળની કિનાર ઉપર એકાન્તમાં તે આવેલું છે. સૃષ્ટિની સુંદરતા અને મનુષ્યની સાધુતાનો મોગ ધન્ય સ્થલોએ જ માત્ર હોય છે, અને ત્હેવા સ્થલ તીર્થ કહેવાય છે. આ સ્થલ એવું હતું. સર્જન મિત્રની યાત્રાએ ત્યાં જવું થતાં ત્યાંના સુંદર પ્રદેશની અને વધુ સુંદર સંખ્યા સમયની જે છાપ હૃદયે ઝીલી તે વાણીમા ઉતારવા આ કાવ્યમાં પ્રયત્ન છે.

પણ એ તો સ્પષ્ટ જ છે કે વૈશાખની શાન્ત અને ખુદી સંખ્યા નીતરી નીતરી અન્તે હેમાથી ચઢતી ખીલે છે એનો અનુભવ ઉડા અને થોડેધણે અશે અકથ્ય છે

લમગીત

સીતારામના બાણ એક બાણ, એક વચન, એક જ પત્ની એ તથા ઉક્તિઓ રામચન્દ્રજી વિશે સુપ્રસિદ્ધ છે

વામનજી શી વેદી = ન્હાની વેદી રચારો હોયે આખા પ્રજ્ઞા અને હોતી ધૂમ્ર ભરશે વામન રૂપમાંથી વિરાટ થઈ વિશ્વ બધું માપી લીધું એ કથા જાણીતી છે.

સૌભાગ્યવતી

સ્વામીવ્રત શી અવિચલ વિ = સ્વામીના વ્રતના જેવી અડગ ઉમરાતી જે શિના હોના પગધાર ઉપર તે સૌભાગ્યવતી ઉભી હતી આપણા લમવિધિમાંની એક ક્રિયા અસ્મારોહણ એટલે શિક્ષા ઉપર ચઢવાની છે ચોરીના ઉત્તર ભાગમાં એક શિક્ષા સ્થાપી હોના ઉપર કન્યાનો જન્મણો પગ ચૂકાવી નીચેનો મન્ત્ર વર લણે છે

આરોહિમમશ્માનમશ્મેવચ્ચરિષરામવ

આશા ઇષ્ટની વિ = પત્નીરૂપ જે આશા હોને પોતાનો ઇષ્ટ પદાર્થ જે પતિ તે મળ્યો ને મુમુક્ષુરૂપ જે પતિ હોને પોતાની શ્રેય ને શ્રેય વસ્તુ મુક્તિરૂપ જે પત્ની તે મળી

પુનર્લમ

પુનર્લમ = પુન + લમ = ફરીથી લમ ફોર્ન ? આ કાવ્યમાં એના એ જ પતિપત્ની—એક જ દમ્પતીના ફરીથી લમની વાત છે લમતિયિના ઉસનની વેળાએ ફરીથી લમવ્રત લેવાની કથા આ કાવ્યમાં છે જ્યોત્સ્ના કડી ૧૦ માં

લક્ષ્મીતાત = લક્ષ્મીજીના પિતા, સાગર.

છે યાદ તે વર ક્યા વિ. પુરાણવાર્તા એવી છે કે લક્ષ્મી-
જીનાં નારાયણ ભગવાન સાથે બે વાર લગ્ન થયાં હતાં. જે તીર્થમાં
લક્ષ્મીજીની માળાઓ વેરાઈ હતી તે તીર્થનું નામ શ્રીમાળ, અને
ત્યાંના વતની તે શ્રીમાળી. સહુ શ્રીમાળીઓનાં કુળદેવતા લક્ષ્મી-
નારાયણ છે. તેથી શ્રીમાળી બ્રાહ્મણોમાં લગ્ન વેળા આડ મંગળ
કરવાનો આજ પણ ચાલ છે.

ગોપનાથ: ખંભાતનો અખાત અને આરબી સમુદ્રને જુદી
પાડનારી જ્વરિર ઉપર એ નામના મહાદેવનું મ્હોટું શિવાલય ભાવ-
નગર રાજ્યમાં છે. એમ કહેવાય છે કે એ મહાદેવની સ્થાપના
શ્રીકૃષ્ણે કરી હતી. નરસિંહ મહેતાએ પોતાની ભાષીના મ્હેણા
ઉપરથી વન જઈ સાત દિવસ સુધી જેમનું તપ કાઢ્યું હતું તે એ
મહાદેવ. જુઓ પ્રેમાનન્દ કૃત આમેરું, ક. ૧ છં. એ શિવજીનું
નામ ગોપનાથ, તથા ગોપનાથ સજ્જનો ધાતવ્ય વિચારતાં શ્રી
કૃષ્ણ અર્થે પણ થાય છે. તેથી શિવ ને વિષ્ણુને એક જ સ્વરૂપ
આ કડીમાં લેખ્યા છે, અને તેને લીધે જ સાગરની જે ભવ્ય
જગતખોધક ખંસી ત્યાં નિરન્તર વાગ્યાં કરે છે તેને વગાડતા ગોપ-
નાથને કહ્યા છે. જુઓ સરસ્વતીચન્દ્રમાંના વચન: 'શિવ વિષ્ણુ
એક સ્વરૂપ, અન્તર નવ ગણુશો.' 'જગતને કહેજો રે હરિહર
એક જ છે.' રામચન્દ્ર અને શ્રીકૃષ્ણના એવા જ એકમેવાદ્વિતીયમ્-
પણાવિશે જુઓ દયારામઆધિના હનુમાન ગરુડ સંવાદ. વળી મ્હોંક છે:

યં શૈવાઃ સસપાસતે ધિર ઇતિ, ઘષ્ટેતિ વેદાન્તિનો,
ઔદા મુદ્ધ ઇતિ, પ્રમાણપટ્વઃ કર્તેતિ નૈયાયિકાઃ;
અર્હનિરયપ જૈનશાસનરતાઃ, કર્મેતિ મીમાંસકાઃ,
સોપ્યં વો વિરઘાણ વાંઙિતજ્ઞઃ ત્રેલોક્યનાયો હરિઃ
રોશી સમી વિ.: સંબવામિ મુને મુને.

ગીતા અ. ૪, શ્લો. ૮.

નારાયણે કર વિશે નિ સાગરમન્થનને સમયે લક્ષ્મીરત્ન
પ્રાપ્ત થયા પછી નારાયણ ભગવાને ત્હેમની સાથે લગ્ન કર્યું તે
વેળાના ચાર મગગ લક્ષ્મીજીને કર વિશે રાખીને તે દુર્ગા દત્તા એ
ઉપરથી શ્રીમાળા બ્રાહ્મણોમા પણ આદમાના ચાર મંગળ કન્યાને
તેડીને કરવાનો પૂર્વે આન હતો

વૈશાખ માસ મુખ્યશુક્ર-કિંજળા મુખનો વૈશાખ માસ,
એટલે વૈશાખ મહિનાનો શુભ પક્ષ

વર્ધમાનપુરી

વર્ધમાનપુરી=વટવાણ શહેર

પુરાણ પુરી વળા અને વટવાણ, પછીથી ખાટણપુર વશ્યુ
અણહિલપુર ખાટણથી પણ વર્ધમાનપુર પ્રાચીન અને વલ્લભીપુરની
વેળાનું છે

દુજ દેવપુત્રની મુજ એ સેવા-ત્હારા દેવ જેવા પુત્રે કરેલી
મહારી એ સેવા

ઉજ્જૈન નદી કાતરો તટે વિ સાબરમતી નદીના ઉજ્જૈન ઊંઝા
વાધાઓને કિનારે સાધરે કેટલાક વરો ઉપર હું હતો ત્હાં આ
કાવ્ય લખ્યું હતું

રાજસતીના વાસ રાણક દેવડી વર્ધમાનપુરના ભોગાવામા
સતી યદ્ય હતી હજી પણ વટવાણના ભોગાવાને તરિ એ સતીની
મોળી હહેરી ઉભી છે

તાતમાતા-મહારા પિતાનો જ મ વર્ધમાનપુરમા આજથી
લગભગ ૮૦ વર્ષ ઉપર યથો હતો ઈ સ ૧૮૨૦ મા જીનેવારી
માસની ૨૧ મી તારીખે

વિલાસની શોભા

સમસ્ત સ્ત્રીજાતિના ત્રણ નિભાગ કરવામા આવે છે કન્યા,
સૌભાગ્યવતી અને વિધવા એ ત્રણે વર્ગના ઘણાએક પ્રશ્નો એવા

છે કે હેમનાં કારણોને કાર્ષ્ઠ એક જિન્દુમાં સંકીર્ણ કરીએ તો તે એક સ્નેહચન્નતામાં આવી સમાપ્ત. રસ, સૌન્દર્ય, વિલાસ બીજે સ્થળે શોધતાં નહીં જડે; પણ સ્નેહને પુરવઠામંદિરે જ એમના અખંડ વાસ છે: એ આ કાવ્યમાં વિકાસતું સૂત્ર છે.

કથા એવી છે કે હાવનારુપે પૃથ્વીલોકથી ત્રણ પૌવનાઓ આકાશે ચઢી, અને પોતપોતાને રૂપતાં સ્વરૂપ લઈ ચન્દ્રિકામાં રમવા લાગી. વરમાળના જેવી સ્વર્ગગંગાનું રૂપ કુમારીએ લીધું; ખીલતી ચન્દ્રકળાનું રૂપ સૌભાગ્યવતીએ લીધું; ને સમાધિસ્થ સમી રિથર છતાં પલકે પલકે પલકા જતી, હો એ કાંખી પ્રકાશતી, તારિકાનું રૂપ વિધવાએ લીધું; અને ત્યાં એકાન્તને તીરે ઉરના પડદા ઉઘાડી અન્તરની વાંછનાઓ પરસ્પર કહેવા લાગી. એ સદિશર-વાતાં પછી તે ઉપરથી ઉપજતા કેટલાક વિચાર છે.

શ્રીજાતિના અનેક પ્રશ્નોમાંથી, મહત્વનો પણ, એક જ પ્રશ્ન આ કાવ્યમાં તો ચર્ચાયા છે.

કડી ૧૧ મી. સખીઓ ગાતી જતી તેમ તેમ હેમના દેહના હાવભાવ પણ તે ગીતને અનુરૂપ થતા હતા.

કડી ૧૨ મી. નીચું નિહાળી વિ.: નીચું જોઈ સખીઓ બણી તીરછી નજર કરવાથી હેના મુખનો પ્રકાશ અંખવાતો, પણ તેથી હેની દેહલીલા વિશેષ પ્રુલતી.

કડી ૧૩ મી. કલાખીના મિત્ર મસ્ત કવિએ રચેલું વિલા-વરી સ્વપ્ન નામનું એક સુંદર કાવ્ય કેટલાંક વર્ષો ઉપર છપાયું હતું. તે કાવ્યમણિ એક ખંડ કવિએ ‘હો! રમતાં ૨૯ લાખી રાણીને’ એ ગરબીમાં ઉપાજો છે. પણ ધીરે ધીરે આગળ ચઢતાં ચઢતાં ભાવ અને કલ્પનાનાં પૂર એટલાં ભરવેગ વહેતાં થયાં કે એ ગરબીના કાંઠાઓને તોડવા લાગ્યાં. કુવપદ ખરી પશું, પ્રત્યેક ચરણને અન્તે આવતો સજય પ્રચારનો ‘રે’ પલટાઈ ચરણના અંગમાં સમાઈ ગયો, અને એવાં છન્દવિવેકનાં બન્ધનોની પાણી ભાગી

જઈ એ ગરબીનું એક નીન જ હન્દસરૂપ, પ્રતાપી, કૂદતું-
હરતીના મોળ પેઠે ગળંતું ને ઉછળતું, કવિના હૃદયમાથી જન્મ્યું
એ નવીન ઢાળ અહીં સીકારી આ કાવ્યની ત્રણે સખીઓની
ઉક્તિમાં વાપર્યો છે

હન્દોના સ્વરૂપ ક્યારે બદલવા જોઈએ, અને કેમ બદલાય
છે એ કવિના મનોબ્યાપારની હંડી અને અગોચર કથા આ ઉપરથી
રસશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓને ચોક્કસ દરજ્જે સ્થમજશે નવીનતાને
ખાતર જ કવિઓએ હન્દવિષયક કરવાના નથી તેમ જ નવીનતાને
ખાતર જ હન્દવિષયક સઉ થાય છે એમ કહેવું એ અન્યાયી છે એ
બંને વાતો ધ્યાનમાં ઉતારવા આવા ઇતિહાસો વિચારવા જેવા છે

‘હો! રમતા રહ લાગી રાણીને’ એ ગરબી ઉપરથી ઉપજેલા
આ ઢાળનું હન્દ શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ ખીણ રીતે એ સરન ને સાદુ પૃથ-
કકરણુ યઈ શકે એમ છે ગુજરાતી પિંગળમાં બાવીશ અક્ષરના
અક્ષરમેળ બાવીશ સવેયા જણીતા છે, એ આ ઢાળનું શુદ્ધ બન્ધા-
રણુ માની શકાય તે સંખ્યાને માત્રામેળ કયે, ત્હેમાં એ કૃષ્ણક
કૃષ્ણક માત્રાઓ વધાર્યે પણ આ ઢાળનું સ્વ સાધી શકાશે

કરણુ, શુભાર તથા વીર રસમાં આ બાવીશ સવેયાનો ઢાળ
સચોટ વાપરી શકાય એવો છે તેથી આ ઢાળનું લવિધ્ય આદા
ભરું ને ઉજળું લાગે છે

કડી ૧૪ માં એ વૈજયન્તી માળમ્બન્દાકિનીની દેહ નેવડી જ
મ્હોટી માના એ વિચાલ માનામાં શરીરલાલ ઢકાયેરો હતો તેથી
દેહરેખા તરીકે એ માલા જ દૃષ્ટિને દેખાતી

કડી ૧૮ માં નેનનું કિરણુ વિ આંખનું કિરણુ ફરી ફરીને
અન્તે પાછું આવી આખમાં વિરામે તેમ ગ્દારી એ મનની આશાઓ
અને કમ્પનાઓ ફરી ફરીને પાછી મનમાંજ વિરામશે કે યુ?

એ છાળની પેઠે આવે ને જાયે

રાજ્યબંધારણને પ્રજાસત્તાક રાજ્ય—Republicanism કહે છે. ફ્રાન્સ, સ્વિટ્ઝરલેન્ડ, યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ વિ. રાજ્યોમાં એવી જાતનું બંધારણ છે. પણ એ બંધારણે ઝિટનના રાજ્યબંધારણનું રાજ્ય વિનાનું રૂપાંતર ગણી શકાય ને કે પ્રાચીન રોમ અને ગ્રીસમાં એવા બંધારણ હતા. એટલે ઝિટનની પાલમિન્ટ તે લગભગ બધી વર્તમાન પાર્લિમેન્ટોની દાદીમા છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી.

હૃતરત્નાકરના રત્નશોધક—પ્રાચીન શોધખોળ કરનાર એવીઓ.

પ્રજાઓની માતામહી વિ : પૃથ્વી ઉપરની સઠુ મહાપ્રજાઓમાં વૃદ્ધમાં વૃદ્ધ પ્રજા આર્યાવર્તની આર્ય પ્રજા છે. એનો ઇતિહાસ બહુ વિશાલ અને બોધક છે.

ધર્મના ભર્ગ રાજર્ષિ અકબરની સામાન્યતઃ અકબર નામથી ઓળખાતા ઉદારચરિત મુગલ શહેનશાહનું નામ જલાલુદ્દિન હતું. જલાલુદ્દિન શબ્દનો અર્થ જ જલાલ + ઉદ્ + દિન = ધર્મને ભર્ગ થાય છે. અકબરનો અર્થ મહાન the Great છે; અને સિકંદર, પીટર, ઓલફ્રેડની પાછળ જેમ the Great લગાડવામાં આવે છે તેમ બાદશાહ જલાલુદ્દિનના નામ પાછળ અકબર શબ્દ અસત્ત તે લગાડવામાં આવેલો એ શહેનશાહને એકને જ હિન્દના ઇતિહાસમાં એ પદ મળેલું છે, અને એ પદધારી એ શહેનશાહ અનન્ય રહેવાથી વખત જતાં જલાલુદ્દિન અને અકબર પર્વાય શબ્દો થયા.

‘સત્, શાન્તિ, રત્ન અને ન્યાય’ કવિ ટેનિસને ઉત્તરાવસ્થામાં અકબરનું સ્વપ્ન એ નામનું એક કાવ્ય લખ્યું છે, ત્હેમાંથી એ ચરણ લીધેલું છે. અકબરનું સ્વપ્ન રાજ્ય કરવાનું, કે રાજ્યયોગ કરવાનું માત્ર ન હતું, પણ પરસ્પરમા લગ્નો આદરી બને પ્રજાઓનો પ્રજાયોગ સાધવાનું હતું. ધર્મની તિતિશા કે ઔદાર્ય માત્રનું જ ન હતું, પણ ઉભયનું તારતમ્ય કહાડી ને ધર્મોનો ધર્મયોગ કરવાનું હતું એ મહામાનું સ્વપ્ન તો હજી ઇતિહાસમા અદ્વિતીય અને અસિદ્ધ જ રહ્યું છે.

સ્વદેશની દાઝ

Breathes there a man with soul so dead
એ ચરણથી શરૂ થતા કાદમ્બરીકર કવિ સ્ટ્રોટના સ્વદેશની
દાઝથી ઉભરાતા એક સુવિખ્યાત ઝડવાનું આ કાવ્ય ભાષાન્તર છે.

રાજયુવરાજને સત્કાર

નાઠ જ્યોર્જ પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ જે વેળા હિન્દની મુસાફરીએ
આવ્યા, અને મુખ્ય ઉત્સર્ગ તે વેળા તે નગરીના સ્હાંજ વર્તમાન
નામના દૈનિક પત્રમા તા. ૮ મી નવેમ્બર ૧૯૦૫ ના રોજ આ
કાવ્ય છપાયું હતું

અતિથિને દેવ સમ વિ અતિથિદેવો ભવ, તૈતરેય ઉપનિષદ
ગયા જમાનામા વિ નાઠ સાતમા એડર્ડ શહેનશાહ
પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ તરીકે ૪ સ ૧૮૭૫ ના નવેમ્બરની ૮ મી
તારીખે હિન્દની મુસાફરીએ આવ્યા હતા

પ્રભાતનો પ્રભાકર વિ હિન્દના ઇતિહાસમા દીપતી યુવ
રાજમાલામાથી યુવરાજની એક જોડી તરી આવે છે. રામ
ચન્દ્રજીએ યુવરાજ અવસ્થામા જે મહાપરાક્રમ કીધા હોમનું યશોગાન
તે રામાયણ અને કૃષિનનસ્તુતા યુવરાજ સિદ્ધર્થ જે મહાપરાક્રમ
કીધા હોમનું પરિણામ જગતમા ઔદ્ધર્ષની સરચાપના. આખી
દુનિયાના ઇતિહાસમા યુવરાજની આવી જોડી નથી

દુનિયાની પાર્લિમેન્ટોની વિ આજને સમયે યુરોપ અમે
રિકામા, અને ઇરાન, ટુર્કિસ્તાન જાપાનમાં જ્યાં જ્યાં રાજની
સત્તા ઉપર પ્રજાએ પસંદ કરેલી પાર્લિમેન્ટોનો અકુશ
ત્યાં ત્યાં રાજ્યમન્ધારણુ ઘડતા બ્રિટિશ ટાપુઓના નમુનેદાર
રાજ્યમન્ધારણુનું અનુકરણ કરવામા આનુ છે એ બન્ધા
રણુને Limited Monarchy એ છે કેટલાક દેશોમા રાજ
Monarchy કહાડી નાખી કેવળ પ્રજાજ રાજ્ય કરે છે, એવા

રાજ્યબંધારણને પ્રજાસત્તાક રાજ્ય—Republicanism કહે છે. ફ્રાન્સ, સ્વિટ્ઝરલેન્ડ, યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ વિ. રાજ્યોમાં એવી જાતનું બંધારણ છે. પણ એ બંધારણે ધ્વિટનના રાજ્યબંધારણનું રાજ્ય વિનાનું રૂપાંતર મણી શકાય એ કે ગ્રામીણ રોમ અને ગ્રીસમાં એવાં બંધારણ હતાં. એટલે ધ્વિટનની પાલમિન્ટ તે લગભગ બધી વર્તમાન પાર્લમેન્ટોની દાદીમા છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી.

હૃતરત્નાકરનારત્નશોધક=ગ્રામીણ શોધખોળ કરનાર ઝવેરીઓ.

પ્રજાઓની માતામઝી વિ.: પૃથ્વી ઉપરની સહુ મહાપ્રજાઓમાં વૃદ્ધમાં વૃદ્ધ પ્રજા આર્ગવર્તની આર્ય પ્રજા છે. એનો ઇતિહાસ બહુ વિશાલ અને બોધક છે.

ધર્મના ભર્ગ રાજર્ષિ અક્ષરની: સામાન્યતઃ અક્ષર નામથી ઓળખાતા ઉદારચરિત મુગ્ધ રાહેનશાહનું નામ જલાલુદ્દિન હતું. જલાલુદ્દિન શબ્દનો અર્થ જ જલાલ + ઉદ્દ+દિન = ધર્મનો ભર્ગ થાય છે. અક્ષરનો અર્થ મહાન the Great છે; અને સિકંદર, પીટર, ઓલફ્રેડની પાછળ જેમ the Great લગાડવામાં આવે છે તેમ બાદશાહ જલાલુદ્દિનના નામ પાછળ અક્ષર શબ્દ અસલ તો લગાડવામાં આવેલો. એ રાહેનશાહને એકને જ હિન્દના ઇતિહાસમાં એ પદ મળેલું છે, અને એ પદધારી એ રાહેનશાહ અનન્ય રહેવાથી વખત જતાં જલાલુદ્દિન અને અક્ષર પર્યાય શબ્દો થયા.

‘સત્ય, શાન્તિ, સ્નેહ અને ન્યાય’: કવિ ટેનિસને હિતરાવસ્થામાં અક્ષરનું સ્વપ્ન એ નામનું એક કાવ્ય લખ્યું છે, હેમાંથી એ ચરણ લીધેલું છે. અક્ષરનું સ્વપ્ન રાજ્ય કરવાનું, કે રાજ્યયોગ કરવાનું માત્ર ન હતું, પણ પરસ્પરમાં લગ્નો આદરી બને પ્રજાઓનો પ્રજાયોગ સાધવાનું હતું: ધર્મની તિતિદક્ષા કે ઔદાર્ય માત્રનું જ ન હતું, પણ ઉભયનું તારતમ્ય કઢાડી બે ધર્મોનો ધર્મયોગ કરવાનું હતું એ મહામાનું સ્વપ્ન તો હજી ઇતિહાસમાં અદ્વિતીય અને અચિદ જ રહ્યું છે.

જેવું વાવશે તેવું લણશે બાધબદ્ધ, જેનેશિયન્સ, અ ૬ નં ૭

હિન્દ પાંડેશીને આત્મવત્ સ્વાશે ને? Love thy neighbour as thyself બાધબદ્ધ, ટ્યુક, અ ૧૦, નં ૨૭ અને આત્મવત્ સર્વ મૃતેષુ મહાભારત એ બે ઋચાઓના મિશ્રણથી આ પદ રચાયું છે

શાહમૃગની નિષ્કલક ત્રિવલ્લી કલગી વિ નામદાર પ્રિન્સની કલગી—Crest—શાહમૃગના ત્રણ સફેદ પીંછાની છે, અને તેમનું જીવનમૂત્ર-motto-‘I serve’ છે એ બન્ને ધ સ ૧૩૪૬ માં કેસી ના મુદ્રમા તે વેળાના પ્રિન્સ ઑફ વેલ્સે બોલીમિયાના રાજ પાસેથી રણસેત્ર ઉપર જીતી મેળવ્યાં છે

દેવઉરીએકાદશી વિ કાર્તિકી શુક્લ એકાદશી પ્રિન્સ મુનખમા ઉતર્યાં તે પેલા એકાદ બે દિવસ ઉપર જ એ એકાદશી વીતી હતી

આખે હયાત=અમૃત એવી કથા છે કે મહાન સિકન્દર જ્યારે એશિયામા ઉતર્યો તે પહેલાં તેણે અમૃતના ઝરા વિશે સંભળ્યું હતું, અને પોતાના એશિયામા વાસ દરમિયાન એ ઝરણુની શોધ કરેલી એમ પણ કહેવાય છે કે એ ઝરણુ તેને જડેલું પણ તેના તપ્તવાસી અમૃત પીધેના એક મનુષ્યની દુ ખી દયાજનક રીધતિ નિરખી પોતે એ ઝરણુમાથી અમૃતપાન ન કરીયું, અને એમને એમ જ ત્યાંથી વળી આવ્યો

છઠ્ઠીના પદછાયા

મુનખના Students Brotherhood મંડળે ઈ સ ૧૮૦૬ માં જણાવેના Select Hymns નામના પુસ્તકમાં ૧૦ માં પાને જાપેના નીચના સ્તોત્રનું આ ભાષાન્તર છે

There are moments when life's shadows
Fall all darkly on the soul,
Hiding stars of hope behind them
In a black impervious scroll:

When we walk with trembling footsteps,
 Scarcely knowing how or where
 The dim paths we tread are leading,
 In our midnight of despair.

Stand we firm in that dread moment,
 Stand we firm, not shrink away;
 Looking boldly through the darkness
 Wait the coming of the day;
 Gathering strength while we are waiting
 For the conflict yet to come;
 Fear not, fail not, light will lead us
 Yet in safety to our home.

Firmly stand though sirens lure us,
 Firmly stand, though falsehood rail,
 Holding justice, truth and mercy,
 Die we may, but cannot fail.
 Fail! it is the word of cowards,
 Fail! the language of the slave;
 Firmly stand, till duty beckons,
 Onward then, even to thy grave.

પ્રેમના સંચાર

એક બંગાલી બાજનનું આ પદ સાધાન્તર છે.

ગિરનારને ચરણે

૪. સ. ૧૯૦૪ ના એપ્રિલના પાછલા અને મેના આગલા
 ભાગમાં ગદ્યના એક પરમ મિત્ર સાથે કાઠિયાવાડમાં ગદ્યને મુસાફરી

યર્ષ હતી. તે વેળા અમે ગિરનારની યાત્રા કરી હતી. પ્રથમ દર્શને તો ગિરનાર આકર્ષક ન લાગ્યો; પણ જ્યારે પર્વત ઉપર અમે ચઢ્યા, અને એ દિવસ ઉપર રહ્યા ત્યારે તો પરમાનન્દ થયો.

જૂનાગઢથી ગિરનાર જતાં માર્ગમાં એક ખોટી શિલા પડેલી છે, અને તેના રક્ષણને માટે ઉપર રાજ્ય તરફથી છત્રી ચણવામાં આવી છે. એ શિલા ઉપર દેવાને પ્રિય રાજર્ષિ અશોક દેવની ચૌદ આશાઓ કાતરેલી છે. એ શિલાના દર્શનનું આ કાવ્ય છે.

લેતા વિરાટ પગલાં વિ : સારા જગતની, અને પ્રાચીન અર્વાચીન ઇતિહાસની કથાઓમાં વિરાટ પગલાં લરતો આત્મા વિચરતો હતો.

ધર્મગોષ્ઠા=ધર્મના રક્ષક. ઐટિહિતનના ઇતિહાસમાં આઠમા હુનરી રાજાને Defender of Faithનો ઇતિહાસ મળ્યો હતો; તે આજ સુધી ત્યાંનાં સહુ રાજરાણીઓ વંશપરંપરા ભોગવે છે.

૭ મી ઠડીના સાર એવો છે કે સૂક્ષ્મના સન્દેશા સ્થૂળમાંથી આપણે શું સુણતા નથી? સુણીએ છીએ જ. સ્થૂળ તે પાર્થિવ નયને વચાતો લખેલો શબ્દ છે, અને સૂક્ષ્મ તે મહાના અર્થ છે કાશિદાસ કહે છે કે ઉમામહેશ જેવા વાણી ને અર્થ સંલક્ષ છે, Sermons in stones, and books in running brooks, શિલાઓમાં ધર્મોપદેશ અને વહેતાં ઝરણામાં શાસ્ત્રો, એવી મહાકવિ શેઠસપિયરની ઉક્તિ પણ સુપ્રસિદ્ધ છે.

ઇતિહાસવાહી પ્રભુ=ઇતિહાસના વહેણમાં વહેતા પ્રભુ.

તે સિન્ધુના જલ તણી વિ ; ‘જલધિજલદલ ઉપર દામિની દમકતી’ કાન્તના મનોહારી શંકરાચારણમાના એ ચરણ ઉપરથી.

ગિરિમાળની હિમભૂમિ=હિમાલયની પર્વતમાળાનો પ્રદેશ.
> ઓળંગી બૌદ્ધ સાધુસાધ્વીઓ ચીન જાપાન અને તે દેશોની પેલી પાર ઉતર્યાં.

સુભગરાધવપાદ=રામચન્દ્રજીનાં પગલાંથી સુભગ અનેલી

વીરવીરીઃ અશોકનાં પુત્ર અને પુત્રી, કુમાર મહેન્દ્ર અને કુમારી સંધમિત્રા.

રાજર્ષિ અશોક મનુષ્ય જોટલે જ ગુણદોષનું પુતળું; ને અશોક દેવમાં, તેમ જ જલાલુદ્દીન અકબરમાં, પણ દોષ હતા. છતાં ભારતખંડના કે સારી દુનિયાના ઇતિહાસમાં એ રાજર્ષિઓની જોડી મહાદુર્લભ છે. સેનાપતિ, રાજનીતિવેત્તા, મદારાજ્યોના સ્થાપનાર અને ધુરન્ધર, પ્રજાના પરમ હિતૈષી, હિદારસાવ, ધાર્મિક, તત્ત્વચિન્તક, સંસારસુધારક, ધર્મસુધારકઃ આવા આવા ગુણોના નિધાન એમના જેવા રાજર્ષિઓ લોકસંઘને દુર્લાભે મનુષ્યની કથામાં અતિશય વિરલ છે.

૧૩ મી કડીનો સાર' સુન્દરીઓની ખાલ એટલા ઉપરથી આંતર જાવનાં અનુમાન કરતાં જાણ્યો રસશાસ્ત્રીઓ રચે છે; તેમ સ્મૃત્તનાં દર્શનમાંથી આંતર જાવના ખીજ અનુમાન પણ દોર્લ શકે. સરખાવો ૭ મી કડી.

સિન્ધુનીરે

એક ખંભાતી ભજનનું આ જાણાંતર છે

વર્તમાન હિન્દના મહાભક્ત બાબુ કેશવ ચન્દ્રસેનના મળનામાં બાબુ ત્રિલોકીનાથ નામે એકતારી હતા. એક વેળા કેશવબાબુએ અતીવ હૃદયભેદક પ્રાર્થના કરી, અને તે પ્રાર્થનાને અન્તે બાબુ ત્રિલોકીનાથે પોતાનો એકતારો છેડી આ પદ તાત્કાલિક જોડી ગાયું હતુંઃ એવી આ પદની કથા છે

સ્તુતિનું આદ્યક

પિતા ! માતા ! વિ

સ્વમેવ માતા ચે પિતા ત્વમેવ, ત્વમેવ વન્ધુથ સખા ત્વમેવ;

સ્વમેવ વિદ્યા દ્રવિર્ણ સ્વમેવ, ત્વમેવ સર્વ ધર્મ દેવદેવ.

શ્રીમત, રકં. ૧૧.

માફ કરજે, બાબા !	૩૧
મ્હાર પારેતું	૩૭
ધોવના	૨૪
રાજ્યુવરાજને સત્કાર	૧૭
રાજવીર	૭૧
લક્ષ્મીન	૩૬
લક્ષ્મીન	૩૬
વર્ધમાનપુરી	૪૮
વિદ્યાસદી શોભા	૫૧
વિધવેન	૨૮
વીરની વિકાસ	૮૧
વેણુ	૨૬
સારસનો સબ્બ	૩૮
સિન્ધુનારે	૬૪
સૌભાગ્યવતી	૪૨
સ્મૃતિનું અર્ચક	૬૫
સ્વદેશની કાંઠ	૧૧
હરિના હસન	૯૧
હૃદયની વાત	૩૧

ત્રેમલક્રિયાન્યમાળા

કેટલાંક કાવ્યો

.ભાગ ૩ બે

કેટલાંક કાવ્યો

હવે પછી છપાશે

કવીશ્વર દલપતરામ, ભાગ ૨જો, ઉત્તરાર્ધ

પુણ્યકન્યા

કવીશ્વર દલપતરામ, ભાગ ૩ જો

શ્રી હર્ષ

કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૪ થો

કુરુક્ષેત્રના કાંડો

ગીતમંજરી, ભાગ ૨ જો

વિચારણા, ભાગ ૧ ને ૨

ન્હાના ન્હાના રાસ, ભાગ ૩ જો

ધર્મમન્યન, ભાગ ૧ ને ૨

૨૬,	નહાના નહાના રાસ, ભાગ ૨ નો (૨જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૮
૨૭,	ગીતમંજરી	૧૯૨૮
૨૮,	જહાંગીર—નૂરજહાંન (૨જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૮
૨૯,	કુરુક્ષેત્ર, ચતુર્થ કાંડ, યોધપર્વણી	૧૯૨૮
૩૦,	કુરુક્ષેત્ર, પંચમ કાંડ, પ્રતિષ્ઠાદ્વંદ્વ	૧૯૨૮
૩૧,	કુરુક્ષેત્ર, એકાદશ કાંડ, શરણ્યા	૧૯૨૯
૩૨,	કુરુક્ષેત્ર, દ્વિતીય કાંડ, હસ્તિનાપુરના નિર્ધોષ	૧૯૩૦
૩૩,	શાહાનશાહ અકબરચાહ	૧૯૩૦
૩૪,	પાંખડીઓ	૧૯૩૦
૩૫,	કુરુક્ષેત્ર, દશમ કાંડ, કાળનો ડોકા	૧૯૩૦
૩૬,	સળોધન	૧૯૩૦
૩૭,	દામ્પત્યસ્તોત્રો	૧૯૩૧
૩૮,	શિક્ષાપત્રી, સમશ્લોકા	૧૯૩૧
૩૯,	બાળકાવ્યો	૧૯૩૧
૪૦,	ઉપનિષત્પંચક	૧૯૩૧
૪૧,	સંપત્તિના	૧૯૩૧
૪૨,	પ્રસ્તાવમાળા	૧૯૩૨
૪૩,	ઇન્દુકુમાર, બૅક ૩ નો	૧૯૩૨
૪૪,	કવીશ્વર દલપતરામ, ભાગ ૧ લો	૧૯૩૩
૪૫,	ઓજ અને અગર	૧૯૩૩
૪૬,	જગતકાદમ્બરીઓમાં સરસ્વતીચન્દ્ર	૧૯૩૩
૪૭,	આપણા સાક્ષરરત્નો, ભાગ ૧ લો	૧૯૩૪
૪૮,	કવીશ્વર દલપતરામ, ભાગ ૨ નો, પૂર્વાર્ધ	૧૯૩૪
૪૯,	આપણા સાક્ષરરત્નો, ભાગ ૨ નો	૧૯૩૫
૫૦,	ગોપિકા	૧૯૩૫
૫૧,	કેટલાક કાવ્યો, ભાગ ૩ નો	૧૯૩૫

પ્રેમભક્તિગ્રન્થમાળા

પ્રથમાવૃત્તિની સાથ

૧,	કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૧ લો (૨જી આવૃત્તિ)	૧૯૦૩
૨,	રાજસૂત્રોની કાવ્યત્રિપુટિ (૩જી આવૃત્તિ)	૧૯૦૩-૦૫-૧૧
૩,	વસન્તોત્સવ (૪થી આવૃત્તિ)	૧૯૦૫
૪,	કેટલાંક કાવ્યો, ભાગ ૨ નો (૨જી આવૃત્તિ)	૧૯૦૮
૫,	ધન્વકુમાર, અંક ૧ લો (૩જી આવૃત્તિ)	૧૯૦૯
૬,	ન્હાના ન્હાના રાસ, ભાગ ૧લો (૭મી આવૃત્તિ)	૧૯૧૦
૭,	ભગવદ્ગીતા, સમ્પ્રદાયી (૩જી આવૃત્તિ)	૧૯૧૦
૮,	જ્ઞાના-જ્ઞાન (૫મી આવૃત્તિ)	૧૯૧૪
૯,	મેઘદૂત, સમ્પ્રદાયી (૩જી આવૃત્તિ)	૧૯૧૭
૧૦,	ઉપા (૫મી આવૃત્તિ)	૧૯૧૮
૧૧,	ચિત્રદર્શનો	૧૯૨૧
૧૨,	રાજર્ષિ ભરત (૨જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૨
૧૩,	પ્રેમકુન્ડ (૨જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૨
૧૪,	પ્રેમભક્તિ-ભજનાવલિ (૨જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૪
૧૫,	સાહિત્યમન્થન	૧૯૨૪
૧૬,	વૈષ્ણવી ષોડશ મન્થો, સમ્પ્રદાયી (૨જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૫
૧૭,	અમર પન્થનો માત્રાણુ	૧૯૨૫
૧૮,	શકુન્તલાનું સંભારણું (૨જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૬
૧૯,	કુરુક્ષેત્ર, પ્રથમ કાંડ, યુગપદ્ધતો (૩જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૬
૨૦,	કુરુક્ષેત્ર, દ્વાદશ કાંડ મહાસુદર્શન (૨જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૧,	ઉદ્દેશોદયન (૨જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૨,	અર્ધશતાબ્દિના અનુભવગોલ (૨જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૩,	સસારમન્થન (૨જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૪,	વિશ્વગીતા (૨જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭
૨૫,	ધન્વકુમાર, અંક ૨ નો (૨જી આવૃત્તિ)	૧૯૨૭

જેમલક્ષ્મી-અન્યમાળા

કેટલાંક કાવ્યો

ભાગ ૩ નો

નહાનાલાલ દલપતરામ કવિ

વિ. સ. ૧૯૯૧

દોષ
કોમલ એક રૂપીયા

ધ. સ. ૧૯૩૫

કર્તાનિ માટે રજીસ્ટર્ડ

પ્રકાશક: ન્હાનાલાલ હસપતરામ કવિ,
ઝેલિસ પૂલ, અમદાવાદ

આવૃત્તિ ૧ લી

૧૯૩૫

પ્રત ૧૨૫૦

૧૯૨૭ની સાલ પછી પ્રેમભક્તિ-અન્યમાળાના પ્રત્યેક
અન્યની પ્રત્યેક નકલ હિપર કર્તાની દુકાન સહી હોય છે.

ધી સર્પ્રિસ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં કાન્તિલાલ વાઢીલાલ પરીખે જાપું;
પાનકારના નાકે, પીરમસાદ રોડ—અમદાવાદ.

જગતની જોગણીને

જગની જોગણી ! અહાલેક !
તરસી અમારી મરૂંડીઓ,
રસની લહરી ઘો એકઃ
જગની જોગણી ! અહાલેક !

યોગી જને યોગ આકર્ષા,
આત્મા ઉડું ઉડું ધાય;
તપસી ઉભા એક પાવલે,
કહોને કેટલું અભાય ?
કરિયે, આવો, યાત્રા યોગની:
જગની જોગણી ! અહાલેક !

સૂતા સૂતા વનના માંડવા,
સૂની સ્વર્ગની વાટ;
આસ તપે, ને અવની તપે,
તપે ઉરનો ચે ઘાટ.
તહમે ને અમે તપશું એકલાં,
જગની જોગણી ! અહાલેક !

ગેર ધર્યો, ને કન્યા ધરી, .
ધરિયો પ્રભુજીનો લેખ,

કલ્યાણિનીનાં દર્શન થાય છે. સહુ કવિવરોનો એ કાવ્યતીર્થનો
રસમાર્ગ હશે

આ સંગ્રહ ચાર પાંખડિયાળો છે; અને આમાંની કાવ્યપાંખ-
ડીઓ નહિ લાંબી કે નહિ ટૂંકી કહેવાય એવી છે. પહેલાં ત્રણ
કાવ્યો તો રચાયા પછી ત્રીસેક વર્ષે આ સંગ્રહમાં પ્રથમ વારના પ્રગટ
થાય છે; બીજા કાવ્યની નિરાળા પુસ્તિકા મિત્રમંડળમાં વહેંચવાને
કાળે પાંચેક વર્ષ પૂર્વે પ્રગટ થઈ હતી સ્વચ્છન્નનું કાવ્ય તો ત્રીસ
વર્ષમાં ત્રણ વાર નવઅવતારે આવેલું છે; અને છતાં હજી આ
આલેખકને એમાં ઉણપઅધૂરપ લાગે છે; એવો એ વાણીકુર્મ
કાવ્યપ્રસંગ છે. જ્યા-જ્યાન્તની પેઠે મ્હારો મોર અને પારેવડાં પ્રો.
ત્રિભુવનદાસ મજૂરને ત્યાં લખાયેલાં કાવ્યો છે. એ કાવ્યો જૂનાં
સ્મરણોને આજ જગાડે છે, અને આનન્દાવે છે તેમ વિષાદ પમાડે
છે. સ્નેહનાં સ્મરણોમાં આનન્દે છે ને વિષાદે છે. પાઠક ! બન્ને ૬
માણુવાં હોય તો પોદેલાં સ્મરણોને જગાડજે. ચારે ૫ કાવ્યોની
અધિષ્ઠાત્રીઓ સ્ત્રીજન છે, પ્રધાનતા એમની છે; એટલે આ કાવ્ય
સંગ્રહનું અર્પણ જગતની જોગણોને કીધું છે. એ અર્પણકાવ્ય પણ
પચ્ચીસત્રીસ વર્ષજૂનું છે, એની પણ ઇતિહાસકથા ■ ગિરનારને
શિખરે ૧૯૦૪માં 'અમે જોગીઓના બાળ' એ કાવ્યના ભગિનીકાવ્ય
લેખે આ કાવ્યભાવના સ્ફુરી હતી, અને, વાંચ્યા પછી પાંચેક વર્ષે
આજો ફોળે છે એમ, ભાવના સ્ફુર્વા પછી પંચવર્ષો વીત્યે સિદ્ધલદીપમાં-
સંસધમિત્રાના સિદ્ધલદીપમાં પેદાતાલાગસ્થાના શિખરે ન્યૂરેલિવાના
સરોવરકાંડે એ ભાવપ્રેરણા અક્ષરાવતારે ઉતરી હતી. શુભમંગલાની

ચેઢે કાક પ્રેરણાઓ પણ કંઈક વર્ષો સુધી હયાબૂમિમાં ગોપાયેલી રહે છે.

ગુજરાતનું એક બહુસન્માનાતું ગીત ॥ કે

હાં હાં રે કે કનક કટાય નહી.

ખરૂં, કનક કટાતું નથી; તેમ કવિતા ચે કટાતી નથી. પૃથ્વીપગધારે નિત્યયૌવના કે હોય તો તે કવિતા. પાંગરતા સંસારને પ્રેરણા ને થકિલા સંસારને સંજીવન કવિતા પાવ છે. કવિતા કાલાતીત છે, ને કાવ્યાનન્દ બહાનન્દ છે, અને એ અદ્વાસુત્રો આ કાવ્યમંડળના આટલે કાળે પ્રકાશનનાં પ્રોત્સાહક છે. ત્રીસ-ત્રીસ વર્ષે, એક પેઢી ઉગી હતયે, તો આ કાવ્યકનકને હજી કાંટ મહડ્યા નથી.

ગુજરાતના નવયુગના ઇતિહાસની આનન્દશાધિની ને ગૌરવ-શાધિની એ રસકથા છે કે ગુણપારખ ગુર્જર જનતાએ નવકવિતાને ઝીલવામાં કમીના રાખી નથી. નર્મદ કહે છે કે નર્મદના વીર રસને નહિ, પણ શૃંગારરસને ત્હારે મુંઝાઈ નગરીનું યૌવન ઝીલતું; દલપતના સ્વદેશવાત્સલ્યના રસને ચોખ્ખું ગુજરાત ઝીલતું, અર્ધી સફીભર ધડાતા નવગુજરાતનાં લાફો બાળબાળાઓ વર્ષે વર્ષે ઝીલતાં. ‘હીધાં છાંડી પિતામાતા’ની ગઝલ ન ગાયેલો તથા મુગનો ગુજરાતી કેણુ ? નવયુગના રાસ ન ઝીલ્યા હોય કે ડોલનચેલીની નવભાવનામયતા— New Romanticismમાં ન ડોલ્યાં હોય એવાં મુશિશ્વિત નવ-ગુજરાતી કે નવગુજરાતણુ કેાકે હરો. વસન્ત પધાયે વેલે વેલે ફૂલડાં ઉમડે, અને ઉદ્યાનભરમાં એ ફૂલડાંઓ કુંજકુંજે મહેડી રહે, એવી ગુજરાતની નવયુગની ગૃહકુંજે નવકવિતાના પરિમળોથી મહેડી

રહી છે. સરળથો ત્હારથી સાગરગીતો સુણતો ગુજરાત રસમૂર્તિ
 મૃણ્મયન્દ્રના યુગથી તો કવિતારસિયો દેસ છે. જૈન કે શૈવ, વૈષ્ણવ
 પારસી કે ઇસ્લામી, યાનમન્દિરે કે ડુળમન્દિરે, આજે જાવ અને
 જૂનો, ગુજરાતીઓ અને ગુજરાતણોના હૈયેહૈયેથી નવકવિતાના
 ફૂવારા ફૂટે છે.

વૈશાખી પૂર્ણિમા, સ. ૧૯૯૧

નહાનાલાલ દલપતરામ કવિ

કેટલાંક કાવ્યો

ભાગ ૩ નો

અનુક્રમણિકા

જગતની ભોગલોને (૧૯૦૬)	પાનું ૭
અસ્તાવના	૬
મહારો મોર (૧૯૦૬-૦૭)	૧૫
અઠગજન્મ (૧૯૦૬-૧૯૨૫-૧૯૩૪)	૪૯
પારેવડા (૧૯૦૭)	૭૫
સશક્તિનું પ્રુષ્ઠ (૧૯૨૬)	૯૭

મહારો મોર

‘ જા યોગી ! જા યોગી !
મહારા મોરને બચાવે. ’

સુન્દરતાનાં તેજ જોડી
સુન્દરી રડતી હતી.
એ અશ્રુથી પૃથ્વી ઢાંકતી.

‘ ઉગારો, ઉગારો, યોગીરાજ !
મહારો મનમોહિરો એ મયૂર.
જગત છે ને એ જશે ? ’

સાગરતીરે મહેલ હતો,
ને રત્નોની રત્નવેલ જેવી
મહેલની તે મહારાણી હતી.
તેની મનની માંછલીઓમાં
કંઈ કંઈ મોતી પાકતાં.
મહારાણી આજ અશ્રુથી ભીંજતી,
રડતી કોયલ શી ટહૂકતી.
મહેલનાં ખંડો ને શુક્રાઓ ભરી
રુઢનનો ટહૂકો ઢોળાઈ રહ્યો.
ઉંડી-ઉંડેરી અન્તર્ગુહામાંથી
યોગી જાગ્યા અને આવ્યા.

મહારો મોર

‘ જાલો ! શો લય છે ?
આત્મસૂની જેવી જહાવરી કાં ?
અશ્રુની ગંગા દડદડે છે. ’

પાછળ અમઝમતા સાગરના સરિખડો
શબ્દ ઘેરો પણ સુમધુર હતો.
પદ્મજૂલો મૂલવી લક્ષ્મી જેવી
મનોરમા દેહપદ્મે ડાલતી.
હૃદયનો જલધિ તોફાન ઉછળતો.

‘ યોગીન્દ્ર ! મહારો મોર.
આપ સમાધિમાં પોતલા,
ને મૃત્યુએ જાળ માંડી;
મંહી મોરનો પગ સપડાણો.
ભાવના મેં ભાગશે મહારી ?
સહકાર મહારા સૂના થશે ?
આજ વેઠાઈ મહારી આશ્વવેલ,
આજ આયમ્યા મહારા આત્માના કોડ.
તહમે સજનનાં તાળાં જોલો છો,
તહમે લવનના જન્ત્ર શોધો છો,
તહમે આત્માના લેક જાણો છો,

મહારો મોર

તહમે મહનતાના પડદા સંકેલો છે.
 અતળ જળમાં અંપલાવતાં શળને
 તહમે સજીવન કર્યા હતાં;
 કંઈકને મૃત્યુઆરેથી પાછાં વાળ્યાં છે
 સંસારની સુન્દરતાનાં પદ્મવપુષ્પોમાં.
 જીવાડો-જીવાડો, જો જોગી !
 મહારા દેવપંજેરા આ મોરને.
 નહિ તો સૂના-સૂના પડશે
 મહારા મનના રંગમહેલ .’

સુન્દરીનાં નયનોમાં વિનતિ હતી,
 સુન્દરીની મૂર્તિમાં સ્તુતિ હતી,
 સુન્દરીના સૌન્દર્યે અંખવાચેલી લબ્યતા હતી.

‘ તહારી જયલોભી આંખડલી
 મહારા પરાજય નહી પારજે,
 એક વિજયદર્શન જ દેખશે.
 સફળે છું, નિષ્ફળે છું, બાલે !
 હોવાતાં ચેતન ચેતાવવામાં
 વિશ્વહૈયાના સંયમાં છે જીવનવો જન્ન.

લવિષ્યને ઘાટ તપસ્યા તપે ઉ
 એ તાળાના ઉઘાડણુંહારો જોગીરાજ.
 પણ કંઈક છે તહારું એ રમકડું ?
 કહ્યના સમું કહ્યોલતું એ. પંખીડું ?

મહાગંભીર ઘડીઓમાં પણ
 યોગીની મુદ્રામાં સ્મિતલહરો લહરતી,
 ને સ્મિતમાં સદા સરળતા ઉઘડતી.
 એવું એક મહનતાવર્ણ સ્મિત,
 પ્રસન્નવદન ક્ષણસોહન્તી ઉપાવેલ જેવું,
 આછી પાંદડીએ ઉઘડયું,
 ને પરિભળ જેવી ત્હેની તેજલેખા
 મહારાણીના મહેલમાં રેલી રહી.

રાજરાણી બાદ્યે શુદ્ધ ગમ વળી.
 પાછળ લહરતા સાગરના જેવી
 રમણલલિત તરંગિણી ગતિથી
 યોગી ધીરે ધીરે અનુચર્યા.
 વિશ્વરમન્તા યોગીન્દ્રનાં ઉપરનાં જળ
 અહર્નિશ વિશ્વલાડીલાં રમતાં,

મહારો મોર

પણ આન્તર્જન, જલધિજન સમાં,
અગાધ પૂરમાં જ્ઞાનગભીરાં ડાલતાં.
આલ હસે છે, પણ
આલનાં હાસ્ય દેવગંભીરાં છે.

‘ સૂજનની સાથે જ, ખાલે !
ચમરાજે જળ નાંખેલી છે,
મંહી પ્રક્ષાલ અંપલાયેલું છે.
એ સપાટો ઓર છે.
મૃત્યુ તો જન્મનો પડછાયો છે
અમરખાલો પીને, રાણીજી !
ઢોધ અવતરતું નથી.
ઉતરે છે તે ઉડવાને કાજ. ’

યોગી મન્ત્રશુદ્ધામાં ગયા.
ગન્ધવતીના અદ્ભુત ગન્ધો,
સાગરનીરનાં દોહન-નવનીત,
નવ રસનાં રસાયન ત્યાં હતાં.
વનવનની ઓષધિઓ હતી,
ફૂલફૂલના અર્ક હતા,
નદનદનાં યુગ્યોદક હતાં.

શુક્લ મન્ત્રેલી હતી
 શરીરની યુષ્મદલીઓ ત્હા હતી,
 દેહદ શનો મ્હોરો ત્હા હતો
 ચન્દનીનું જમાવેલું ચન્દન,
 સૂર્યપ્રભામાનું ધોયેલું કેસર,
 અન્ધકારના ઉતારેલા ઝેર ત્હા હતાં
 ગિરિગિરિના ચિલાછત હતા,
 મનના મોલીની મહાબસ્મો હતી,
 મૂર્છામન્ત્રની સ મોહિની હતી,
 પ્રારબ્ધનું પૃથક્કરણ હતું
 વચ્ચેવચ્ચ, મન્ત્રશુક્લાના મધ્યદેશે,
 ભાવી સરજનહારા કેા ચાલીઆમ સમે,
 પાપપુણ્યનો ચિન્તામણિ હતો
 એક ન હતા અમરવેલના પાન,
 એક ન હતી સજીવનીની છુટ્ટી

ખૂણામા મયૂર હતો,
 દાદાયલો બાણે ફૂલનો છોડ
 સુકુમાર ડાખળી સરિખડો

મહારો માર

નીલો કંઠ નાંખી દીધો હતો,
 ફૂલ જેવી કલગી કરમાઈ હતી,
 પાંદડાં જેવાં પીંછાં વેરાયેલાં હતાં.
 નયનો હોલવાતાં જતાં'તાં,
 અંગતેજ અસ્ત પામતાં'તાં;
 ઓટનાં છેલ્લાં મોઝાંઝો છમછમતાં.
 ઘડીપળનો મહારાણીનો મયૂર મહેમાન હતો.

'આશાની વીજળી જેવાં
 અલૌકિક નખરે એ નાચતો;
 તુ- પાણી પી પી
 શતરંગ કલાપકલા ખેલતો;
 એક હજાર લાડે લાડતો,
 બાણે રૂમઝૂમતું રસખાળકડું.
 એના ટૂંકાકાર વિનાના તો
 મહારા મહેલમંડપે કરમાશે.
 આંગણઉલો અલગેલું નર્તતો,
 મહારાં મહાર્યા ઉદ્યાનને ઉભળતો,
 હૈયાના કણથી એને ચારતી.

મહેલને મિનારે મ્હડી બેસતો,
 આકાશવાણી બોલે એમ બોલતો.
 મહારી ફૂલપ્રકુહા ક્યારીઓમાંના
 રાયવાનવંશી ફણીચીને સંહારતો
 ત્હમે પ્રથમ મિલ્યાએ આવ્યા
 એ કલ્યાણી તિથિએ એનો જન્મ
 કેવા કલગીના એના કેડ !
 કેવા હેયાહારી એના અંજમરોડ !
 એના કંઠની કેકા તો
 બણે મહારા કન્યના કામણુ !
 એની લોલવિલોલ લીલા'તો
 બણે મહારા સ્નેહના સ્વપ્નાં !
 કેવો કારમો એનો ટહૂકો !
 જીવનની કુંજ ભરી ગાજતો
 પાછી એ કેકા નહી બોલે ?
 યોગી ! એ આવમના યોગી !
 એનો પેલો એક ટહૂકો-
 એક ગજનભેદી ટહૂકો-
 એક-એક ટહૂકો તો બોલાવજો, હો !

મહારી માર

આવણીની ધારાઓ જેવી
એ બાળા નયન સારવી.
અધઢાંકી અધઉઘડી કમળવેલના
વિખેરાયેલા ઢગલા સરખડો
હલાધર ચૂંથાયલો પડ્યો હતો.

‘અશ્રુના સ્નાને, સુન્દરી !
શુદ્ધ થવું હોય તો લલે યાવ;
સરચૂસ્નાનથી અશ્રુસ્નાન મોંઘેરાં છે.
પણ વીસરશે મા;
આંસુથી ધર્મરાજ આર્દ્ર નથી થતા,
ઠે અવધો નથી ધોવાતી.
જગત્સીમાઓ અણબૂંસાતી ઉભી છે.’

રમતી, ગેલતી, લટી જતી,
મોહિની સરખડી મનોહારિણી,
એક ફૂતરી મન્ત્રચુક્ષામાં આવી.
ઉમળકે ઉછળેલી પાશવ મોહિની શી
પશુઓમાં તે સુન્દર ગણાતી.
પાટલીપુત્રની પ્રતિહારિણી યવનીનાં જેવાં
મદ્યેલાં એનાં ગેલ હતાં.

મહારો મોર

સફેદ બદનમા ઝળા પટા હતા,
 નર્તકી શા એનાં દેહનૃત્ય હતા
 નમતી, નાયતી, ંહાલ દાખવતી,
 મહારાણીને જાણે તે મનામણે ચાલી
 મહારાણી પ્રજ્ઞવણી ઉઠી,
 નયનોમાથી ત્રિશૂળ ઉછળ્યા

‘આ જ એ હત્યારી
 એણે માર્યો મહારો મોર,
 ને વેડ્યો મહારો મનમાડવડો
 એનો ભોગ લઉં ખપ્પરમા,
 એનો બલિ સમર્પી
 દેવોને તર્પુ, વર પામું
 આ જ એ અન્ધકારની પુત્રી,
 યમની કીંકરી, રૂપલાડિલી
 એણે ઉજ્જડ કીધું મહાર આગણું ’

અગોમાથી અગ્નિ વરસતી
 મહારાણી ઝગમગતી ઉભી:
 જાણે વીજળીની વેલ

મહારો મોર

‘ધીરી, જો અધીરી જાલે !

હત્યાથી નહી, હો જહાવરી !

હેતથી હેત કેળવાશે.

પશુમાં પણ પ્રાણ છે.

શયતાનને ચે શત્રુ કીધે સેધા નથી.

પ્રજાંડ તો નિયમોનું નગર છે,

નિર્માણનું યાજ્ઞકાંધ્યું નવાણુ છે.

વિશ્વ એટલે નિયમાવલિનું સામ્રાજ્ય.

નિયમસામ્રાજ્યથી પર ધ્વજ ઉડાવતું,

જગતની ઝાડીમાં એક જ છે દેવાલય.

સર્વસ્વતન્ત્ર આત્માનું મહામન્દિર

નિયમની ફાંચીએ હજી નથી ઉધડતું.

ચેતનની સચોટ ચાવીઓ

પામું નથી હજી માનવલોક.

મૃત્યુથી મૃત્યુ પાછાં નહી કેલાય,

અન્ધકારથી અન્ધકાર નહી અજવાળાય.

મૃત્યુનાં ઔષધ અમૃત છે.

જીવનની ભરતી જમાવ્યે

મૃત્યુના એટ ધરો, મહારાણી !

લીધાથી જરો ને આપ્યાથી આવશે.’

મહારો મોર

‘તો લવનની લરતી ઉભરાવો,
તો લવનનાં ઝરણ ફેડો
મહારાં બધાં પુણ્ય આપું,
જો મોરનાં મૃત્યુ વાળો તો
લાવો, લાવો આયુષ્યનાં અમૃત;
અજલિ ભરી મહારા મોરને પાઉં’.

સાગરનીલ સાડીમાથી
મોતીની છડી સરિખડો
ચાંચનાનો હાથ રાણીએ લ’ખાવ્યો,
સુંદરીએ અફભુતના અલિલાય લાખ્યા.
પણ અવનીને ઝોરડે
અફભુત હજી ઉતર્યા છે કંઠડા ?

‘પુણ્ય વેચી દેહ મા ખરીદો,
પૃથ્વી પુણ્યનાં મૂલ નહી પાઠવે.
—ને લવન ! હા ! લવનની જ્યોત
આયુષ્યનો અસ્ખલિત ઝોલ !
આંખે હયાતનો ઘરો, ખાલે !
હજી મહેને જઠયો નથી.

મહારો મોર

નહિ તો સારસડાંને ચિરંજીવ કરત,
 નહિ તો મોરઢેલનાં મૃત્યુ ન હોત.
 પીયૂષની પ્યાલી પામું છું;
 દીપુ દીપુ પાઉં છું પાણીમાં;
 પછી કટોરી ખૂટી જાય છે.
 હાં ! અખંડવાહિની જીવનજળની સેર
 હજી લાધી નથી મ્હને.
 માયા અને મોહની અન્ધારીઓ
 યોગીને વે આવરે છે, હો !
 હજી હાર્યો છું, મહારાણી !
 મૃત્યુને ગઢ અમરતાનાં નિશાન રોપીશ,
 જગતના કટ્ટા વેરીને જીતીશ—
 જીતીશ ? હા ! જીતીશ ?
 એ જીવનપ્રશ્ન છે, જીવનઉત્તર નથી હજી.
 હજી હું શોધક છું;
 'સદ્ નથી, સરલે !'

યોગી ધ્યાનમાં લગ્યા

સુખડે પરાવ્યના પડછાયા પથરાયા;
 એ ઝાળાઓથી આભા અનેરી ઉધડી.
 રમણી મહિમાસુગંધ ઉભી હતી.

મહારો મોર

ધીરે ધીરે મથૂરે કંઠ લંગાવ્યો;

જાણે સંસારી શ્રોતાઓને

મૃત્યુની કથા કહેતો હોય ને।

‘સૂર્ય નમે છે, રાણીછ’

તેજ ને જળ પાછાં વળે છે,

ને આકાશ ઉતરે છે અન્તરિક્ષથી.

જીવનનો ઓટ ધાય છે વિશ્વમાંથી.

પણ આજની રહાંજ એ કાલની રહેવાર.’

મથૂરે કંઠ ઉચ્ચે કીધો,

કલગીની રેખ સમારી;

જગતનો છેલ્લો શ્વાસ

ભાતા જેટલો ભરી લીધો

ધનુષ્ય જેવો નીલ કંઠ વાળ્યો.

દિશાઓમા નિહાળી લઈ

ચાચ થીછાંઓમા પૂરી કીધી,

ફરી વળી આંખડલો ઉઘાડી

જગત જોવાની જાણે ના પાડતો હોય.

મથૂરનું જગજીવન પૂરૂ થયું,

ને અમૃતજીવન ચારંભાયું

મહારો મોર

‘ખાલે! રહ કે હાસ;
વિશ્વ અજળ બૂલબૂલામણી છે.
સારી પૃથ્વીને પગથારે
સૃષ્ટિસુક્રત દીકું માનવીનું કેા કુલમન્દિર ?
જ્યાં તે જશે, મહારાણીજી !
જડેલાં રત્નો ખોવાશે જતનમાંથી.
પણુ વહુરતના વસુન્ધરા.
ખાળકો દેવ થશે; પણ
માતાઓ નવજન્મ આપશે નવખાળકોને,
ને પૃથ્વી ભરી ભરી રહેશે.
મહિષાસુરના ઘાટનાં પાણી
સાગરમાં જઈ સમાશે,
પણુ ગંગોત્રી નવજળ પૂરશે;
ભાગીરથી જળસૂકી નહીં થાય.
એક આશાવેલ અગ્નિમાં સળગી ગઈ.
એની ભસ્મ ખાતર ભરશે,
અને ઉગશે ત્હાં અનેક આશાઓના અંકુરો.
જો ! જગત વિચાળ છે,
ને હજી જીવે છે.
જગત તહારી શુશ્રૂષા માળે છે.’

મહારો માર

તો મૃત્યુ ચે લીલા છે.
માર મૃત્યુ નથી પામ્યો;
માર તો મુક્ત થયો, મહારાણી !
ભોતકની વાસના નશ્વર છે,
દેહ સંગ્રામે ભસ્મીભૂત થા ન
દેવીની ભાવના ચિરંજીવ છે,
આત્માના જેટલી અમ્મર છે.
દેહ ને દેહવાસનાનાં ચિતાસ્નાન
એ પૃથ્વીવાસીઓનાં મૃત્યુ.
ને મૃત્યુ ચે સાચાં છે સત્યનાં જેટલાં;
પ્રજાએ સાચા છે સૃજનના જેટલા.
મૃત્યુની ચે અન્તર્ભોત અમૃતની છે.
ભાવનામય પવિત્રતાના અનન્ત વિશ્વાસ,
દેવોની એ ચિરંજીવ મુક્તિ.
માનવીનાં વાસનાવઓ
દેહ સાથે ઉતરે છે ને ઉતરશે;
દેહ છતાં વાસના વિશ્વમે
એ જગતમાં જીવ-મુક્ત.

ભાવના સૂર્યતેજ જેવી છે,
 અખંડ ને અનસ્ત છે,
 સકળ પ્રલ્લાંકવાસિની છે.
 પવિત્ર ને પાવનકારી સ્નેહી સરિખડો
 મયૂર ભવન્મુક્ત હતો, મહારાણી !
 ને માનવકોટિથી ચે મહિમાવન્તો,
 કામજેતા કલાપીનો વંશવિસ્તાર
 પૃથ્વીની પાર્થિવતામાંની પ્રભુતા છે.
 ગગનમાં મેઘઘટા ગોરન્મે
 ને રસધારે વિશ્વવિભૂતિઓ લીંબાય;
 કલાપી ચે ત્હારે રસ ઝીલે,
 નાચે, કલા કરે, રાસ ખેલે,
 ભયે કંઠે કેકાની કવિતા ગાય.
 એને નયલેથી નીર નીનરે,
 અને આત્મમન્થનનાં એ માંખણ
 સતીપ્રિયા સમી ઢેલ સાધ્વો
 વીલે વીલે ને વેશવા દે;
 ત્હો ય ભવન્મુક્ત ભોગીની ભાવના
 વટલઇને વાગના ન યાય.

મહારો મોર

આત્માનાં અમૃતસોગી અમરો .
 રેહની માટી ભક્ષવાને ન ઉતરે.
 સ્નેહ અને કામનાના સમોવડા
 ભાવના ને વાસનાના લેહ છે.
 અમૃતની ઝો અધિકારિણી !
 જગત્વાસનાની વેદનાઝો વિસર્જને
 ભાવનાની દેવવાડીઓમાં સંચરે.
 ભાવનાનાં પ્રજ્ઞાંક પ્રજ્ઞવર્ણ છે.
 પાવન થઈ પાવન કરે,
 ઉદરી ઉદારે નરલોકને.
 દુનિયાને કરે દેવોનું દેવમંદિર.'

ચરતી, ચાવતી, વાગોળતી,
 નવવર્ષાની લીલી દુર્વામાં
 નવઆનન્દે વિચરતી ધેનુ સમી
 સુન્દરી નવજ્ઞાનનો આનન્દ અનુભવતી.
 જગત્ જોતી જોની આંખડીમાં
 દેવની દૃષ્ટિ પ્રગટી
 ચિન્તાનધેરી કીકી વિશાળ થઈ.

મહારો મોર

મૃત્યુના મહાઓધના સમાનાન્તરે
જીવનનો મહાપ્રવાહ વહેતો દીઠો.
સુજનનાં સત્યો આંખડીમાં આવી બેઠાં.
સાગરની માઝાવતી મહારાણી ઉભી હતી,
હિરમાં બરતીની ડોલાડોલ ડગમગતી.

ધરધરમાં છે શરશબ્યાઓ;
ને એ શરશબ્યાના શરસૂતા
નવશાન્તિપર્વ ઉચ્ચારે છે
કુળકુળના ભીખ પિતામહે.
જ્ઞાનવિજ્ઞાત તો કાળજૂનાં છે;
યુગેયુગે એમના આસ્વાદ છે નવનવા.
અક્ષ ને પાણી જગજૂનાં છે;
એમની રસમાણુ છે
મધ્યાહ્ને મધ્યાહ્ને અવનવી.
જૂનાં સત્યોના મુન્દરી નવા સ્વાદ માણતી.

‘ક્ષમા કરજો, યોગીન્દ્ર !
પરિશ્રમ દીધો, પજવ્યા.
અમારા ન્હાના સંસારોનાં

મહારો મોર

ન્હાનાં ન્હાનાં ચિન્તાલય,
 ને ન્હાનકડાં નયને મ્હોટાં ઝંખાય.
 ગોળોમાં અમારો સાગર,
 ને થાળીમાં અમારું જગત.
 મ્હારૂં રમકડું નન્દવાણું,
 ને મ્હેં જાણ્યું જગત કૂટી પડ્યું
 ન્હાના લોચનિયાની ન્હાની દૃષ્ટિમર્માકાઓ-
 ઝોટ કૂલ ખરે તો અમે રહીએ,
 મણુ કૂલછોડ ન પાવીએ
 મૃત્યુ નિરખીને થરથરિયે,
 મણુ અમરોને સત્કારિયે ઓણુ
 અધૂરા-અધૂરા છે અન્તરના અનુકંપ.
 આશાને આદરીએ એટલું
 આબ્યાને આદરતા શીખવો
 ભવિષ્યને ભજીએ એટલું
 વર્તમાનને વધાવતા નથી અમે
 સત્સારીએ વિષમવર્તી છે એવાં
 સુન્દરીઊરના સરોવરો સાગર નથી;

મહારો મોર

નહિ તો તો સુન્દરતાની રહે
 જયત ઇચ્છું ઇચ્છું થતું હોત આજ.
 અમ સરોવરના મિઠા મહેરામણ કરો,
 નીરમાં નિર્મળી છાંટે, યોગીન્દ્ર !
 વાસનાનાં વિષ વર્તવે
 જાવનાનાં પીયૂષ પાવ.
 સંસાર અમારા સુજનવિશાળા સરળો.
 ચાર દિવાલો અમારી ઉઠાવી
 ચાર દિશાઓએ છેડે માંડો.
 આભ જેવડી આંખ ઉઘાડો
 મહેલ અમારો વિસ્તારો,
 પ્રજાંડવિશાળ કરો,
 કે વિશ્વલહરીઓ મહી લહરે રહડે.'

સાગરને તીર મહારાણી શોભતી હતી,
 સાગર સમી આંખડલી અગાધ હતી,
 સાગર સરળા મહાયજ્ઞ ઉચ્ચરતી હતી.
 ને ઉચ્ચરતી એ અગોમાં ઉગતું.

‘ જાલે ! પ્રલ્યાંડ ન મહેલ !

દશાંગુલ પર જે લહરે છે
 એ તહારા પ્રાસાદથી પરો ઉલશે ?
 પ્રલ્યાંડ અને પ્રલ્યાંડપતિ—
 સુન્દર સૃષ્ટિ, મંગળકારી સ્વર્ગ,
 ને સૃષ્ટિ ને સ્વર્ગનો સ્વામિન—
 સૌ તહારા મહેલમા માંડ.
 એ વિશટ અણુમાં એ સમાશે,
 તહારા અન્તરમાં પધરાવીશ તો.
 મયૂરનો કલાપમહિમા વેરાયો,
 મૃત્યુ પીને અમર થયો એ,
 કળાધર મટી દેવગોષ્ઠે દીપ્યો
 દુનિયાનો કલ્યાણકારી દેવસંઘ
 આંગણે ઓરડે ને ઉરમાં ન્હોતરો.
 મહેલનાં મટી વિશ્વનાં મહારાણી થાવ.’

ગેળી જ્ઞાનનાં અજવાળાં
 ચોળીની આંખમા ઝળકતાં હતાં,
 મંહી વિશ્વવીજળીઓ આવતી ને જતી.

શામળી મુખમુદ્રાનો મહિમા ચે
લબ્ય વર્ચસ્વી વિરાટવર્ણો વિરાજતો;
જાણે આકાશને વદને ઉઘડતું પ્રભાત.

જુદને અગમદષ્ટિ હતી કે
તહારા મોરને મૃત્યુ નહોતે.
આત્મા કરતાં આ ભવ અધૂરાં છે.
ઉઠવાં કરતાં આભ આધેરાં રહેશે,
કૃષ્ણ કરતાં દેખવાં દૂર રહેશે.
આશાના ને આદર્શના પાર
આ નયને તો નિરખાશે નહિ
એ ઉદ્ધિ અપાર છે,
ને ક્ષિતિજ સમા ચિરસંચારી છે
રહેના રહામા તોર.
ઉમંગના શઢ ભરી ભરી
માનવી મહાસકર આદરે છે,
અને અધૂરી સકરે યાકીને નાંગરે છે.
આગમની એ ઝાછપમાં
આ લોકનાં છે આશકા ને ઉત્સાહ

ભાવના ઠફો ચે ભાગતી નથી;
 ને ભાવોર્જખતા અન્તરના લાડકોઠ
 પ્રત્યક્ષ ઠફો કેા પૂરતા નથી.
 વામનાના વણવાર્ધા વિલાસેભાં
 ભાવનાની તૃપ્તિ નથી, હો !
 અને આત્માને ઉલ્લેા-અધૂરો મા માનવી.
 હૈયાના ઠલ્લે હલે, હો મહારાણી !
 મયૂરની પેરે માનવીને ચારે.
 ઠલ્લાણુદાન ધર્મિજ્ઞાનો ધર્મ છે.
 ચમરાજ મયૂરને મનાવી ગયા,
 ગગનદેશે પાદપંક્તિ પાડતા ગયા,
 આપણે કાજે, ઓ સરલે !
 પ્રભુદેશની ઢેડી કોરતા ગયા,
 અગમ્યનો પરમ પન્થ આલેખ્યો
 સ્વર્ગારોહણનો વિશ્વમાર્ગ દાખલ્યો,
 અઘોર ચમની એ કરુણા
 ચમરાજ આંગણે આવે છે
 તે ધર્મનાં દ્વાર દર્શાવવાને.

મહારો મોર

મૃત્યુ મરી ગયું મોરનું,
 ને મોર તહારો અમર થયો.
 પૃથ્વીનાં પરિધાનનો પરિત્યાગ
 પુણ્યશાળીઓ કરે છે સ્વેચ્છાએ,
 ને માણે છે જીવન્મુક્તિ ભવમાંડવડે.
 અવધે યમ તો ઉતગવે છે જ
 સૌના સસારવાધાઓ,
 ને જોડાડે છે ચિતાસંન્યાસની કન્યા.
 કારમા મૃત્યુમાં યે, જાહે !
 મોક્ષ છે, અમૃત છે, સંજીવન છે.’

‘જો યોગી ! જો યોગી !
 મ્હને જો-પેહું-પેહું આપો,
 મ્હને મનગોથેર આપો
 નથી જો આપો મ્હને, યોગી !
 મહારો આશાનો આધાર
 છે તે છીછરાં-છીછરાં છે
 મ્હને અજાધ આપો, અનન્ત આપો.
 અન્તરની કિણુપો પૂરો જો યોગીન્દ્ર !’

મહારો મોર

જલધિમાથી ઉઠતી શરીલેખા

જળનીતરતી જેવી બાસે છે,

એવી સુન્દરી નીતરતી હતી

નયણે તો જાણે માણેક મૂક્યા

‘ સુન્દરતા છે સચ્ચિદાનન્દની રસલીલા

સૌન્દર્યને રડવા શા ?

આનન્દની કળીઓને કરમાવા શા ?

આનન્દશે તો ઉડશે

મસત્ર માણુમન્દિરે, પુણ્યવન્તો !

મણુ પધારશે, પૂર્ણતા પ્રકાશશે,

ને ઓછપના અગ્નિ હોલવાશે

જગતના ઉડાણે આછેરા છે,

ઉરના ઉડાણુ એ નહિ પૂરે

જગતની તૃપ્તિ જગન્નાથમા છે

સૌન્દર્ય પવિત્રતા ને આનન્દ

ચતન્યજળને એ ત્રિવેણીસંગમે

છે માનવલોકનું કલ્યાણુતીર્થ

મૃત્યુ સ્વર્ગનીસરણીનું પગથિયું છે

મહારો મોર

એ છે ઉપરનાં આમંત્રણ;

ને મહેલ તો છે સચ્ચિદાનન્દના.

મહારાણીના મુખારવિન્દે

શાન્તિ ને સ્વસ્થતા મેહડવા લાગ્યાં;

વેદનાની વિકૃતિ જૂંસાવા માંડી.

ભાસ્કરું કે ભવાટવી ઉજળી થશે,

ભાસ્કરું કે ગોરમ્બો ઉતરશે.

એવે આચિન્તાનો ને એકએક,

સમસ્ત મહાસાગરના પોકાર સમે,

સકળ જળવાસીઓના રહેન સરિખડે,

ધમ ધમ ધમ ધમધમતો

મહાસાગરનો શબ્દમોજ કે મેહડયો;

જળવંટોળ સરિખડે ધૂધવતો આળ્યો.

સુન્દરીને વધાવી, ભીંજાવી,

અર્ધસ્કુટ કે ગહન બોલ મુલાવી,

ઝોટ સમો પાછો ભરદરિયે વળ્યો.

ફર-ફરનાં નીર ઉપરથી પછી .

એનો ઘેરો ઘોર સંભળાતો;

મહારે માર

જાણે સિતિજપારનો કો વિશ્વશબ્દ.
 એ ગંભીરરવ ઘોષણાના ઝમકારે
 સુન્દરીને વિહ્વળ કીધી, બહોલી નાંખી,
 અન્તરમાં ઉછળાટ ઉલટાબ્યા
 ભરતીની ભરછક લહરી સમી,
 જૂલજૂલામણીની સમરીઓ ખાતી,
 મહારાણી ધૂમડીએ ધૂમવા લાગી;
 જાણે વટોળમા વોંઝાવી વેલ.
 ને પછી હેયું હાથ ન રહ્યું,
 જન્મમંગાથી વાસના સળગી ઉડી
 આંખડહી અન્તરિસે ધૂમતી,
 ને મહેલના મણિમણિમાં
 આશાની અમૃતકળી સરિખડા
 ન્હોતા તે નાચને શોધતી, સબોધતી,
 દિશદિશમા નમન નમતી, વિનવી રહી.
 ઘટાગાથી ડોયલ ધોલે
 એવો દેહદેશેથી ટહુકો ગાજતો.

મહારો માર

હો ! ઝોલે મહડયું મહારું હૈયાનું હોડયું.

હો નાથ ! ફહેયો ?

હો નાથ ! ફમહારે ?

ઝોલે મહડયું મહારું હૈયાનું હોડયું,
હો ! ઝોલે મહડયું મહારું હૈયાનું હોડયું.

જગની સીમાઓ બતાવો,

હો નાથ ! ફમહારે ?

હો નાથ ! ફહેયો ?

ઝોલે મહડયું મહારું હૈયાનું હોડયું,
હો ! ઝોલે મહડયું મહારું હૈયાનું હોડયું

ધનનાં તોફાનો શમાવો,

તગની શુદ્ધાથી બચાવો,

હો નાથ ! ફમહારે ?

હો નાથ ! ફહેયો ?

ઝોલે મહડયું મહારું હૈયાનું હોડયું,
હો ! ઝોલે મહડયું મહારું હૈયાનું હોડયું

મહારો મોર

ચહ તો સફરના ચહાવો;
ઉર્મિએ ઉર્મિતા ઉડાવો,
જલધિના રાસ એ જમાવો;

હો નાય ! કુશળે ?

હો નાય ! ક્ષેયો ?

જોલે ચહડ્યું મહારું હેયાનું હોડ્યું;
હો ! જોલે ચહડ્યું મહારું હેયાનું હોડ્યું

૧૯૦૬-૦૭

अक्षिजन्म

गायत्री छन्दसामहम्

એ એનો પ્રથમજન્મ હતો.

જગત્ કુંજે પ્રથમુદ્ભૂત હતું;
પ્રથમકુમારી શારદાએ વીણા વગાડી;
એણે સાંભળી, પ્રેરણા પીધી,
મૂર્છામાંથી જાગ્યો, ને જગતને જગાડ્યું.
ગાયત્રીએ બાળકનો પ્રથમકુમાર કીધો;
પછી પાળનાં પાણી
એક પગથિયું ઉપર રહ્યાં.
એ પ્રથમવાર્તા આમ બની.

આભમાં નહોતો સૂર્ય, નહોતી ચન્દ્રિકા,
અવનીનાં સકળ અજવાળાં
જાણે સમેટી લીધાં હતાં.
ગગનમાં ઉભી'તી એક માઝમ રાત.

અન્ધકારનો ગોરલો જગતવ્યાપી હતો.
અન્ધારી રજનીનાં પૂર

ધૂમતાં, ગાજતાં, ગેબની ગુફાઓ પૂરતાં
 મધરાતની ભરતી ચૂકી હતી.
 કાળરાત્રીની ઘેર તમિચા ઘેરમતી.
 અન્તરિક્ષના અખંડદીવડા હોલવીને
 અન્ધકારના ઝોધ અનેરું ડાલતા.
 કૃષ્ણપદની ભારે તિથિઓ ઉતરતી હતી.
 જીવનના કાઠાઓ ભરી ભરીને
 કાજળકાળા જળઓધ ઉછળતા.
 પ્રજ્ઞાંકના તટ બાધી બાધીને,
 મારજીવના પડદા સમોવડી,
 ગગનવનની ઝાલરો ઝૂલતી.
 દિશાઓના પન્થ અંખવતાં
 અઝૂમતા'તા મધરાતના ઝૂમખાઓ.
 ઠંપનાની ભૂતાવળથી ઉભરાતું
 જીવનનું ચે એવું હતું આકાશ એવું,
 પતિતસાવિત્રિકના હૃદયના સમુ' અધોર.
 સૃષ્ટિના સૃજન પૂર્વેના
 એવો હોય ■ અન્ધારઅમ્હોનિધિ.
 એવાં હતા ગગનવ્યાપી

એ તમિષ્ઠાના મહેરામણનાં ઘમસાણ.

અને છતાં, જડથાપી ચેતન જેવો,
તમસૂમાં ચે પ્રકાશ પોઢેલો હતો.
વિશ્વંધાપો એ કાલિમામાં ચે,
દેવનાં શર સમોવડાં,
કિરણો કોક ઝળકતાં.
અન્ધકારના એ રણને આરે,
આઘે આઘે પૃથ્વીની પાળે,
કવિતાના ઉડતા કે તણુખા સરિખડી,
તારલી કોક ઝળકી જતી;
ને આછેરા દીવડા સમી
એ તેજકલ્પિકા અન્ધકારને દાખવતી.

એમ ઘડીઓ ઉગી ને આધમી;
ને જીવનરજનીના પ્રહરો વોતી
મધરાતનાં મહાજળ પથરાણા.
દિવસે તારાઓ ઝળકે, પણ દેખાતા નથી;
એમ એ અન્ધારગોરગ્લામાં ચે

દેવધનુષ્ય ઠોક દોરાતાં,
 પણ જગત જોતું-જાણતું નહિ.
 એની આંખડલીનાં ઉડવાંને
 માયાનાં પડજોની અન્ધારી વળગી હતી.

ધીરે ધીરે, અણુરવ પગલે,
 અંગના મેલ ઉતરે છે એમ,
 આલના અન્ધકાર નખ્યા;
 ને મધરાત પછી નીતરી ગઈ.
 તમિસાની ફરફર ઝરીવરસી ગયે
 દિશાઓના ગોરંબેલા પડદા સંકેદાયા,
 ને અદૃષ્ટની અંશુલિએ એવે,
 સદ્ભાવ્ય સમુદ્ર, તેજદાર ઉઘડ્યું.
 મધરાતની ભરતીના ઓટ થયા;
 ગગનપારના વાયુ વાયા;
 એના પ્રાણમાં પહોંચ પ્રગટ્યું.
 નિઃસીમ અન્તરિક્ષેથી લહરતું લહરતું
 આધુપાતળુ અજવાળું ઉડતું આબું.
 સ્વર્ગની સુગન્ધો ફેરી,

પરપ્રહ્લદના પરિમળ પ્રસાર્યા,
 ને ક્ષિતિજસરોવરને જળતરંગે
 ચન્દ્રીનું દેવપોયણું ચ્હડયું.
 એનાં આયુષ્યની ચન્દ્રિકા ઉગી;
 જાણે ગાયત્રી દેવી એન આશમાં આવ્યાં.
 સુજનસાગરમાંથી પ્રહ્લદકમળ પ્રગટે
 તેમ તમોનિધિમાંથી શશીલેખા પ્રગટી
 ને પ્રહ્લદકમળમાં પ્રહ્લદેવ વિરાજ્યા હોય
 એમ ચન્દ્રપોયણામાં પ્રહ્લદુમારી વિરાજતી,
 જાણે પુષ્પની પાંખડીઓમાંની અમૃતમૂર્તિ.
 પ્રહ્લદગીતભરી વીણા વાગતી,
 મોરકળા સમો સૌન્દર્યકલાપ ઉધડતો;
 મુખડેથી જાણે વેદસંહિતા નિર્ઝરતી.
 એના આત્માના મહદ્પ્રહ્લાડે
 પ્રહ્લવર્ચસ્ને ઓઢણે પ્રહ્લદુમારી પધાયાં.
 પ્રહ્લલોકની રૂપલયોત ધરતીમા ઉતરી.
 દેહ દેવકૂલડાંની પાંખડીઓ ફરફરતી,
 વદને સ્વર્ગતેજના કિરણો રમતાં,
 અંગઅંગે રસના ઝરણાં ફૂટતા
 પ્રહ્લાંડકુળે જાણે વેદોત્થાર થયો,

પ્રાણમાં પ્રજુતાનો પડયો પડયો,
 આત્મનુગ્રહમાં પ્રજ્ઞાજન્મના બોલી,
 ને નીરક્ષરતાના એના તમોપાટે
 સાક્ષરતાના તેજલેખ આવેખાયા.
 એને પ્રજ્ઞાજન્મનો અવસર ઉગ્યો,
 એના આયુષ્યનું પ્રજ્ઞામુદૂર્ત બેઠું.
 મુખાસોતસ્ત્રિની જગતપ્રજ્ઞાચારિણીએ
 અંજલિથી અંજલિ પૂરી,
 આત્મનુ ઠાલવી આત્મનુ ભર્યો;
 તમસ્રમાંથી જ્યોતિમાં લીધો,
 ને જીવનનું પુરોડ જગાડ્યું.
 પ્રાણધુને હેયાદ્વારે એમ ગાયત્રીજી ઉતર્યા;
 જાણે આત્મલક્ષ્મીનો સોહાગ ઉતર્યો.
 અન્ધારિયાની છેદલી ચન્દ્રકલા
 આકાશને આરે ઉગી.
 એના આયુષ્યપથમાં ચન્દની વરસી રહી.

અદ્ભુત ને અમાનુષી હતી
 પ્રજ્ઞાલેકની એ પ્રજ્ઞામુખારિકા.
 ગાયત્રીમન્ત્રે એની મૂર્તિ ઘડી હતી.

મસ્તકે સ્વસ્તિકતારલો તગતગતો.
 અર્ધર્મચિલી — અર્ધઉઘડેલી
 કૌમારની કોડ ભરી આંખલડી થી
 કુમારીની દેહકલા હતી.
 પોપથે પ્રભાતનાં અજન આંજ્યાં'તાં,
 ભાગ્યદેશે સૌભાગ્યટીલડી ઝગમગતી,
 ભગમરમાંથી પરાક્રમઝરણું પ્રગટતાં,
 આભામંડળે પુણ્યભંડાર ઉભરાતા,
 ઉગતા સૂર્યદેવની
 કીકીઓમાં કિરણાવલિ ઉગતી.
 વહને પ્રારબ્ધના રંગો રમતા,
 હેથે રસવેલની મંજરીઓ મ્હોરતી.
 સુક્રામાંથી વીજળીતણુખા ઉડતા
 તે તારલિયા યઈ બ્યોમમાં વેરાતા.
 ચન્દ્રની ચન્દ્રનીમાં ન્હાવી
 ભણે તે પુણ્યની પૂતળી હતી.
 પ્રહ્લાંડ ભરતી પ્રહ્લાંડમીની

બાણે કોઈ દેવકણિકા ખરી.
 માનસમન્યનહારિણી કટ્યાણીએ
 માનવીનાં કંઈ કંઈ મનોમન્યન કીધાં.
 મમ વ્રતે તે હૃદયં દધામિ,
 મમ ચિત્તાનુચિત્તં તે અસ્તુ.
 ઉપનયનના મોંઘેશ મન્ત્રો લણીને
 અમીદષ્ટે એનું હૃદયસ્પર્શન કીધું,
 પ્રણમતની ગેબી મેળણા બાંધી,
 મતતપનો બાફેલું હંડ ઈધો,
 મુગ્ધ કો મૃગના ચર્મનો
 અન્તર્યામીને અંચળો ઝોદાડયો,
 અને એમ એ પ્રણબાલાએ
 એને નિજનો પ્રણચારી સ્થાપ્યો.
 એની કલ્પનાને પ્રાયશ્ચિત્ત પાયાં,
 એની શ્રદ્ધામાં સૌન્દર્ય સોંપ્યાં,
 એના ઉરભાવને પુણ્યપાણીથી સન્માજ્યાં,
 એની ભાવનાઓમાં પ્રતિભા પૂરી,
 એની કવિતાને પિયૂષનાં સંજ્વન છાંટ્યાં.
 કટ્યાણુદ્ધા સમી પ્રણમાળા વરસી રહી.

પછી એની બૂતાવળના ફિરિસ્તા થયા,
 પછી એના મનુષ્યત્વે
 દેવત્વની કળીઓ પ્રગટી;
 જાણે દેહે ને દેહીમાં પડેલા
 ભગવતો ગાયત્રીની કિરણપગલીઓ.
 સાત્વિકતાની એ સોહાગણે,
 પૂજનભાવની એ પુણ્યકલાએ,
 પ્રતિભાની એ આનન્દપ્રતિભાએ
 સૌન્દર્યોપાસનના સિંહાસન માંડી
 એને હૈયે દેવ પધરાવ્યા,
 પ્રહ્લસોમકાનો લોભિયો કીધો,
 કવિતાને કાંઠે મૂક્યો,
 ને મૃત્યુલોકને આરે ઉમેલાને
 પ્રેરણાની કટોરી પાઈ.
 પ્રેમસંહિતાની એ પુણ્યગાયત્રીએ
 બટુકનો એમ પ્રહ્લાચારી કીધો.
 ને વળતે દિનથી એનો શુદ્ધપક્ષ બેઠો.
 સુધાકરીનો રથ આગળ વાળ્યો;

ને જગતની જાડીઓ જગાડતી
 મંગળા આરતીની જાલરો અમરી ઉડી
 ધીરે ધીરે રજનીનો જોટ થયો,
 ધીરે ધીરે પ્રભાતની જરતી રૂડી.
 આયમવી રજની ને ઉગતું પ્રભાત,
 કાળના સન્તાન સમા,
 દિતિજના આરાને જોટવે મળ્યા,
 નયણાના કિરણો નયણામા પડેલી
 આજય ભાવતો ઘડીક કિરણસ્તલ રચ્યો,
 ને પછી નિજનિજને પન્થે પડ્યા.
 સ્વપ્ના જેવી યત્રી સરી ગઈ
 અન્ધારિયાની ચતુર્દશીની ચન્દ્રકલા ચે
 અલોપ થતી જોગળી ગઈ
 પછી એના અમૃત અમરોમા ઉગમતા.

પ્રજ્ઞાકુમારિકા સિધાવી ગઈ

પણ માલણ પાખડીઓ વેરતી જાય
 એવી રૂપારની પગલીઓ
 પ્રજ્ઞાકુમારિકા પાડતી ગઈ

પૂર્વના ભંડાર ઉઘડયા,
 જ્યોતિર્ભોમના રત્નાકર રેલ્યા,
 આયુષ્યનાં બહાણાં વાયાં.
 જાગતા જાગતલાલે
 દેવહિંગણોકની અર્ચા અર્ચાઈ.
 જતાં જતાં વિધાત્રીએ ઝગ્યા ઉચ્ચારી કે
 તત્ત્વ ચક્ષુર્દેવહિતં પુરસ્તાત્
 શુક્રમુદ્ધરત્.
 ને જતાં જતાં જગન્નેત્ર સમા
 દિનમણિનાં ઠશન કરાવ્યાં.
 સોળે કળાએ પ્રભાકર ઉગ્યો;
 ને તેજની જાહોજલાલીનાં જળમાં
 તરતો તરતો સ્ફુવારનો સૂર્યરાજ
 એની આંખડીમાં આવી સમાયો.
 ઘાયા પૃથિવીભ્યાં ત્યાં પરિવ્રજામિ
 ઠહી વિશ્વવિભૂતિના કેશ
 એના ઉરકમળમાં ઠાલવ્યા.
 નવે નિધિ ને અષ્ટમા સિદ્ધિ પછી
 એની હાથેળીના ચોકમાં ઉભરાયાં.

એના આત્મામા તેજની નદીઓ વહી
 એ હતું એના મેધાજનનનું મુહૂર્ત.
 પ્રદાનમેધાવી પ્રદાનકુમારીએ
 એની મેધાનું ભોત વધેર્યું,
 એક મીટમાં સંસ્કૃત વેદ શીખવ્યા,
 સચ્ચિદાનન્દનાં પ્રદાનમત ધરાવ્યાં,
 વામનનો વિરાટ દીપો.
 એને પાખો પ્રગટી,
 ને કવિતાની કૂલકપારીઓમાં
 દેવપત્ની શો તે કલ્પોદી રહ્યો
 સ્વવારના સરોવરની પાળો ભરીને
 ભાસ્કરના ભર્ગ ધૂમતાં,
 એવા એને એ અન્તરબાહર પછી
 અમાનુષ અજવાળા રમતા.
 દાખ્યુદેખતી લોકકલ્પિએ દીકું કે
 અન્ધારી અમાસ પડી,
 ગેબની ગુફા ઉચ્ચરતી કે
 શુદ્ધવક્ત્ર પૂર્વેનું સ્વવાર ઉગ્યું
 અધઉવડી લોકકલ્પિએ દીકી

જીવનભાસની અવધ ને પૂર્ણાહુતિ;
 એને હોતો નવજન્મનો જન્મોત્સવ.
 માયાની માટીના એના પિંડને
 દેવત્વલીની કરુણાથી વધાવ્યો,
 આંખડલીના અનુકરણે આદ્યો,
 કાળની કોકીએ જેવા તારલિયાની,
 અજવાળણુકારિણી, કિરણમાળા ધરાવી,
 અને એમ અન્ધારાંમાં અજવાળાં કીધાં.
 એના જીવનદેશે પાછો સત્યુગ પ્રગટ્યો.
 પડતાને ઝીલ્યો, પાંગળાને પાંચો દીધી,
 એકલવાયાને હેયાઓથ આપી.
 આત્મનૃસંકારનારી પ્રજ્ઞાકુમારીએ
 પાંદડીએ પાંદડીએ એને
 ચન્દ્રિકાની અમૃતધ્યાલી પાઈ.
 પુણ્યની પર્વતપાળોમાં વહેતી
 હેયામાં ગંગા પ્રકટાવી,
 ને નિજ પ્રજ્ઞાચારીને મૂક્યો
 કવિતાની દેવસરિતાના રસપાટે.
 ચન્દનીની ચાર અર્થા અર્થોને

જીવનવિધાત્રીએ છઠ્ઠીના લેખ લખ્યા
 શત્રીમાંથી એને દિવસમાં લીધો,
 સ્વપ્નમાંથી ભગૃતમાં લીધો,
 મૃતમાંથી ઠાવ્યામૃતમાં લીધો,
 પરપ્રદાને જોળે લીધો.
 અને એમ મહાભાગ રંઠ દીજને
 પ્રદાન-મની હીક્ષા હીધી.
 એ ઠધ્યાણી તિયિએ એનો પ્રદાન-મ યથે.

સોભાગ્યસોહાગી એનું આત્મનુષ્ઠ
 ત્હારે લખ્યું, નમ્યું, વન્દન વન્દી રહ્યું;
 ને બોધ્યું: ધિયો યો ન: પ્રચોદયાત્.

ને પછી ?-ને પછી
 ઉગ્યા પછી આથમવાનું
 મીટ ભરીને ઉઘાડે ત્હાં તે
 એનાં લોચનનાં લાઠ લૂંટાયાં.
 વરસતી વાદળી સરિતામાં સમાય,
 આભનાં ઉઠાં જળમાં એમ
 ચન્દ્રી ને ચન્દ્રિકા ઢળી ગયાં
 મૂલની છાજ ઢોળાય

ને દિશદિશમાં પરિમળ પ્રસરે,
 એવા આત્મપરિમળના ધૂપ પમરાવીને
 એ પ્રલ્લુપ્તમારીના દેહની ફૂલછાજ
 ક્ષિતિજપાળે ઢોળાઈ ગઈ.
 પ્રલ્લુપ્તના ત્રિપુંડ્ર સગિળડી
 એ ચન્દ્રબાલા આલલાલે ઉગી,
 ભાગ્યના પ્રલ્લુપ્તમાર્ગે દાખવી ગઈ,
 ને પાછળ સ્મરણના સુગન્ધ રહ્યા.

ચન્દ્રકલા આથમે છે, મૃત્યુ પીલી નથી.
 સુન્દરતાની જ્યોત પણ
 અમરનન્દિની સમી અમ્મર છે.
 પ્રલ્લુપ્તમારીની ફૂલફોરન્તી કોમારછાજ
 વિધિની બહુનતામાં ઢોળાઈ ગઈ,
 પણ પાછળ જગતવાડીઓમાં
 પ્રભાત ઉતરી સ્ફુવાર બેઠાં.
 એની દુનિયામાં અજવાળાં ઉગ્યાં.
 પૃથ્વીમાં પ્રભાત પડ્યે

પછી એ સુન્ધોપાસનાએ બેઠો,
 ને માનસી ઠંઠક રસપૂજન માંડ્યાં
 મન્ત્રો ઠો પ્રહાકુમારીના બોલતો,
 ઉરની ઠો આરત ગાઈ ગાઈ
 રસની રસપ્રભુતાને આરાધતો;
 નવગાયત્રીમન્ત્રે પ્રાર્થતો ને પૂજતો;
 અને ભવની બિક્ષા માગતો:

‘મયતિ । મિશ્તાં દેહિ.

પ્રેરણાની દેવી । કવિતાની જનની ।

પ્રહાબાલે ભગવતી ગાયત્રી

મયતિ । મિશ્તાં દેહિ.

ઉગરે ને આશ્રમરે ત્હાં સૂધી

માગીશ સદા એ અમૃતની બિક્ષા.

—ને સદા ય એટલે શું ?

સદા એટલે જીવનના આરામો સૂધી.

ક્ષિતિજ જેવી અજાગી રહેજે,

વાદળી જેવી આવે રમજે,

અને આલેથી અમ અવનીવાસીઓને

પુષ્ટ્યવાદળી શી પ્રેરણા વર્ષજે.
 દુનિયામાં દેવત્વ અવતરે,
 પ્રાણુને એવાં પોષણુ દેજે.
 તહારા પ્રજાહુતાશ કને, એ પ્રજાકુમારી !
 એ પ્રજાવચ્ચસૂની યાચના યાચીશ,
 ને પ્રજાપ્રતિયાનાં પ્રજાદાન પામીશ કે
 ઘર્ષોદા અગ્નેઽસિ, વર્ષો મે રેહિ.'

રહેવારની પાળે ભરી પછી
 ભગવાન, ભાસ્કરનાં ભર્ગ દૂમતાં.
 સ્મરતાં, રહતાં, જપતાં,
 એણે પછી આયુષ્યનાં મત લીધાં.
 વહને ગિરિવરની અવિચળતા હતી,
 અન્તરમાં આભની પ્રતિષ્ઠા હતી,
 આંખડીમાં કાળના સાગર સમાતા.
 એણે પછી રસનાં લીખમત લીધાં.

‘ આત્મસંજીવનનાં અમૃત !
 રસજન્મનાં એ સ્મરણાં !

છે' નાંખી એ ચિરંજીવ ચિનગારી.
 અમરેનો એ પ્રહ્લઅગ્નિ
 અન્તરઅન્તરમાં પધરાવીશ,
 શબ્દોના સમિધદાને સંવર્ધીશ,
 દેવજવાળામાં કવિતાનાં આન્ય હોમીશ.
 કુમારી ! તહારા પ્રહ્લયજ્ઞનાં ઉખાતેજ
 બીલીશ, બીલાવીશ, પૃથ્વીમાં પ્રસરાવીશ,
 કુળકુળમાં એનાં કિરણો વેરીશ.
 કવિતા એટલે વિશ્વની રસપ્રભા,
 અને પરપ્રહ્લની આનન્દકલા.
 ચેતનમાં એ ચન્દની ચમકશે,
 જડમાં એ જવાળાઓ જાગશે,
 અમ્ભોનિધિમાં એ વહવાનળ બબૂકશે.
 તહારી અખંડ આરતી ઉતારશે
 આત્મર્વજાના આત્માઓના અખંડહીવડિયા.
 રસિકોનાં રસવત એટલે તપસ્યા.
 એવાં ચિત્રામણ ચીતરીશ કે
 રસતપોવનના તાપસતાપસીઓ
 નહીં વિસારે એ પ્રહ્લભાળાને.

પછી તો વર્ષોની તેજપગલીઓ
 પડી, પડી, ને શૂંસાઈ,
 ને વળી પડી કાળમાર્ગમાં.
 ત્હારે તેજના પાલવ ફરફરતી
 એ પ્રહાપર્વણી પાછી પધારી.
 ત્હારે કવિતાઘાટે બેસીને,
 ત્રિવિધ કેા ગાયત્રી જપે એમ,
 એ પ્રહાખાલાને એણે અર્ધ્ય અર્ધ્ય.

‘તાપસોનાં ઓ તીર્થ’ !
 પ્રહાચારીઓની અહો પ્રહાપ્રેરણા !
 શી શી કહે ત્હારી રસશુશ્રુષા ?
 આજ છે મ્હારી જીવનજ્યોતની તિથિ,
 કદ વિધે ઉજવું એ ત્હારી પુણ્યપર્વણી ?
 પ્રહાસહિતાની અહો સાવિત્રી !
 કવિતધન તો મ્હારાં તુજદીધાં છે.
 મહાસાગરમાંથી અંજલિ ભરી ભરી
 સાગરલક્ષ્મીને અર્ધ્યે વધાવવી,
 એવું છે અમ મનુવંશનું ભાગ્યનિર્માણ.

અક્ષયપુત્રી ગાયત્રી ।

સુધાનાં સંલવન ત્હેં છાંટયાં હતાં.

એની ઉઘડી કળીઓ; ને કળીઓના થયા

આ અમૃતના અધૂકડા બોલ.

અધૂરને પૂરાં કરી લેજે,

અહુતને હુત કરી લેજે,

હુનિયાંતુ હોય તે દેવનું કરી લેજે.

અને આયુષ્યતીર્થના ઘાટે ઘાટેથી,

પરબ્રહ્મની ઓ પુણ્યવંતી રસકલા ।

વળી વળીને યાચું છું એ આપજે કે

ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્. ’

અજવાળાં આથમે છે

એમ એના બોલ આથમી ગયા;

આંખમાંથી ઉછળી આકાશમાં ઉઘા.

એ હતાં એનાં કૌમારકલાનાં પૂજન.

ચન્દ્રવાસિની એ અક્ષયપુત્રીએ

પ્રજ્ઞાજન્મ

પાઠક ! એમ એને પ્રજ્ઞાજન્મ દીધો,
ને ઠવિતાઘાટનો ઋષિવર સરજ્યો.
એથી અધિકો વર્ચસ્વી, અધિકો પાવનકારી,
પાઠક ! ત્હારો પ્રજ્ઞાજન્મ સરજાજો !

(૧૯૦૬-૧૯૨૫-૧૯૩૪)

ધનતેરસા, સં ૧૯૬૦

પારેવડાં

એક હતો કબૂતર

અને એક હતી કબૂતરી.

એકબીજાનાં હૈયામાં એ સમાતાં,
ને દિનની સારી જ્યોતિર્કુજ લરી
બોલની છલગલ ઉછાળતાં.

મહાદેવનું મન્દિર હતું.

એના આરાની નાજુકડી છત્રીમાં
એ પંખીભાળ હાલુ યલુતાં, ખેલતાં,
અને એમ આયુધ્યની કળીઓ ઉઘાડતાં.
છત્રી ઉઝવળ આરસની હતી,
ફરતાં પીંજરના લોહફંદે ન હતા.
ભાળપંખી ત્યાં હસતા, ઉછરતાં,
ને આશાઉત્સાહનાં પીંછાં પ્રગટતાં.

કેટલાંએક અજવાળિયાં ઉગી આયમ્યે

તરુણ પંખીઓની સભાળ
જંજળી સંસારીઓ વીસર્વાં.
ઉત્સાહનો જ્યોતિ આયમ્યો,
ને સહાંજનો મન્દ ઉભસ પાછળ રહ્યો.
તરુણી યે પાળે પ્રકુલ્લી હતી,

પારેવડાં

આંખો યે અદ્ભુત ઉઘડી હતી.
 નિજ છત્રીની બહાર જગત છે
 પખીઓએ એ જોયું ને બણ્યું હતું.
 એક વેળા મધ્યાહ્નને મધ્યકાળે,
 સ્થવારની સુકુમારતા વીત્યે
 કળતર અન્તરિક્ષમાં ઉડયો,
 ને છત્રી બાહર ચણુવાને ચાડ્યો.
 એની યૌવનની પાખને
 જગત વિશાળ ને ઉદાર બાસ્યું.
 અન્તરમાં ઉત્સાહના ઉભરા ઉભરાયા.

પછી પંખી રૌબરૌબ ચરવા જતો
 તેજઅંબલિ છાંટી છાંટી
 સૂર્ય આ લોકને જગાડે જ
 ત્હારે તે ઉઠતો, ને ઉડતો.
 ઠાંઠક કાળે જાપદાંમા ભીંબાંતો,
 ઠાંઠક કાળે ખાંખો દાગતી;
 ખણુ અનન્ત વાતાવરણમાં ઉચે,
 અન્તરિક્ષના ધુમ્મટમાં અદ્ધર ને છુટ્ટી,
 ખાંખો પ્રસારવી એને ગમતી.
 એ વેળની પ્રથમ પ્રતિકુળતાઓ
 મંખીના ઉત્સાહને ગ્રેહાહન દેતી,
 ઉમંગને આતુરતાને રંગે રંગતી

તડકાનાં કેસરમાં તે ન્હાતો,
 દીલામલીલી ઘેરગમ્ભીર કુંજેમાં
 આંખાવાડિયાંને આરે એ ચણતો; |
 છતાં છત્રીને પિતૃમાળે રજની નિન્દરતો,
 ને થાકે ત્હાં ઉતારતો.
 જગત વિભૂતિવન્તું જોયું,
 પણ શીતળતા માને મન્દિરે અનુભવતો.

એવે એવું જન્યું કે
 અસુરસેનાએ સુરેન્દ્રને ઘેરે ઘાથ્યો,
 ને સુરનગરીના સહસ્રાવને દુર્ગે
 અન્ધકારનો રાજઝુંડો ફરકયો.
 દેવ હાર્યા, ને દાનવની દુહાઈ ફરી.
 તેથી વાદળીઓ મ્હડી ગગને,
 પણ ઠાલે ઠાલે જહેઠે;
 તે વૃષ્ટિ વરસી નહી.
 જળલક્ષ્મીનો ચે જગતે દુકાળ પડ્યો.
 અન્તરના ને બાહરના
 સુકાળદુકાળ તો સંગાથી છે ને ?
 પુણ્ય ને પૈસો પૃથ્વીમાં
 સાથે આવે ને સાથે જાય.
 ને ઠોકને આંગણ વાડી કે વગડો
 ત્હેમાં પાડેથી ચે ફળલાભ પામે.

નછકને ઝોટે હવે
 ઠગતરને દાણા ન્હોના જડતા
 ચિન્તાની પહેલી ચિનગારી સગગી;
 અને એ બેસતી શ્રીધ્મના દાહમાં
 વસન્તની પ્રાણપાંખડી દાઝી ગઈ.
 સૂકાં ખેતર ભટ્ટી જેવાં સુગમતાં,
 આંખે પાંદડાં પણ રહ્યાં નહિ
 વસ્તીના ચે કોઠાર ખાલી ઘયા,
 રાજનું રાજ લાવી લોક ખાતાં.
 પહેલાં તો વર્ષોનાં ધાન્ય
 લોકકોઠારે સચેલાં રહેતાં,
 ને વર્ષભગનાં પાણીનાં ટાંકાં
 ધુળધુળમાં ભરેલાં હતાં
 હમણા તો પાણીની ચે
 રાજની રાજ માટલી ભરાતી

આધેને, ને એથી ચે આધેને વન
 ઠગતર ચારો વીણવા વિચરતો,
 પણ રાત્રી માગવા છત્રીએ વળતો.
 ચિન્તનનો આછો પડછાયો,
 ફરકતા પાદડાના પડછાયા ચો,
 વધને હવે કદિક આવતો-જતો.
 ચાકેલા કન્યનો ઠગતરી

પારેવડાં

પાંખે પરસેવો લેહાવી.

એમની પહેલા યાકની આંખડલીને
જગત નહાતું નહાતું ને અધૂરું શાસ્ત્રું.
પ્રાણમાં પ્રશ્નોની પરંપરા ડાલી રહી.

પછી એક સન્ધ્યાએ,
આછેરાં અજવાળાંના ઉછંગે
પાંખમાં પાંખ પાથરી પોઢયાં હતાં ત્હેકાઈ,
મુહૂકના શબ્દ જેવી
આદરની આકાશવાણી થઈ.
પારેવડાંઓએ નિશ્ચય કીધો,
પરસ્પર ઉંઠા કોઈ કોલ દીધોલીધો,
અને ઉગતો દિન છત્રીમાંથી ઉડયાં.
પ્રયાણના એ પ્રથમ અનુભવમાં એમણે
અણુદીઠાં ગળતાં વન દીઠાં,
અણુકદંબ્યાં પર્વતના અન્તરાય
ઉંચાનીચા આવ્યા ને ઝોળાંઝ્યા.
પડતાં, લથડતાં, ખડખડતાં,
પણ અખડ ઉમંગની ઉર્મિએ તરતાં.
ફર-ફરને દેશાવર પહેંચ્યાં.

પાર્શ્વકાં

પૃથ્વીની કઠોરતામાં, યાત્રાના શ્રમમાં,
 અટવીના વિકટ માર્ગમાં,
 રથનાં ઝમકારતાં બે ચક્ર સમાં,
 સહચારે બન્ને રમઝુમતાં સંચરતાં.
 વન કચ્છાં આવ્યાં, ગિરિઓ કચ્છાં ગયાં,
 એ એમણે દીકું, ને ન ચે દીકું.
 લોચનમાં લોચન લીન યાચ
 એ લોચન કાળાનકાશ કેટલાક બાળે ?
 પોપચાંની જ એકલી પાળે તથી.

અલગેલી એમની નયનજ્યોત હતી.
 એનાં કિરણો સંકીરણાધ-
 માંજ આગળ જ્યોતિર્દેવ વ્યાલતા
 એ, જ્યોતિર્દેવકોર્યા પ્રચાલુ કીધે.
 યાત્રામાં કમ્પતી જૂલાં ન્હોતાં પડયાં.
 યાત્રાની મોટી એક મજલ કાપીને
 મુહૂર્તને આરે એ ઉતર્યા.

અપૂટ, જળર્થ એ...એક નગર હતું.
 સમૃદ્ધિભર્યા વિશાળ જળાશયો.

પારેવડાં

સ્થળેસ્થળ ત્હાં ભરેલાં હતાં, ને ભરાતાં,
 અને આરે લોકસંઘના તંજૂ હતા.
 અનેરા જરણુને એક લીને કાંઠે, ૧
 મોતી શાં જળબુદ્ધ્યુદ પ્રકાશતાં'તાં ત્હાં,
 આસોપાલવે એમણે માળો બાંધ્યો.
 પત્થરના પાયર્યા પજયાર ફેડી
 એ જરણુની સેર પ્રગટતી.
 જરણુનાં સોહાગદ્યને નયન કાર્ય,
 એકાખીભની સ્હોકમાં બેઠાં,
 પોંછાંથી પરસ્પરને પ'પાળ્યાં,
 એટલે પ્રયાણુનો શ્રમ સરી ગયો;
 ને રસછાણ જેવા કલ્પભોલના
 કિલકિલાટ ઉછળી રહ્યા.
 જગતની વાડી નહાની છે
 એ વાત ઘડિક વીસરી ગયાં.

નીચે ને નમણે
 એમનો માળો હતો;
 જોનાર એને અલૌકિક કહેતાં.
 પ્રાણુને વિસ્ત્રામે એ વિશ્વતાં.

પારેવડાં

અને પ્રાણની પર્ણકુટીને
પૃથ્વીની કાણ કહે છે ?

એ દેશે આહરતો મુહુર્તપંખી
ઝલુ રહી દેશ વળ્યો.
પરભોમે યૌવનના અનિલોમાં
એમને એકલાં મૂકી એ સિધાવ્યો
સ્થિતવન્તે વઢને એને વળાવી,
પછી પોતાને એકલાં ભેધ ભેધ,
ઠખતરઠખતરી ખૂબ ખડખડાટ હસ્યાં:
હસી હસીને હરખ્યાં,
અને હરખીને ફરીથી હસ્યાં.
મનુષ્ય કરતાં દેવનાં ભાવવર્તન
અધિકાં ખીલે છે એવી ઠખતરકોટીમાં.
પ્રભુનાં એ પારેવડાં હતાં.

અરણ્ય ફરતું ચહુદિશે
સંસારવર્ણિ વિશાળું રણ હતું.
અન્દર જળ ને ઉપર અગ્નિ એવા
રણમાં રેતીના વડા માર્ગ વહતા,

પારેવડાં

ને યાત્રાળુના પગ ત્હાં ઢાઝતા.
 ન્હાનાન્હોટા કોઢવાના ડ્હામે પડતા.
 ન્હારે ન્હારે સળેડ રણમાં વિચરતાં
 ત્હારે કખ્તર પાંખે પાંખો નાંખતો, ^૭
 કખ્તરી દુમન્તરની ફૂંક મારતી,
 એટલે અંગારા એમને દગાડતા નહિ.
 સ્નેહ એ સંસારદવની શીતળતા છે.

સમૃદ્ધ વાડીઓ સરિખડાં
 રણમાં વેરાયેલાં તર હતાં.
 તરમાં કોક મુગન્ધી ફૂલ ઉઘડતાં,
 ને ઘણીખરી કુમળી કળીઓ
 અગ્નિવર્ષામાં ઢાળી મરતી.
 તરમાં બહુ તાડ ઉગતા;
 ફૂલકયારે એમની છાંયડી ઓછી પડતી.
 શિવની હહેરી પાસેના એક તરમાં
 કખ્તરકખ્તરી ચારો ચણતાં,
 અનેરા અરણ્યમાંથી જળ પીતાં,
 અને આસોપાલવની ડાળે
 અરણ્યપાળે વાસ વસતાં

પારેવડાં

સદાનન્દની પાંખો પારેવડાં ફડફડાવતાં.

સંસારસાગર ને વ્યોમસાગરને સ્ત્રીમાટે
નદી ને નદનો સંગમ થતો.

ઉભયમાં અમૃતમીઠું નીર હતાં.

પણ કદિક ભરતી અવળી છલકાવી,

ને બેઠું અવળાં વહેતાં,

ત્હારે જળ ખારાં થતાં.

જ્ઠારે જ્ઠારે હિમ ઓગળતા,

ત્હારે અમૃતના ઓઘ ત્હાં ઊભરાતા.

નમણે, નહાનકંઠે, નેહણીને માળે
દમ્પતી નિજનન્દમાં રહેતાં.

પણ સ્વથી સ્વાર્થીલાં સન્તોખાય;

પુણ્યશાળીને પર હોય પહેલાં.

સ્વમાં પરને પારેવડાં વીસર્યાં ન્હોતાં.

કંઈ કંઈ ત્હાં આતિથ્ય માણતાં,

કંઈ કંઈનાં ત્હાં વિસામા હતા

સારો દિન રણ ને રણવાસીઓત્રું

દમ્પતી શુભ ચિન્તવન ચિન્તવતાં

ખારેવડાં

રણુ ને તરની કથા માંડતાં ત્હારે
 પંખીઓ જાળ જેવડા નિશ્વાસ નાંખ્યાં.
 ચહુમેર નિરખતાં ત્હારે ત્હારે
 ઉંડી ઉંડી કે અતૃપ્તિનો
 હૈયામાં પાતાળધરો ઉઘડતો.
 પણ એ લગરીક શી પાંખો
 કેટલાક આવરે અગ્નિના મેઘ ?
 છતાં કેટકેટલાં ચ પંખીજીવને
 સંજીવન છાંટી સંજીવન કરતાં,
 ને સારખ બોલારતાં.

દેશની મઠી એમને સાંભરતી ત્હારે
 દેશવાત્સલ્યનાં આખેથી અમૃત ટપકતાં.

નજીક એક સરોવર વિસ્તરતું.
 અસલના વાશમાં ઠોક પ્રદ્યુમ્નચરિત્રીએ
 કાઠે મટલી બાધીને એ બન્ધાબંધું હતું.
 સૌ એને શારદાનું સરોવર કહેતાં.
 પાળની ફહેરીઓમાં પૂર્વે
 તપતેજસ્વી પ્રદ્યુમ્નચરિત્રીએ વસતા.

પારેવડાં

આજના યુગમાં તો ત્હાં
 દિવળાં ભગલાંના અડીંગા હતા
 કોઈ પ્રાણી ત્હાં પ્રજ્ઞાહીનકે કરતા.
 દેશનાં કેટલાક કુમારકુમારીઓ
 ત્હાંથી જળધારીઓ ભરી જતાં,
 ને દેવસેવાએ દેવતર્પણ કરતા
 એ સરોવરની પુણ્યપાળે
 કદિ કદિ કલાધર આવતા,
 કદિ કદિ સારસજોડલાં પધારતાં,
 —કદિકે કદિકે ને કાળાન્તરે
 ઠારણ કે કળાધર ને સારસજોડલા
 ભળતાં રણમાં વિરલાજ હોય

તરમા દમ્પતી જોલડીએ સચરતાં,
 સરોવરમાં સજોડે સ્નાન કરતા,
 નયનખ્યાલીઓ ભરી સૂર્યના તેજ
 ખીતા ને પરસ્પરને ખાતા
 પ્રજ્ઞાહીના સુન્દર પ્રજ્ઞાચોકે
 સ સારમાડી જલજૂલામણીઓમાં,
 તેજપાટે પૂરેલા અન્ધારસાધિયાઓમાં

પારેવડાં

એ ઠઠી થે વિચરતા નહી.
સરળ, અને એધી સુખદ,
એમના પૃથ્વીમાંના પન્ય હતા.

ફૂલડે એ બેસતાં
તે જાણે પરાગનાં પૂતળાંઓ.
આકાશ વીધીને ઉડતાં,
તે જાણે અંજનીનાં સન્તાન.
સુકુમાર પાંખો તો હતી જાણે
વાદળની મગટતી પાંદડીઓ.

ઠઠિક ને ઠાઈએક વેળા
શિયાળાના ઠાર કે હિમ પડતા,
રણમાંથી ચીખની લૂ વાતી.
કે આકાશ ઘેરી બારે મેઘ મંડાતા,
ત્હારે હૈયાહૈયામાં પેસીબેસીને
પરસ્પર હુંકે પામતાં,
શીતળતા શોધતાં, છત્ર ઘનતાં.
જગતના અધૂરાપણાનું પૂરણ
પ્રેમદેવના લંડારેથી શોધી પામતાં.

પારેવડાં

દુઃખના ઉડા દિલદિલાસા
 દયાના આચરણે શોધતાં.
 ધાયલ આત્માનાં આધાસન
 પરમાર્થની પુણ્યપ્રવૃત્તિઓમાં છે.
 નહાનાએડોટા કાંટા વાગી જાય,
 નહાનાએડોટા વ્યાધિકંઠાસ આવી જાય,
 હોય આંખડલીનાં અજળ હાસ્ય
 કે હૈયાની સુકોમળ ઉષ્મા
 હોલવાયાં કે ઓસર્યાં ન હતાં.
 કખતરીના કલગોલથી તો
 ગગનનો ધુમ્મટ ઝાજતો.
 માસ્ખધનાં પંખેડુઓ એમ જીવતાં.

કખતરને માથે કલગી હતી;
 જણે રણનો યશસ્વી વિજેતા.
 માણીની પવિત્રતા સમોવડો
 કખતરીની આંખમાં આનન્દ હતો;
 જણે શાન્તિની પરમ લહરી.
 કેલય અદ્ભુત પાંખો ફડફડાવતાં.
 માનવખાળની જુદીથી પર

પારેવડાં

કુવી ચે કાઠક દેવલાખામા
 હમ્પતી કુરકુર કુરકુર કરતાં
 રણવાસી અન્ય પંખીઓને
 એવું લાગ્યે જ આવડતું

સરોવરની વચ્ચેવચ્ચ, વેદ જેવો,
 બહુશાખાળો પુરાણ વડલો ઝાલતો.
 એ વડલે જમને તે વારંવાર બેસતાં.
 કંટાળીતા ઉઝરડા ને છરકા
 ત્હાં રૂઝાતા ને જૂલાતા,
 ને હેયામાં હુલ્લાસ હુલસતો
 કમૂતરી ટેટા વીણી લાવતી,
 કમૂતર ટેટા ફોડી રસ કહાડતો.
 જૂની જૂની વડની વડવાઇઓ હતી,
 ને ન્હાનેરી નવરેખાઓ ચે ફૂટતી.
 વડવાઇઓની બખોલો ને ધારાઓમાં
 ખન્ને બેસી ચંગાથે રસ પીતાં,
 અને એ રસ વડે વધાવી
 રસાળાને ચ રસવતી કરતા

દુનિયાં કઢિક દૂલવતી

પારૈવડાં

તેા દુનિયાંનો દ્રેષ ન હતો
 પાંખમાં પાંખ પોઢાડી,
 ચાચમાં ચાંચ આપી,
 લોચનમાં લોચન ચાંપી,
 ઉરથી ઉરને સ્પર્શી સ્પર્શી
 એકબીબને એ નિહાળી રહેતાં,
 એકબીબનાં નયનોમાં સમાતાં,
 એકબીબમાં નિબની સંપૂર્ણતા સ્હમજતાં
 પોતાને ને પરને-સોને માટે
 બ્રહ્માંડવાડી પૂરવી હવે પેળી
 દુઃખે લીડાં હતા ચોડાક,
 તેથી દુઃખીના કર્ષે અનુકરણતાં,
 દાણાપાણી આપી કારતાં,
 ને હથે જોઇ આશિષ યાચતા.
 વિશ્વભર વિશ્વને ભરછક ભરે છે:
 કંઈક વિશ્વભરધર્મ એ પારૈવડાં પાળતાં.

મેના ને પોપટ એકઠા,
 પરિવારનો સંઘ જધો લેઈને,
 એમને માળે મહેમાન થયાં.

પારેવડાં

રસની રેલ જાગી,
 ને ઉલટનાં અમી ઉલટયાં.
 બચ્યાંઓએ ચાંચો મારી,
 પીંછાં જેચ્યાં, કલગી કમ્પાવી: સો સહુ.
 નિજની વસ્તારવેલડ
 હજી મ્હોરી ન હતી;
 પરાયા પરિવારને ચોતાના શો પાળ્યો.
 સહુ ત્હાંથી ગયાં ત્હારે
 બોલતાં શીળી ગયાં
 બહુ બહુ અમૃતના બોલ.
 પછી પુષ્પઓઢણે વસન્ત પધારી
 ને માળે માળે મંજરીઓ બેઠી,
 મુખની કળીઓ ઉઘડી ત્હારે
 દમ્પતી અતિથિદમ્પતીને સ્મરતાં,
 ને સ્મરતાં સ્મરતાં અન્તરમાં અમૂંઝાતાં.
 અને લાંબા રાગે ને સૂરે,
 આર્ત આંખે દિશાઓનાં હૈયાં શોધતાંદૂંઢતાં,
 કખતરી વીરાને વધામણાં પાઠવતી:

દેજો, દેજો, વાદળનાં વિહંગ ! વીરાને વધામણાં;
 વીરા ! આ તે કેવા ત્હારા દંગ ? કીધાં અમને દામણાં.

પારેવડાં

આવ્યો લઈને કુટુંબપરિવાર, ને લાલી સુહાગણી;
 અમ કુજે બે કરી ટહુકાર ઉઠ્યો ઘરની બાજી
 કુજેકુજ, સરોવરનીર, જને, ને વને વડા,
 તારા, ને બાળના, ઓ વીર ! સુણ છું એ ટહુકડા
 મૃતકાળના એ બણકારા ઠંહારે સાચા પાડ્યો ?
 મુજ મસ્તીખોરા લાડનારાં ! ઠંહારે પાછાં લાડ્યો ?
 મ્હારાં અજબસોહાગણુ લાલી ! ત્હમને યે સન્દેશડો,
 તમ ંહોણી લમ્બુ છુહું આલી, સૂનો મ્હારો નેસડો
 આવો વીર ! ંહાલાં મુજ બાળ ! લાલી અલબેલડા!
 મ્હારી મ્હોરે—નમે આંખાલાળ, પાડો મીઠા બોલડા.
 ફેલેલે, ફેલેલે, વાદળનાં વિહંગ ! વીરાને એ વાતડી;
 જમ્હારે કિછળે અહી મુખરંગ સંભારું છું એ ઘડી

કેટલાંક નવરંગ જોડાં

મેઘચાપની ત્હાં મદદીસિ દાખવતાં,
 ઘોડાંક ત્હાં પ્રભાતે ને પ્રભાતે
 પોંછાંની કંઈ ભાત પલટતાં,
 કોઈક ત્હાં નવનવાં નખરે નાચતાં.
 પણ પ્રાણીઓના પ્રભવકાળથી,
 યુગયુગના યે ઉચ્ચાસ્તમાં,

પારેવડાં

રસસોહાગી આ પ્રેમજેડહું
 અખંડ ને એકરંગી હતું.
 એમની પાંખોના મંજુલ ફડફડાટ,
 એમની ચાંચોનાં મધુરાં મુગ્ધન,
 એમના સ્નેહબોલની ઝીણી કલખલ,
 એમના ચેતનના વિવિધ પુણ્યવિલાસઃ
 એવી એવી એમનાં ઉરની રસછેળો
 જગતની જ્યોતિર્ફજ ભરી ઉછળતી.
 પણ રણુમાં તપતાં રણુવાસીઓ
 મુણુતાં કે સ્ફુમજતાં એ ચોડુંક જ.

સ્નેહીઓ મૃત્યુથી પર છે,
 અવનીમાંના અમરો છે.
 ચિતાઓ સ્નેહને બાળતી નથી.
 અને હજી એ જ એ સ્નેહકમ્પતી,
 ને સુહારે સદા પૃથ્વીને માંડવડે
 ભગવાન લક્ષ્મીનારાયણની એ લગ્નવિભૂતિઓ.
 સ્નેહવેલની કળીઓ સમોવડી
 એ સૌભાગ્યજેલડી તો
 અમર છે અમરોના આશીર્વાદે.

પાગેવડાં

પૂર્વમાં પ્રભાત પ્રકાશે છે ત્હારે ત્હારે,
 કે પશ્ચિમમાં રજની અજવાળી
 સુધાકરીની સુધાપ્રભા નિર્જરે છે ત્હારે,
 અમારો અવનીમાં ઉતરે છે એ અવસરે
 સરોવરની સુન્દરતાને આરે
 એ પખીડાં જળકીડને પધારે છે.
 ને પાંદડી પાંદડીને અડકાડી પ્રકુહ્તા
 એક ડાંખળીનાં બે ફૂલ જેવાં,
 પાંખમાં પરસ્પર પાંખ પરીલી
 વઠલાની વિટપે વિરાજે છે.
 એ અમરોનાં અલૌકિક દર્શને
 દુનિયાં દીપ્તિમન્ત થાય છે.
 આ લોકમાં ને પરલોકમાં
 વિવનાય કલ્યાણ કરશે
 પ્રભુનાં એ પારેવડાઓનું

બેસર્તું વર્ષ, વિ સં. ૧૯૬૩
 ઇસ્વી ૧૯૦૭

સંસ્કૃતિનું પુષ્પ

અથવા

અમારી એકતાળીસમી લગ્નતિથિ

વળી સૌભાગ્યચન્દ્રાણી પૃથ્વી, હે શુભલક્ષણા !
આવી આ આંગણે તહારે કરી વિશ્વપ્રદક્ષિણા.

જો ! કુંજકુંજ સુરનન્દનની નિહાળી
વૈશાખ માસ સુખશુદ્ધ વળી પધાર્યો;
ને દેવચન્દન શી ચન્દની પંચમીની
સૌભાગ્યનો વળી કરે અભિષેક તહારો.

વર્ષે વર્ષે સુધા વર્ષી કરે આતિથ્ય આપણાં;
ને પ્રતિવર્ષ પૂજાના શહે છે અર્ધ આપણા.

વીંછી વાદળપાંખ વાયુલહરો આવે અનન્તે સમી,
આવે એમ વસન્તગ્રીષ્મ ઋતુઓ પ્રારબ્ધલહેરો સમી;
ને રુપરંગે ઋતુરાજ મહેકી વિલસે આયુષ્યના આંખલા:
એસે મહેાર, ખીલે, ખરે, પરિમળે—એ પર્વનાં ફૂલડાં.

અદ્વૈતાચાર્યના મંત્રે ગાજ્યો વેદાન્તકેસરી;
અને પછી છતી એને ગ્રાહીષ્મતીની સુન્દરી:

- ૬ એ દિશ્યાણુક લગ્નયોગનિધિનો ચાળીસમો ચન્દ્રમા
વિચર્યો'તો જ રસાત્મ કો રસભર્યા સોભામ્યની શોધમાં;
પ્રેમોદાન નિહાળી પૂજ્ય, જગની દામ્પત્યકુંજો ફરી,
આવ્યો એ વગીઆજ લો ! અમૃતની જ્યોત્સ્નાકટોરી ભરી
- ૭ એ ચન્દ્રે આણી દીધાં તે પીધાં સંસારનાં અમી,
ને છાટ્યા કણુ એ કાંક વિશ્વોદાને રમી-ધૂમી.
- ૮ પ્રારબ્ધ આવે ભરી પુણ્યધાળ,
સોભામ્ય આવે રસથી રસાળ,
ભાનૂભર્યો દિન, શશીશોભી રાત્રી,
તહેને વધાવન્ત, જીવનવિધાત્રી !
- ૯ બારે રાશી, દશે દિશા, પદ્ જતુ, બાર પૂર્ણિમા :
ચાળીસે સખીઓ તુજને વધાવે છે, મનોરમા !
- ૧૦ તુજ સૌમ્ય જેવા હસી સૌમ્યહાસે,
વસન્તવાદા ધરીને વિલાસે,
આનન્દઆખે અમરો પધારે,
ને સોદાગણ ! સુરવિભૂતિઓ વર્ષતા શીર્ષ તહારે.
- ૧૧ ઝઝાનીલે મૂલે-ડાલે તરગો કાળઅધિના,
ગાન ગાયે ગણીરાં જો ! તહારી અર્ધશતાબ્દિનાં

- ૧૨ આવી આવી ભાસ્કરો અર્ધસદીના
વાયુ ઢાળે તુજને ભર્ગથી ભીના;
સૂર્ય-ચન્દ્ર દીધ એ પુણ્યતેજમાં
ન્હાતાં-ઝીવતાં કુલકુસુમને ત્હેં જ પીયૂષ પાયાં.
- ૧૩ છીછરા કે આછકલા નથી તુજ રસના ઝરા;
પ્રસન્નચિત્ત પ્રાદાના ઉરનાં પૂર તાહરાં.
- ૧૪ વસન્તના મ્હોર ફળે ફળી ફળી,
પ્રકુલ દુહૌકે ગીત કોકિલા દળી,
વૈશાખની વેલડ પુષ્પ ઢાળતાં,
ફેડે : જાય ભે ! આ દિવસો વસન્તના.
- ૧૫ આંખેથી ઉતરી સાખો, માંડવે પાકી દ્રાખ, ભે !
આપણી યે ઋતુ પાક્યે પાકી સસારસાખ, હો !
- ૧૬ રાત્રી વિનાના દિન કો ન દીકા;
વસન્ત કો યે નથી શ્રીધમસૂની;
પ્રકાશ સર્વે થ જ છાંયવાળા;
શીખા-ઉન્હા ત્યમ દિન આપણા યે.
- ૧૭ ઉભી અનન્તને આરે સાન્તને જળ ઝીલતાં
પૂજ્યો અનન્તનો નાથ, રમી સાન્તઅનન્તમાં.

૧૮ વેદોચ્ચારે કદ ઊભાગીત ગાતી
ધર્મ હરિએ બ્યાહરે આર્યજાતિ,
મણુએ ત્હારે દીધું વરદાન પ્રીતે,
'સાગરબાધી પૃથિવિ દઉં છુ, માણુને ધર્મ રીતે'

૧૯ ધર્મ ને કાવ્યસોહાગે સોહન્ટી આર્યજાતિ એ
શોભાવે-શણુગારે છે અર્ધી પૃથ્વીની કુજને.

૨૦ કિનખાખોથી દેહના અગ છાયા,
તરસ્યાઓને લક્ષ્મીના દૂધ પાયા,
કાવ્યે ગીતે ધાન્ય ને ધર્મમન્ત્રે
આજે એ બે! મનુજકુળને આર્યતા એ નિમન્ત્રે

૨૧ (પૃથ્વિપ્રસર્યા આર્યકુળની એ પૃથ્વીજૂની સસ્કૃતિ,
પૃથ્વિજૂના રૂપર એ આર્યવર્તે જ છે છતી)

૨૨ અહીં આજે એ એક ઋક્ગાન થાય,
અહીં આજે એ એ ઉષાસ્તોત્ર ગાય
અહીં આજે એ ગૃહ્યસૂત્રોની વાણે
સસ્કારોને જીલતી જનતા આર્યતા એક માણે

સર્વ સસારસસારે, યુગેયુગે, યદાતદા,
સસ્કારો ને સસ્કૃતિને સરદે સુન્દરી સદા

૨૪ મીઠાં મીઠાં મેઘ શાં છત્ર છાતી,
 ઘેરાં ઘેરાં સામનાં સૂકત ગાતી,
 ઇતિહાસોને અનુપ સુહવે જેની દામ્યત્યગાથ,
 આર્યોની એ સનાતન અમરઅવતરી સંસ્કૃતિનું તું પુષ્પ.

૨૫ જો ! મહાકાળની ભાલે ઘેરી સાગરખંજરી;
 નર્તનતી એહને તાલે મ્હોરે આયુધ્યમંજરી.

૨૬ ફહાડે ફહાડે સૂર્ય જો ! તેજ ઢાળે,
 રાત્રે રાત્રે ચન્દ્રિકા ચન્દ્ર ચાળે;
 અનન્તા યુગનાં આવે અનન્તાં તેજછાંચ જે,
 એ જ સંસ્કારસર્વસ્વ પ્રભાની સંસ્કૃતિ, હલે !

૨૭ વણુવાળ્યાં ખીલે પુષ્પો કાળજૂની નદીતીરે;
 સંસ્કારો સરલે ! ત્હારા સંસ્કૃતિરોપિયા, ખરે !

૨૮ નથી રોપ્યા તે પુસ્તકે કે પ્રથાએ;
 નથી વાળ્યા તે શિક્ષણે-શિક્ષિકાએ;

જોયા-જીત્યા કાળના તો પરાગઃ
તુજ સંસ્કારો સકળ સરલે । સંસ્કૃતિના મુહાગ.

૨૯ પરખેએ રૂપનો લોલા કોક દુષ્યન્ત, કૃષ્ણ કોઃ
મ્હને યે કળ ન્હોતી એ પરાપૂજની આંખ, હો ।

૩૦ હલા અમે કૃત્રિમને જ માનિયે,
હા । રૂપ તો રંગ મહી પ્રમાણિયે;
ત્વચાતરગો રસરેલ લણિયેઃ
ને દેહપરને અપૂરું પિછાણિયે.

૩૧ ઠાલે જે અંગદિન્હાલે દંચાહિન્હાલ, રૂપ તે
દેહે આત્મલોલા હેઠે રણ વં ન. શુચિસ્મિતે ।

૩૨ ચન્દ્ર માહિ જ્યમ ચન્દ્રિકા લસે,
ફૂલ માહિ જ્યમ ફારમો હસે;
વાડી માહિ જ્યમ વાયુ મ્હસમ્હસેઃ
દેહકુજ ત્યમ રૂપ વિલસે.

૩૩ રંગ્યાં જેણે મોરપીછાં, રંગી જેણે જ વેલડી,
રંગ્યાં જેણે પુષ્પવૃન્દો, રંગી તેણે ત્હને, સખિ ।

- ૩૪ મેઘલધીરી, ઝીણું ઝીણું હસન્તી,
લક્ષ્મીવર્ણી, ચીર ઢળતે લસન્તી;
મીઠાખોલી, ઠાલતી અંગઅંગે,
સુન્દરી જાણે સંચરે શું વસન્તે.
- ૩૫ શિખંબુ મયૂરીને જેણે ગંભીર-ઘેરું ટહોકતાં,
તહને એ શિખંબુ લેણે હરિનાં ગીત શુંજતાં.
- ૩૬ સરલે ! તહારી પાંખ તો સાવ સાદી,
સુલગે ! તહારી મીઠડી સૌ પ્રસાદી;
સોહાગણની સૌમ્ય તું શુણગીતા,
મીઠાં જળની મહાલતી તું સરિતા !
- ૩૭ વાગ્યા હશે સખી ! કેને કાંટા મહારા ગુલાબના,
તાહરી માલતી વેલ કેને ખૂચી નથી કદા.
- ૩૮ ભરી ભરી વાદળી કેરી છાંય કેા
પૃથ્વી ભરીને પયરાય, એમ જો !
વાત્સલ્યશીળી તુજ ઉરછાંયડી
સ્નેહી સર્ગા કુળ હું પરે સદા પડી.

સંસ્કૃતિનું પુષ્પ

૪૬ શિથિરે ચરતે શ્રીખે વર્ષામાં ને વસન્તમાં
ચન્દ્રિકા વર્ષાતો નિત્યે તાહરો આત્મચન્દ્રમા

૪૦ મ્હડયાં, નથી હા ! મ્હડવાં જ એટલાં;
વીત્યાં, નથી વીતવવાં ય એટલાં.
સંસારના પન્યની ફેડી જો ! બધી
અનન્તના પન્ય મંહી બળે, સખી !

૪૧ વાસન્તી વેલીએ જેમ મુગધી છે કૂલે કૂલે,
જેમ સૌભાગ્ય સોહાલે મુજરીને કૂલે-કૂલે !

શંકરજયન્તી, વિ. સં. ૧૯૮૫

